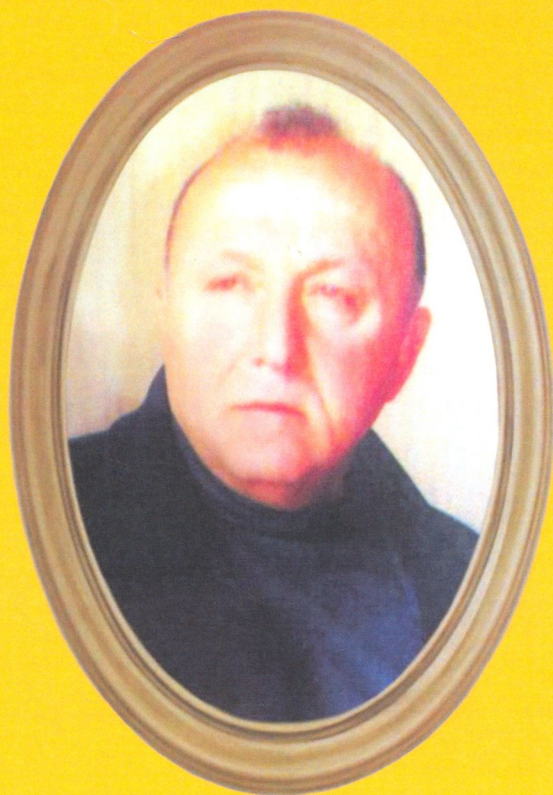

რევაზ მიშველადზე

იერუსალიმ - ტბილისი

ISBN 978-965-555-984-2

9 789655 559842

ԼՄ 109315 Մ

ԼՄ 109315

Հայաստանի

Հանրապետության

Գրադարան

2017 Վ.

რევაზ მიშველადზე

Иерусалим – Тбилиси

НОВЕЛЛЫ

Перевод с грузинского
Якова Папиашвили

Издание второе

Израиль

2016

821.353.1-32

Все права принадлежат главному редактору,
Якову Папиашвили

© Copyright Iakob Papiashvili, 2016, Israel

Гл. редактор: писатель, публицист Яков Папиашвили,
лауреат премии Иване Мачабели

Редактор: Игорь Шальман,
преподаватель иврита, переводчик

ISBN - 978-965-555-984-2

Издательский дом А.В.С. , Нетания
www.printabc.co.il

2016, Израиль

T 14.106

О создании грузинской письменности хуцури (асомтаврули и нусхури) XIV – XIII вв. до н.э.

Явился с небес средь грузинских гор и хребтов,
С голосом бархатистым, с языком богов!

Ладо Асатиани

(Подстрочный перевод с грузинского
Якова Папиашвили)

Грузинский язык – это грузинский дар слова. То, что грузинский говор существовал во времена картвельских этнархов (вождей картвельских племен): Таргамоса, Картлоса, Мцхетоса, Гардабоса, Кахоса, Джавахоса и т.д., я считаю правдоподобным, а не легендарным.

История картвельского письма дает нам представление о том, что картвельская письменность есть выражение картвельского языка (грузинского дара слова), зафиксированное посредством систем знаков картвельского алфавита на камне, на глиняных дощечках, на железе, на пергаменте.

Согласно выводам моих научных трудов, картвельские этнархи проживали в исторической Каппадокии и современной Грузии до появления шумеров в Месопотамии (VI тысячелетие до н.э.), и даже раньше.

В сущности, письменность применяется для фиксации говора, для передачи информации во времени (для ее сохранения) и на расстоянии.

Мушки и табали (библейские Мешех и Тубал) – протогрузинские племена. Несмотря на некоторые противоречия, их появление на исторической арене можно датировать IV – III тысячелетиями до н.э. Это подтверждается книгой известного английского дипломата и востоковеда, сэра Генри Кресвика Роулинсона, о Тиглатпаласаре I, опубликованная в Лондоне в 1857 г. Тайна чтения клинописи была раскрыта.

В грузинском языкознании существуют попытки изучения системных связей между грузино-шумерской и грузино-хеттской письменностью, с целью выявления каких-либо родственных отношений между ними. Если с этой точки зрения принимать во внимание мои исследования об исторических связях грузинских племен с народами Месопотамии, Ближнего Востока, Малой Азии, Балканского полуострова и с цивилизацией Египта, можно будет догадаться о том, что под влиянием клинописи было сформировано как финикийско-еврейское, так и картвельское письмо.

Кроме того, что велись войны, существовала и мирная жизнь: люди жили, торговали, писали и читали, имели друг с другом культурно-экономические отношения. Внедрение иноязычной лексики в разговорную речь какого-либо языка представляется сложным явлением. На это уходят тысячелетия. На этом фоне особенно выделяется грузинский язык, в который

в достаточном количестве вошли слова из языков соседних народов: шумеров, аккадцев, персов, вавилонян, евреев, халдеев, греков, арабов и т.д. Да, жили люди, всё же не могло свалиться с небес.

Принято считать, что Шумер является первым цивилизованным государством. Клинописи шумеров датируются 3200 г. до н.э. Существуют три вида этой клинописи: вертикально, справа налево и слева направо. Известный американский шумеролог Самюэл Н. Крамер в своей книге «История начинается в Шумере» (гл. 2) утверждает, что «название дошумерских поселенцев» в Междуречье неизвестно. Вопрос, конечно, спорный. Черноголовые завоеватели вторглись внезапно. А завоеватели всегда отрицают ту цивилизацию, на которой они основываются и которую они используют. К примеру, персы утверждают, что до Заратуштры (Авесты) не было никакой цивилизации; индийский философ Браман Чаттерджи упраздняет в своем сознании всякую первооснову, т.к. ею якобы является Брахма (буддизм); и т.д. и т.п.

Чтобы опровергнуть нелепость подобной ограниченности в отношении «неудобных вопросов», я упомяну французского востоковеда Франсуа Ленормана. Он сопровождал Шампольона-младшего в Египет, был профессором в Афинах. В 1874 – 1883 гг. Ленорман в Париже опубликовал около восьми научных исследований, в которых он «пытался доказать, что шумеро-аккадский язык не существовал вовсе и что тексты, которые ассириологи считали написанными на этом языке, были, по его мнению, на семитическом

наречии, только для изображения их был употреблен иератический алфавит, подчиненный особым правилам» (Масперо, «Древняя история народов Востока», Москва, 1903, с. 131).

Читателю будет небезынтересно происхождение перипетий грузинской буквы ყ (к'ари) и еврейской буквы ׀ (аин), которые обозначают консонанты (согласные). Давид Чубинашвили дает следующее объяснение: «ყ - это безголосая буква». Такое разъяснение великий лексиколог сделал, наверное, потому, что в русском языке нет такого звука и, соответственно, не существует и графема. Однако в грузинской разговорной речи буква ყ имеет вполне четкое голосовое выражение – это глубокий заднеязычный согласный звук. Эта буква прочно закреплена во всех трех видах грузинской письменности: асомтаврули, нусхури и мхедрули. Что же касается еврейской буквы ׀, то она также прочно закреплена в еврейской графике и обозначает гортанный звук, который в современном иврите произносится лишь выходцами из восточных стран, а для ашкеназов эта буква тоже «безголосая» и не произносится. Графическое сходство этих двух букв удивительно, поэтому мне пришла мысль, что, возможно, в еврейский алфавит буква ׀ попала из языка, который был разговорным для хуриата картвельта (грузинских евреев).

Как известно, в первых текстах, которые Моисей получил на горе Синай – Десяти заповедях – буква

«аин» часто встречается. А тот день в историографии человечества датируется XIV – XIII вв. до н.э.

Как бы там ни было, картвельское письмо является совершенным, т.к. каждой фонеме соответствует отдельный звук и отдельная графема. В итоге имеется 33 фонемы, 33 звука и, соответственно, 33 графемы, тогда как надписи в Персеполе и на скале Бехистун имеют 43 знака, а в аккадской клинописи содержится свыше 600 графических единиц. В конечном итоге, всё это свидетельствует о поэтапном развитии письменности.

Яков Папиашвили,
лауреат премии Иване Мачабели

От главного редактора

Часть первая

Несколько аспектов происхождения грузинской письменности хуцури (асомтаврули и нусхури) в связи с переводом новелл Реваза Мишвеладзе на иврит

Краткие биографические данные

Известный грузинский писатель Реваз Мишвеладзе родился в городе Кутаиси в 1940 г., окончил филологический факультет государственного университета в г. Тбилиси (1963), доктор филологических наук (1976), профессор (1978). Работал в Тбилисском государственном университете. Первую книгу «Крепость, взломанная изнутри» издал в 1964 г. Лауреат премии Шота Руставели.

В настоящее время – председатель редакционного совета «Писательской газеты» и руководитель кафедры культурологии Технического университета. Является председателем правления Союза писателей Грузии.

Творчество современного классика грузинской литературы, лауреата премии им. Шота Руставели уже давно вошло в сокровищницу мировой литературы. Его художественное творчество составляет более сорока книг. Литературные произведения Р. Мишвеладзе переведены на многие языки мира не только потому, что они интересны читателю, но и потому, что в произведениях грузинского беллетриста, наряду с проблемами собственной страны, улавливаются и

мировые проблемы, а также преступления, совершаемые в мире из корыстных побуждений. Подтверждением этому служит новая книга Реваза Мишвеладзе «Иерусалим – Тбилиси», изданная недавно в Израиле на двух языках – русском и иврите. В нее вошли пять новелл¹ писателя на языке иврит и четыре новеллы на русском языке.

Для справки: все новеллы, входящие в эту книгу, как на иврит, так и на русский язык переведены впервые. На иврит новеллы были переведены талантливым учителем-переводчиком, автором двух замечательных пособий по изучению иврита – Игорем Шальманом («Иврит от Шальмана»). Новеллы с грузинского на русский язык были переведены мною, и затем они были переведены Игорем Шальманом на иврит, так как переводчик не знает грузинского языка.

Хочу отметить, что для правильного выполнения перевода мне пришлось объяснить переводчику некоторые особенности грузинской письменности и отметить её древнее происхождение параллельно с еврейской письменностью. Мне повезло в том смысле, что на основе древней грузинской историографии я впервые пришел к выводу об одновременном рождении финикийско-еврейской и грузинской письменности. Нет особого значения в том, что ивритская письменность, как и финикийская, является консонантной. Вероятно, поэтому топоним «Сакартвело» (Грузия) на иврите

1. Прим. редактора: одну из новелл перевел доктор Бен-Орен (Гершон Цицуашвили)

пишется и выражается точь в точь, как на грузинском языке, то есть неискаженно: «საქართველო» - «לורתיס». Конечно, тут графика разная, но произношение звуков одно и то же. Такое совпадение дало нам возможность использовать в переводе на иврит слово «לורתיס», а не «Грузия» или «Георгия», или «Гурджистан»... После изучения вопроса, переводчик Игорь Шальман со мной согласился и учел это при переводе новелл Реваза Мишвеладзе на иврит.

Подобного прецедента в других языках не наблюдается, что еще раз подтверждает правдоподобность выводов моих научных трудов о происхождении грузинской письменности параллельно с финикийско-еврейской (см. «Гантиади» №2, 1989 и «Гантиади» №7 - 8, 2010, 2011 на грузинском языке, а также роман «Гагра», Яков Папиашвили, 2013, Тбилиси, с. 293 – 315).

Так как пришлось к слову, отмечу тут же: асомтаврული, как система письма, первоначально, возможно, применялась справа налево (XIV – XIII вв. до н.э.), что спустя более трех веков употребили греки при создании греческого письма (IX в. до н.э.). Кстати, гонимые Навуходоносором хуриани картвелни (VI в. до н.э.) в Картли возвратились на несколько веков раньше похода Азона¹. Картлосиани из

1. Греческий полководец, по происхождению грузин, воцарился в Картли в 333 г. до н.э., с помощью гарнизонов Александра Македонского.

Ариан-Картли¹ должны были, на протяжении длительного периода, сохранить хеттскую клинопись, ведь они составляли ту часть хеттского царства, которая единственная устояла под натиском народов моря (XI – X вв. до н.э.). Учитывая относительную свободу выбора направления письма в клинописи – сверху вниз, справа налево или слева направо – можно предположить, что культурные связи Ариан-Картли с фригийским царством и греческим миром (IX – V вв. до н.э.) стали причиной реформы греческой письменности в VII в. до н.э., выразившейся в переходе к бустрофедону, особенно во времена Солона² (одно из правил письма, когда первая строка пишется справа налево, вторая продолжается слева направо, третья – опять справа налево и т.д.). Затем, лишь в V в. до н.э., происходит новая реформа греческого письма – прочное установление направления письма слева направо.

В свою очередь, реформа грузинской письменности, осуществленная Фарнавазом I (IV – III вв. до н.э.) и состоявшая в установлении алфавита мхедрули с направлением письма слева направо, могла стать результатом возобновления интеллектуального взаимодействия ученых-книжников из Ариан-Картли и нуриани картвелни, которые, вероятно, учли реформу

-
1. Яков Папиашвили, «ჰავა ნაგლა», «Наука», «К разъяснению вопроса о стране Ариан-Картли», изд. «Кутаиси», с. 85 – 88, 1994 г., на грузинском языке.
 2. Греческий (из Афин) политический деятель, поэт-реформатор (640/635 – 560/559 до н.э.)

греческого письма в V в. до н.э.

Исследователи, в том числе и грузинские, слишком поздно заинтересовались вопросом, когда именно могла быть создана протогрузинская письменность хуцури. Причины этого, как внутренние, так и внешние, конечно, были весомы. Первым, кто прикоснулся к этой теме, был католикос Антон II, один из сыновей царя Ираклия II. В своем труде «Книга (летопись) вразумления» он пишет, что до реформы грузинской письменности Фарнавазом I грузинские священники (идолопоклонники), известные как старейшины ущелья, в своих письмах применяли хуцури, и что эта письменность была создана во времена взаимоотношений с финикийско-еврейской письменностью.

Выписку, сделанную в 1822 году Теимуразом Багратиони из принадлежавшей ему книги католикоса Антона II «Книга (летопись) вразумления», опубликовал Мари Броссе в 1836 г. на французском языке; её обнаружил профессор Гурам Шарадзе в 1972 г.

Очевидно, подобная эволюция финикийско-еврейской и грузино-греческой системы письма полностью исключает сенсационные выводы археолога Г. Турчанинова в связи со случайно найденной им «Майкопской плитой» (1960 г.): обозначенные на треугольном камне псевдоиероглифические непонятные знаки якобы являются предшественником финикийской письменности. О чем идет речь, ведь историческое развитие Абхазии целиком связано с грузинским

царством и ни в коей мере не с российским, даже в те далекие от нас времена, когда в Западной Грузии воцарилась династия Абхазов (Леон II, конец VII в.); всё же некоторые римские источники его опять называют Егрисским царством. Поэтому внедрение кириллицы для обозначения так называемой абхазской графики, конечно, неестественно (1862). С 1926 по 1954 гг. в Абхазии применяли грузинскую графику, как это происходило до соединения Грузии с Россией.

Не надо забывать, что грузинские полководцы, начиная с 1122 г. (см. Дидгорская битва) внесли огромный вклад в то, что русские оказались в Крыму. На эту борьбу грузин, которые фактически кровью защищали россиян, ни один русский историк не обращал и не обращает внимание. Наоборот, колониальная политика России со времен Екатерины II была направлена на преднамеренную русификацию грузинских земель: Абхазии, Менгрии и Имеретии. С конца 18-го столетия русские просветители и духовенство с ненавистью относились к грузинскому языку, всеми способами оскорбляли его, и до революции на него был наложен запрет. Вот что пишет об этом профессор Лука Двалишвили:

«Даже в начале XX века, когда идейные предводители грузинского народа Илья, Акаки и Важа занимались активной общественной деятельностью, грузинский язык оставался языком лишь «домашнего употребления», т.к. делопроизводство в духовных, учебных, научных учреждениях и подведомственных им организациях производилось исключительно на русском

языке» («Сеть для слов», «Илья Чкония и грузинский язык», Кутаиси, 2009, с. 145, 146).

«Абхазский вопрос» грузины всегда воспринимали болезненно, как во времена турко-османских и персидских завоеваний, так и из-за захватнической политики Российской и Советской империи, особенно когда эта империя начала рушиться.

Но недавно со стороны Турции подуло приятной прохладой, и в Тбилиси торжественно отметили юбилей известного турецкого писателя, лауреата Нобелевской премии Орхана Фарука. Хотя подарок оказался весьма значительным, речь идет о передаче некоторых грузинских исторических памятников, в том числе Ошки и Ишхани, в юрисдикцию грузинской православной церкви. Чтобы опровергнуть претензии армян на эти памятники, отметим: в этих храмах сохранены памятники грузинской письменности, а не армянской. К примеру, Ветхий завет, найденный в монастыре Ошки, датирован 978 годом, хотя тексты, выполненные ханметами (диалекты грузинского языка) датированы V – VII вв. Сейчас Библия хранится в Иверском монастыре на горе Афин.

Как бы там ни было, пессимизм, высказанный Ревазом Мишвеладзе по данному вопросу, остается.

«В дни работы Брест-Литовского мира, представитель с грузинской стороны отсутствовал. Русские о Грузии даже не вспомнили, им тогда не до этого было, половину империи уступили противникам, а немцы о Тао-Кларджети и в помине не слышали. В итоге получилось так, что интересы Грузии никто не

защищал. Немцы же, чтобы турки не выразили неудовольствие, поддержали своих старых союзников. Таким образом, турки присвоили древнейшие земли Грузии, и со временем возвращение Тао почти потеряно. Ведь совсем недавно наше правительство успокоило турок, подписав: Грузия не имеет к вам территориальных претензий» («Не плачь, пожалуйста», изд. «Виноградная лоза (жемчужина)», Тбилиси, 2003, с. 313 – 314).

К сожалению, судьбы империи решаются не в ближайшие десятилетия или столетия. Чтобы превратить Константинополь в Стамбул, турки-османы терпеливо строили в Анатолии мечети и минареты на протяжении нескольких веков. Прямо таки паразитическая история, на фоне которой не слишком заманчиво выглядит судьба как России, так и Грузии. В обеих этих странах усиленными темпами строятся мечети и минареты, и как конфессиональное, так и этническое равенство внутри этих государств нарушено, и они катятся по наклонной плоскости к исламизации.

Часть вторая

Как уже было отмечено, мною были переведены с грузинского языка на русский четыре новеллы Р. Мишвеладзе: «Иерусалим – Тбилиси», «Коммерсант», «Кавалер ордена царицы Тамар» и «Нинико» - две новеллы на еврейскую тему и две – на грузинскую тему.

Ввиду того, что пятая новелла «Смерть» уже была переведена на иврит, в русском разделе книги «Иерусалим – Тбилиси» её нет, т.к. я не стал её переводить. Кстати, эта новелла легко доступна грузиноязычному читателю, она напечатана в журнале «Ностальгия» (№4, 2008). Журнал распространяется как в Грузии, так и в Израиле. Редактором его является бывший ректор государственного университета г. Кутаиси, на данный момент руководитель департамента грузинской литературы, академик, профессор Автандил Николеишвили. Между прочим, все упомянутые новеллы на еврейскую тему рассмотрены в книге А. Николеишвили «Еврейская тема в грузинской литературе» («Кутаиси», 2008). Я предлагаю читателю некоторые выдержки из этой книги.

«Среди тех писателей, чей труд и заслуги весьма ценны и значительны, Реваз Мишвеладзе является одним из выдающихся деятелей грузинской литературы. Это подтверждает как его художественное творчество, так и публицистика.

В тех произведениях, которые он посвятил еврейскому вопросу, Р. Мишвеладзе с присущим ему мастерством описывает повседневную жизнь грузинских евреев, а также рисует необыкновенными красками их характеры, человеческую теплоту и любовь, которая навеки связала их с Грузией» (с. 300).

«Словесная палитра писателя разнообразна и весьма впечатляюща. Герои его произведений вылеплены с помощью того пестрого резца, который употребляют

уже давно прославленные скульпторы. С этой точки зрения, его творчество переходит в искусство, силой которого перед читателями оживают настоящие люди, необыкновенные типажи, забыть которые невозможно» (с. 307).

Назову этих персонажей: Абиатар Моше из новеллы «Иерусалим – Тбилиси», Абрам Мошиашвили – «Коммерсант», Моше и Михаил Зоненашвили – «Смерть».

Я не буду подробно углубляться в содержание вышеупомянутой книги А. Николеишвили и лишь хочу каким-то образом восполнить тот пробел, который нечаянно допустил известный критик. Вопрос, касающийся новеллы Реваза Мишвеладзе «Иерусалим – Тбилиси», заключен в самом заглавии новеллы. Прозорливый израильский читатель, известный своей догадливостью, прочитав произведение, подумает: вероятно, грузинский писатель Реваз Мишвеладзе не знает о том, что аэродрома и аэропорта в Иерусалиме нет и никогда не было. Эти навигационные атрибуты имеются в районе Тель-Авива и название им – аэропорт Лод.

И действительно неправдоподобно строительство таких гигантских сооружений, как аэродром и аэропорт, в Иерусалиме, в местности, покрытой горами и равнинами. Трудно даже вообразить осуществление этого замысла, которое связано с решением сложных строительных проблем. Но грузинского беллетриста строительная проблематика на данном этапе совсем не интересует, потому что из окна такой мечтательной

личности, как Реваз Мишвеладзе, виден Иерусалим как настоящая столица государства Израиль, со своим аэропортом и со своими центрами трех ведущих конфессий: иудаизма, христианства и ислама, которые, конечно, находятся в мирном сосуществовании друг с другом.

Это и есть символ веры писателя Реваса Мишвеладзе.

Остальное – аэродром и аэропорт в неделимой столице Израиля – Иерусалиме обязательно будут построены трудолюбивым народом еврейского государства с помощью Всевышнего, несмотря на некоторые препятствия.

Нельзя не отметить, что у Р. Мишвеладзе богатая лексика, богатый грузинский язык. Иногда думаешь: из какого колодца он черпает те или иные слова, которые невозможно найти ни в толковом, ни в орфографическом словаре грузинского языка. Поэтому его произведения трудно переводить. Да, мы с Игорем Шальманом здорово поработали. В этом разрезе особо выделяются новеллы «Коммерсант» и «Нинико». Первая из них – прямое подтверждение моей научной находки о том, что в Картли (в Грузии) хуриани картвелни и халибы на протяжении нескольких тысячелетий до н.э. представляли класс ремесленников и купцов, что опровергает утверждение некоторых исследователей о том, будто этой деятельностью в исторической Грузии занимались другие этнические группы, «состоявшие из греков, армян, евреев, персов и других иностранцев».

Несколько слов хочу сказать о «Нинико». Эту маленькую новеллу, всего две страницы, я перечитывал несколько раз. Буду откровенен, во время чтения часто наворачивались слезы при воспоминании об эпохе, когда моя родина, этот изумительный по красоте край – Грузия, с 9 апреля 1989 года была ввергнута в трагический хаос.

...Да, вспоминал я со слезами на глазах те жуткие дни, свидетелем которых я стал по воле судьбы, и думал: какая удивительная эта маленькая девчонка Нинико! Какая удивительная эта маленькая новелла «Нинико»!

Резюме

Шоковая терапия унесла много жизней, многие стали беженцами. Никто не знает, какие ветры унесли их богатство и имущество. В стране появились миллиардеры, перед которыми в почтении преклоняются. Между тем, нанесенный ущерб весьма велик: на века потеряны исконные земли Грузии – Тао-Кларджети, Абхазия и Самачабло, – ущерб, который никакими деньгами невозможно восполнить. Таким образом, геополитическое положение Грузии остается весьма плачевным, о чём более осведомлены зарубежные специалисты, чем грузинские:

«Территория современной Грузии на 54 процента состоит из гор, 33 процента занимают холмы и плато, и

только 13 процентов составляют равнины и долины»
(2004 г.).

Яков Папиашвили,
лауреат премии Иване Мачабели

Примечание:

Яков Папиашвили репатриировался в Израиль в 1996 году, имеет двойное гражданство, в 1998 г. издал книгу «Гагра» - «Две картинки из жизни гостиницы «Гагрипши», при поддержке президентского (президент Эзер Вайцман) фонда «АМОС» имени Залмана Шазара для ученых и писателей. Эта книга также получила премию от министерства абсорбции Израиля.

Яков Папиашвили – автор 12-ти книг на грузинском и русском языках, в том числе трех поэтических сборников.

ქართული ხუცური (ასომთავრული და ნუსხური)
დამწერლობის შექმნისათვის ძვ. წ. XIV-XIII სს.

საქართველოს მთებში გაგაჩინა ზენამ,
ხმათა ხავერდების და ღმერთების ენავ!

ლადო

მწვერვალზედ ვიდექ — ჩვენს მხარეს,
მთიდან ვუცქერდი ქვეყანას,
მკერდს მომეფინა მზე-მთვარე,
ვსაუბრობდი ჩემს ღმერთთანა.

ხალხური

ქართული ენა არის ქართული მეტყველება. ის რომ ქართული მეტყველება არსებობდა ქართველთა ეთნარქების: თარგამოსის, ქართლოსის, მცხეთოსის, გარდაბოსის, კახოსის, ჯავახოსის და ა.შ. ეპოქაში — სიმართლეა და არა ლეგენდა.

ქართული დამწერლობა არის ქართული ენის გამოხატვა ასო ნიშნის ანუ სამეტყველო ბგერის ნიშნის საშუალებით ქვაზე, თიხის ფირფიტაზე, ლითონზე, ეტრატზე.

ჩემი მეცნიერული-თეორიის-ნაშრომების თანახმად, ქართველთა ეთნარქები დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ შუმერების მესოპოტამიაში გამოჩენამდე (ძვ. წ. VI ს.), და ალბათ უფრო ადრეც.

ზოგადად დამწერლობა არის მეტყველების ფიქსაცია გრაფიკულ ნიშანთა სისტემების საშუალებით რაიმე ინფორმაციის გადასაცემად მანძილზე ან დროში

(შენახვის მიზნით). პირველ ცივილიზებულ სახელმწიფოდ მიჩნეულია შუმერი IV-III ათასწლეული. ქ. ქიშში აღმოჩენილი თიხის ფირფიტები სოლისებრი დამწერლობით, თარიღდება ძვ. წ. 3200 წლით. არსებობს ამ ლურსმული დამწერლობის სამი მიმართულება: ვერტიკალური, მარჯვნიდან მარცხნივ და მარცხნიდან მარჯვნივ. ცნობილი შუმეროლოგი, ამერიკელი პროფესორი სამუელ ნ. კრემერი, გვარწმუნებდა, რომ ას წელზე ცოტახნის წინათ ეჭვის თვალით უყურებდნენ შუმერების და შუმერული ენის არსებობას („ისტორია იწყება შუმერში“, 1959, თავი 2, რუსულ ენაზე). თუმცა არსებობს საწინააღმდეგო მოსაზრებაც: ქ. ქიშში აღმოჩენილი 1000 თიხის ფირფიტა, კრემერამდე უფრო ადრე შეისწავლა ფრანგმა მეცნიერმა, აღმოსავლეთმცოდნემ ფრანსუა ლენორმანმა. იგი თან ახლდა ეგვიპტეში შამპილიონ უმცროსს, იყო პროფესორი ათენში. 1837-1883 წწ. ფრ. ლენორმანმა პარიზში გამოაქვეყნა რვა მეცნიერული ნაშრომი, რომლებშიც დაამტკიცა, რომ შუმერულ-აქადური ენა საერთოდ არ არსებობდა და იგი წარმოადგენდა ერთ-ერთი სემიტური ენის სახეცვლილებას ზმნისხედების გამოყენებით (მასპერო, ძვ. აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, მოსკოვი, 1903 წ., გვ. 131, რუსულ ენაზე). ამ წიგნში ფრ. ლენორმანის გამოკვლევებს დათმობილი აქვს რამდენიმე გვერდი. სხვათა შორის, კრემერიც აღნიშნავს, რომ იმ ხალხის სახელწოდება, რომლებიც შავთავიანების (შუმერის მნიშვნელობა) შემოსევამდე ცხოვრობდნენ შუამდინარეთში, უცნობიაო. თუმცა, ამ ხალხის ვინაობის გარკვევა დიდ სიძნელეს არ უნდა წარმოადგენდეს, მითუმეტეს რომ შუმერული ქალაქები ური და ურუქი გაშენებულია იმ ადგილზე, სადაც ევფრატი სპარსეთის ყურეს უერთდება. ეს ყოველთვის ასე იყო და არის, დამპყრობელი ყოველთვის აქარწყლებს იმ ცივილიზაციას, რომელზეც ფუძნდება და რომელსაც იყენებს საკუთარი

მიზნებისათვის. მაგალითად: სპარსელები ამტკიცებენ, რომ ზარატუშტრამდე (ავესტა) არ იყო არავითარი ცივილიზაცია; ინდოელი ფილოსოფოსის ბრამან ჩათერჯის შემეცნება პირველსაწყისად მიიჩნევს ბრაჰმანს (ბუდიზმი) და ა.შ. ცხადია, რელიგია — გარკვეულ რწმენათა გრძნობათა ერთობლიობა, უხსოვარი დროიდან არის დაკავშირებული სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროსთან, ხოლო საერთო მიზანი იყო და არის: სხვა სახელმწიფო ხელისუფლების დაპყრობის, მისი შენარჩუნებისა და გამოყენების პრობლემა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ქართველთა ეთნარქებს უხსოვარი დროიდან ექნებოდათ არამარტო საომარი, არამედ აგრეთვე კულტურულ-ეკონომიური ურთიერთობები მეზობელ ქვეყნებში მცხოვრებ ხალხებთან: შუმერებთან, ქალდეველებთან, ებრაელებთან, პროტოხეტებთან (ეს პროტოხეტები ძირითადად მუშქების და თაბალების ეთნოსი იყო — ი.პ.) და ა.შ., რასაც ადასტურებს კიდევ ქართული მატრიანეები: „ქართლის ცხოვრება“ და „მოქცევაი ქართლისაი“. რაც ვთქვი, ვინმეს ყბედობა რომ არ ეგონოს, დავასაბუთებ:

ცნობილმა ინგლისელმა დიპლომატმა და აღმოსავლეთმცოდნემ სერ ჰენრი კრესიუკ როულინსონმა 1857 წ. ლონდონში გამოაქვეყნა წიგნი სათაურით: „ასურეთის მეფის ტიგლათფილესარის წარწერა თარგმნილი როულინსონის, ტალბოტის, დოქტორ ხინკსონის და ოპერტის მიერ“, და ამოიხსნა ლურსმული დამწერლობის საიდუმლოება. ამ წიგნში ვკითხულობთ, რომ ასურეთის მეფემ ტიგლათფილესარ 1-მა მეფედ შედგომის პირველ წელს (ძვ. წ. 1115 ან 1112) გაილაშქრა კაპადოკიის აღმოსავლეთით ტაოში მცხოვრები მუშქების წინააღმდეგ — ურარტულ წყაროებში მუშქები მოხსენიებულია „დიაუხის“ სახელწოდებით. ტიგლათფილესარ 1, თავის წარწერაში, რომელიც ცნობილია „დაიენის“ სახელწოდებით, სიამაყით

მოგვითხრობს, რომ მან დაამარცხა მუშქების ხუთი მეფე და მათ შორის მთავარი, სახელით სიენი ტყვედ აიყვანა.

მუშქები და თაბალები — ბიბლიური მეშეხი და თობალი, პროტოქართული ტომები. მათი გამოჩენა ისტორიულ ასპარეზზე თარიღდება ძვ. წ. XII ს., რაც არასწორია. მუშქების სავარაუდო საცხოვრისი იყო პონტოს ზღვის ზოლი, ე.წ. მცირე კაპადოკია და ისტორიული ტაო-კლარდჯეთი, სადაც ბაგრატიონების სამოსახლო იყო (სპერი). თაბალების სავარაუდო სამოსახლო იყო დიდი კაპადოკია (არიან ქართველები). ცნობილია, რომ მუშქებმა 50 წლით ადრე ტიგლათფილესარის ლაშქრობამდე, ეფრატის ზემო დინების მიმდებარე ტერიტორიები დაიპყრეს და უშუალოდ დაუპირისპირდნენ ასურეთს. ჩემი კვლევის თანახმად ჰურიანი და არიან ქართველები ამ ორი ეთნოსიდან არიან გამოსულნი. მაშასადამე მუშქების და თაბალების ისტორიულ ასპარეზზე გამოჩენა უნდა დათარიღდეს არაუგვიანეს IV-III ათასწლეულით. ის რომ ამ პროტოქართველების სავარაუდო ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ორი ქართული სახელი „მუშქი“ და „მითა“ არ იძლევა მათი ენის გარკვევის საშუალებას, არაფერს არ ნიშნავს. არსებობს მეცნიერული კონტრარგუმენტი: როგორ დამკვიდრდა ქართულ ლექსიკაში უშუალოდ-აქადური, სპასრსული, ქალდეური, ებრაული, ბერძნული, თურქული, სომხური სიტყვები? ან როგორ შეაღწია ამ ენებში ქართულმა ტერმინოლოგიამ? ყველაფერი მართლა ციდან ხომ არ ჩამოცვივდებოდა. ე.ი. მეომრების გარდა არსებობდა მშვიდობიანი მოსახლეობა. ცხოვრობდა ხალხი, ჰქონდათ კულტურულ-ეკონომიური ურთიერთობები, რაც აისახა მათ არქაულ-ლურსმულ დამწერლობაში. ენის ლექსიკურ ფონდში უცხო სიტყვათა დამკვიდრება მყარ ჩარჩოებში ვერ თავსდება, ამ საქმეს ათასწლეულები ჰქირდება. ამ მიმართებით მკითხველებისათვის ფრიად საინტერესო იქნება ქართული

ასო ნიშნის „ყარი“-ს და ებრაული ასო ნიშნის „ץ“-ენის წარმოშობის პერიპეტია. ორივე ასოს გრაფიკული სიმბოლო უკანაენისმიერი ანუ ხორხისმიერი თანხმოვანია (კონსონანტია). დავით ჩუბინაშვილი განგვიმარტავს: „ყარი“ არის უხმო ასო (ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბილისი, 1984, გვ. 1370). ალბათ დიდმა ლექსიკოლოგმა ეს განმარტება იმიტომ გააკეთა, რომ რუსულ ენაში ასო „ყარი“ არ გამოითქმება და არ არსებობს გრაფემაც. ებრაული ენის გრაფიკაში კი ასო „ץ“ მყარად არის დამკვიდრებული, ხმარებაშია მართლწერაში, მაგრამ მართმეტყველებაში არ გამოითქმება და ამდენად უხმო ასოა. ქართული „ყ“ კი დამკვიდრებულია სამივე დამწერლობაში: ასომთავრულშიც, ნუსხურშიც და მხედრულშიც, ამასთანავე მკვეთრად ხშიანი ხორხისმიერი ბგერაა. ასეთი სახის გრაფემები, როგორც არის ქართული „ყ“ და ებრაული „ץ“ არ არსებობს არცერთ სხვა დამწერლობაში, ვთქვათ: ბერძნულში, ლათინურში, სომხურში და ა.შ. სწორედ ამ ორი ასო ნიშნის საოცარმა გრაფიკულმა მსგავსებამ მიმიყვანა ასეთ მოსაზრებამდე: ებრაულ დამწერლობაში ქართული „ყ“ დამკვიდრებულია ჰურიანთა ქართველთა მეტყველებიდან გამომდინარე. ეს კი მოხდა ძვ. წ. XIV-XIII სს., იმ დღეს, როცა მოსემ სინას მთიდან წამოიღო ორი ბროლის ქვა, რომელზეც ღმერთის ხელით ამოკვეთილი იყო ათი მცნება. ამ პირველ ანბანურ წერილში, რომელიც განრისხებულმა მოსემ შემდეგ კლდის ქიმს მიამსხვრია, ხშირად არის წარმოჩენილი ასო ნიშანი „ץ“.

ასეა თუ ისე, კაპადოკიური თიხის ფირფიტები (ხეთური ლურსმული), თარიღდება ძვ. წ. XIX-XVIII სს. და მოგვითხრობს ამ რეგიონში მცხოვრებ მოსახლეობას შორის ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ამბებს, ოფიციალური თუ კერძო მიმოწერის სახით. დაცულია სამართლებრივი ხასიათის დოკუმენტალური მასალები (იხ. ქსე, „კაპადოკიური ფირფიტები“). ამით დასტურდება, რომ

მუშქები, თაბალები და სხვა ქართულენოვანი ტომები გათვითცნობიერებული იქნებოდნენ, როგორც ხეთურ, ასევე შუმერულ ლურსმულ დამწერლობაში და იყენებდნენ მას მეზობელ ხალხებთან კულტურულ-ეკონომიური ურთიერთობების დასამყარებლად.

ენა ადამიანური ურთიერთობის უმნიშვნელოვანესი საშუალება იყო და არის. ქართულ ენათმეცნიერებაში არსებობს ქართულ-შუმერული და ქართულ-ხეთური დამწერლობის ნათესაობრიობის სისტემური შესწავლის ცდები და თუ ამ კუთხით, მხედველობაში მივიღებთ ჰურიათა ქართველთა და არიან ქართველების ისტორიულ კავშირებს შუამდინარეთის, ახლო აღმოსავლეთის — მცირე აზიის, ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ქვეყნებთან და ეგვიპტურ ცივილიზაციასთან, მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ ლურსმული დამწერლობის ზეგავლენით იქნა ფორმირებული, როგორც ფინიკიურ-ებრაული, ასევე ქართული ხუცური (ასომთავრული და ნუსხური) დამწერლობა ძვ. წ. XIV-XIII სს. ამის ნათელი დადასტურება თვითონ ქართული წერითი სისტემაა. იგი შესაბამისობის თვალსაზრისით სრულყოფილია, რადგან ქართულში გვაქვს 33 სხვადასხვა ფონემა, რომელიც ამასთანავე შეესაბამება 33 სხვადასხვა ნიშნით აღნიშნულ სამეტყველო ბგერას, სადაც თითოეულ ფონემას 33 ცალკეული გრაფემა შეესატყვისება. მხედველობაშია მისაღები ის უტყუარი ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენა, რომ როულინსონის მიერ გაშიფრული პერსოპოლის წარწერა ბეჰისტუნის კლდეზე, ითვლის 43 ასო ნიშანს, მაშინ როცა ვთქვათ აქადური ლურსმული 600 ნიშანს აღემატება, რაც აშკარად მიანიშნებს ენათმეცნიერებაში ეტაპობრივ განვითარებაზე.

დაქუნიძის

იაკობ პაპიაშვილი
ივანე მაჩაბლის პრემიის ლაურეატი

მთავარი რედაქტორისგან

ნაწილი პირველი

რამდენიმე ასპექტი ქართული დამწერლობის (ხუცური: ასომთავრული და ნუსხური) წარმოშობის გასარკვევად რევაზ მიშველაძის ნოველების ყივრითის ენაზე თარგმნასთან დაკავშირებით.

მოკლე ბიოგრაფია:

დაბადების ადგილი: ქ. ქუთაისი, 1940 წ. სწავლობდა ქუთაისში, შემდეგ თბილისში. დაამთავრა თსუ (1963), მერე ასპირანტურა (1966), ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი (1976), სრული პროფესორი (1978), ამჟამად „მწერლის გაზეთის“ სარედაქციო საბჭოს თავმჯომარე და ტექნიკური უნივერსიტეტის კულტუროლოგიის მიმართულების ხელმძღვანელია.

თანამედროვე ქართული ლიტერატურის კლასიკოსის რევაზ მიშველაძის შემოქმედება, კარგახანია მსოფლიო ლიტერატურის ორგანულ ნაწილად იქცა. მისი მხატვრული და პუბლიცისტური შემოქმედება ორმოცს, შეიძლება მეტ წიგნს მოიცავს. მისი ნოველები თარგმნილია მსოფლიოს მრავალ ენაზე, ალბათ არამართო იმიტომ, რომ ისინი იკითხებიან ინტერესით, არამედ განსაკუთრებით იმით, რომ ბელეტრისტის ქართული სარკმლიდან, საკუთარი ქვეყნის პრობლემატიკასთან ერთად, მსოფლიოს გულისტკივილია დანახული, რაც დასტურდება ისრაელში მისი ახლახან გამოცემული წიგნით „იერუსალიმი-თბილისი“ ებრაულ და რუსულ ენებზე. წიგნში შევიდა

მწერლის ხუთი ნოველა ყივრითის¹ ენაზე და ოთხი ნოველა რუსულ ენაზე.

ცნობისათვის: ზემოდასახელებულ წიგნში შესული ნოველები ებრაულ და რუსულ ენებზე გადაითარგმნა პირველად.

ნოველები ყივრითის ენაზე თარგმნა ნიჭიერმა მასწავლებელმა-მთარგმნელმა, ორი შესანიშნავი წიგნის ავტორმა „ყივრითი-შალმანისგან“, იგორ შალმანმა.

ნოველები ქართულიდან რუსულ ენაზე გადავთარგმნე მე – იაკობ პაპიაშვილმა. ვინაიდან იგორ შალმანმა ქართული არ იცის ნოველების ებრაულ ენაზე გადათარგმნა შეასრულა რუსული ტექსტების საშუალებით. ამასთან მე ავუხსენი მთარგმნელს ქართული ლიტერატურული ენის ზოგიერთი თავისებურება.

მე ბედმა გამიღიმა, იმ თვალსაზრისით, რომ ძველ ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღმოვაჩინე კვალი, რომელიც ადასტურებს ფინიკიურ-ებრაული და ქართული დამწერლობის ერთდროულ წარმომავლობას. არა აქვს არავითარი მნიშვნელობა იმას, რომ ყივრითი, ფინიკურთან ერთად, წარმოადგენს კონსონანტურ სისტემას, რომლის ნიშნები (გრაფემები) გამოყენებულია მხოლოდ თანხმოვანი ფონემების აღსანიშნავად. ალბათ ამიტომ ტოპონიმი „საქართველო“ ყივრითის ენაზე იწერება და გამოითქმება დაუმახინჯებლად, ისე, როგორც ქართულად: „საქართველო“ — „**სოთარო**“. რა თქმა უნდა, აქ გრაფიკა განსხვავებულია, მაგრამ ბგერები გამოითქმება ერთნაირად. ასეთმა თანამთხვევამ, ჩვენ საშუალება მოგვცა ყივრითულ ტექსტებში გამოგვეყენებინა სიტყვა „**სოთარო**“ (საქართველო) და არა „გრუზია“ ან „გეორგია“ ან „გურჯისტანი“ და სხვა.

¹ რედაქტორის შენიშვნა: ერთი ნოველა თარგმნა დოქტორმა ბენ-ორენმა (გერმონ წიწუაშვილმა).

საკითხის ღრმად შესწავლის მერე, მთარგმნელი იგორ შალმანი დამეთანხმა და გაითვალისწინა ჩემი მოსაზრებები რ.მიშველაძის ნოველების ყოვრითის ენაზე თარგმნის პროცესში. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ნოველაში „იერუსალიმითილისი“. ამგვარი პრეცედენტი სხვა ენებზე არ შეინიშნება, რაც ერთხელ კიდევ ადასტურებს ჩემი მეცნიერული ნაშრომების დამაჯერებლობას ასომთავრულის წარმოშობასთან დაკავშირებით ფინიკურ-ებრაული დამწერლობის პარალელურად და თავისთავად (იხ. ქურნალი „განთიადი“ №2, 1989, №7-8, 2010 და 2011, აგრეთვე „გაგრა“ — პროფესორ დავით ბრეგაძის მოგონება, გვ. 293-315).

რადგან სიტყვამ მოიტანა, აქვე ავლნიშნავ: ასომთავრული, როგორც წერის სისტემა, შესაძლებელია თავდაპირველად იმეორებდა ფინიკურ-ებრაული წერის მიმართულებას მარჯვნიდან მარცხნივ (ძვ. წ. XIV-XIII სს.), რაც ოთხი საუკუნის მერე გადაიღეს ბერძნებმა (ძვ. წ. IX ს.) თავიანთი დამწერლობის შექმნის პროცესში. ჩვენ ვიცით, რომ ჰურიანი ქართველნი ქართლში დაბრუნდნენ ძვ. წ. VI საუკუნის დასაწყისში, ე.ი. აზოს¹ ლაშქრობამდე რამდენიმე საუკუნით ადრე. არიან-ქართლიდან² სამშობლოში დაბრუნებული ქართველები კი ხანგრძლივი დროის მანძილზე იყვნენ ხეთური წერითი სისტემის — ლურსმული დამწერლობის მატარებლები, რამეთუ მხოლოდ ისინი გაუმკლავდნენ ზღვის ხალხების —

¹ რედაქტორის შენიშვნა: ბერძენი მხედართმთავარი, წარმოშობით ქართველი, გამეფდა ქართლში ძვ. წ. 333 წ. ალექსანდრე მაკედონელის დაზხმერაბით.

² იაკობ პაპიაშვილი, „ჰაბა, ნაგილა“, მეცნიერება, „არიან-ქართლის საკითხის განხილვისათვის“, გამომცემლობა „ქუთაისი“, გვ. 85-88, 1994 წ.

ფრიგიელთა შემოსევას (XI-X სს.) თუ მხედველობაში მივიღებთ ლურსმული წერის მიმართულების თავისუფალი არჩევის შესაძლებლობას: ზემოდან ქვემოთ, მარჯვნიდან მარცხნივ ან მარცხნიდან მარჯვნივ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ არიან ქართველების კულტურული ურთიერთკავშირი ფრიგიის სამეფოსთან და ბერძნულ სამყაროსთან (ძვ. წ. IX-V სს.) გახდა ბერძნული დამწერლობის წინაპირობა რეფორმისათვის, რაც გამოიხატა ბუსტრაფედონის დანერგვაში ძვ. წ. VII ს. განსაკუთრებით სოლონის¹ დროს (წერის ერთგვარი წესი: თუ ტექსტის პირველი სტრიქონი იწერება მარჯვნიდან მარცხნივ, მეორე გრძელდება მარცხნიდან მარჯვნივ, მესამე ისევ მარჯვნიდან მარცხნივ და ა.შ.). ამან კი საფუძველი შეამზადა ბერძნული დამწერლობის წერიტი სისტემის ახალი რეფორმისათვის ძ.წ. V ს., რის შედეგადაც ბერძნებმა დაამკვიდრეს წერის მიმართულება მარცხნიდან მარჯვნივ. ეს იყო საბოლოო რეფორმა.

თავის მხრივ ქართული დამწერლობის რეფორმა ფარნავაზ I (ძ.წ. IV-III სს.), რაც გამოიხატა მხედრული დამწერლობის შემოღებით, წერის მიმართულებით მაპცხნიდან მარჯვნივ, შესაძლებელია შედეგი იყო არიან ქართველთა და ჰურიანთა ქართველთა სწავლული კაცების-მწიგნობრების ურთიერთკავშირისა, რომლებმაც, როგორც ჩანს, გაითვალისწინეს ბერძნული დამწერლობის რეფორმა ძვ.წ. V ს.

თეიმურაზ ბაგრატიონის ამონაწერი კათოლიკოს ანტონ II-ის კუთვნილი წიგნიდან „მატიანე შემეცნებათა“ 1822-1836 წწ. ფრანგულად გამოაქვეყნა მარი ბროსემ, რომელსაც 1972 წ. მიაკვლია პროფ. გურამ შარაძემ.

ფინიკიურ-ებრაული და ქართულ-ბერძნული წერიტი სისტემის ამგვარი ევოლუცია, გამორიცხავს

¹ ბერძენი პოლიტიკური მოღვაწე, პოეტი-რეფორმატორი, ძვ.წ. 640-635 ან 560-559.

არქეოლოგ გ. ტურჩანინოვის მოსაზრებას, თითქოს მის მიერ 1960 წ. „მაიკოპის ფილაზე“ აღმოჩენილი გაურკვეველი ფსევდოიეროგლიფური ნიშნები, ფინიკიური დამწერლობის წინამორბედი იყოს. სერიოზულ განხილვას ეს საკითხი არ ექვემდებარება. ასეთი ქვები რუსებს დამამტკიცებელ საბუთად ვერ გამოადგებათ. სხვათა შორის, აფხაზეთის ისტორიული განვითარება უშუალო კავშირშია საქართველოს სამეფოსთან და არა რუსეთის. მაშინაც კი, როცა დასავლეთ საქართველოში აფხაზთა დინასტია გამეფდა (VII ს. ბოლო წლები), ზოგიერთი რომაელი ისტრიკოსი მას ისევ ეგრისის სამეფოს უწოდებს. ამიტომაც არაბუნებრივი კირილიცას გამოყენება აფხაზური ენის გრაფიკად (1862). 1926-1954 წწ. აფხაზები ქართული დამწერლობის გრაფიკას ხმარობდნენ, ისევე როგორც ადრე.

ნუ დავივიწყებთ, რომ 1822 წლიდან (დიდგორის ომი) მოყოლებული, ქართველმა მხედარმთავრებმა ლომის წვლილი გაიღეს იმისათვის, რომ რუსები ყირიმში აღმოჩენილიყვნენ. პირიქით, ეკატერინე II დროიდან დაწყებული, რუსეთი მიზანდასახულად ახორციელებდა ქართული მიწების: აფხაზეთის, სამეგრელოს და იმერეთის გარუსების პოლიტიკას. ისინი ზიზლით და სიძულვილით დევნიდნენ ყოველივე ქართულს. ამაზე ფრიად საინტერესო ფაქტები აქვს მოყვანილი თავის წიგნში პროფ. ლუკა დვალიშვილს.

„... მე-18 საუკუნის ბოლოს, დამპყრობელი შეეცადა და მნიშვნელოვან წილად მოახერხა კიდევ სასულიერო თუ სასამართლო საქმის წარმოება ყოფილიყო რუსულ ენაზე. ქართულ ენას შეეკვეცა პრაქტიკულ-გამოყენებითი არეალი. იგი დაემსგავსა კარგად ნაწრთობ და ნაცად სახნისს, რომელიც მიივიწყეს, კუთხეში მიაგდეს და თანდათან ჟანგი მოეკიდა. მე-20 საუკუნის დასაწყისშიც, მაშინ, როცა ქართველი ერის სულიერი მამები — ილია, აკაკი, ვაჟა და სხვები იდეურ

საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდნენ, ქართულმა ენამ იწყო პოლივალენტუროვანი ენის თვისებების დაკარგვა. „პრაქტიკულ საქმიანობაში რუსულ ენაზე გადასვლის გამო ქართული ენა დარჩა ენად მხოლოდ „საშინაო ხმარებისათვის“ („სიტყის ფაცერი“, ქუთაისი, 2009, „ილია ჭყონია და ქართული ენა“, გვ. 145-146).

სამწუხაროდ, იმპერიების ბედ-იღბალს არც ათეული წლები განსაზღვრავს და არც ასეული. კონსტანტინოპოლი სტამბულად რომ ექციათ, ოსმალები ათასი წელი, იქნებ მეტი, მოთმინებით აშენებდნენ მეჩეთებს და მინარეთებს ანატოლიაში. ამ ფონზე რუსეთის და საქართველოს მომავალი, დღეის გადასახედიდან, არცთუ სახარბიელოდ გამოიყურება. ორივე ამ ქვეყანაში დარღვეულია კონფესიონალური და ეთნიკური თანაფარდობა — შორს მაღალი მინარეთის გუმბათი მოჩანს.

მაგრამ ახლახანს თურქეთიდან სასიამოვნო ნიავმა დაუბერა და თბილისში სადღესასწაულო ვითარებაში აღნიშნეს ცნობილი თურქი მწერლის, ნობელის პრემიის ლაურეატის ორჰან ფარუქის იუბილე, თუმცა საჩუქარიც ღირსეული აღმოჩნდა, საქმე ეხება ზოგიერთი ქართული ისტორიული ძეგლის გადაცემას საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის იურისდიქციაში. მათ შორის არის ოშკი და იშხანი. იმისათვის, რომ გაქარწყლდეს სომხური მხარის პრეტენზიები ამ ტაძრებთან მიმართებაში, ავლნიშნავ: ამ უნიკალურ არქიტექტურულ საგანმანათლებლო ცენტრებში სწავლა მიმდინარეობდა ქართულ ენაზე და არა სომხურზე. მაგალითად: ოშკის მონასტერში აღმოჩენილი ძველი ალთქმა დათარიღებულია 978 წლით, თუმცა ხანმეტებით შესრულებული ტექსტები თარიღდება V-VII სს. ამჟამად ეს ბიბლია დაცულია ათონის ივერთა მონასტერში.

ასე რომ, მწერალ რევაზ მიშველაძის პესიმიზმი არცთუ უსაფუძვლოა: „... რუსებს საქართველო ფეხებზე

ეკიდათ, გერმანელებმა არ იცოდნენ, ტაო-კლარჯეთი რომ ჩვენი მიწა იყო და რაღაი საქართველოს ინტერესებს არავინ იცავდა, თურქები არ მოიმდურეს. ასე მისაკუთრა თურქეთმა საქართველოს უძველესი მიწა და რაც დრო გადის, ტაოს დაბრუნება მით უფრო გაჭირდება. მითუმეტეს, რომ აგერ, ახლა ჩვენმა ხელისუფლებამ თურქეთს ხელი მოუწერა: თქვენთან ტერიტორიული პრეტენზიები არ გვაქვსო“ („ტირილი აუცილებელი არ არის“, გამომ. „ობოლი მარგალიტი“, თბილისი, 2003, გვ. 313-314).

ნაწილი მეორე

როგორც უკვე აღვნიშნე, ქართულიდან რუსულად ვთარგმნე რ. მიშველაძის ოთხი ნოველა. ვინაიდან „სიკვდილი“ ყივრთზე ადრე იყო თარგმნილი, რუსულად არ გადამითარგმნია. თუმცა ეს ნოველა ადვილადაა ხელმისაწვდომი ქართულენოვანი მკითხველისათვის (იხ. „ნოსტალგია“, №4, 2008). ეს ჟურნალი ვრცელდება როგორც საქართველოში, ასევე ისრაელში. მისი რედაქტორია აკადემიკოსი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი. ჩვენთან, ისრაელში, დიდი პოპულარობით სარგებლობს მისი წიგნი „ებრაული თემა ქართულ მწერლობაში“. მკითხველისათვის ინტერესმოკლებული არ იქნება თუ გაეცნობა რამდენიმე ამონაწერს ამ წიგნიდან:

„იმ მწერალთაგან, რომელთა ღვაწლი და დამსახურება, ზემოთქმული თვალსაზრისით, გამორჩეულად ფასეულია და მნიშვნელოვანი, რევაზ მიშველაძე ერთ-ერთი პირველთაგანია. ეს რომ ასეა, ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს მისი როგორც მხატვრული შემოქმედება, ისე პუბლიცისტიკა. ებრაულ ენაზე დაწერილ ნაწარმოებებში რ. მიშველაძემ კიდევ ერთხელ მაღალი სიტყვიერი რუდუნებითა და ემოციური

შთამბეჭდაობით წარმოაჩინა ის დიდი ადამიანური სიტბო და სიყვარული, რითაც ქართველი ებრაელები არიან საქართველოსთან სისხლხორცეულად დაკავშირებულნი“ (გვ. 300).

„რ. მიშველადის მწერლური ოსტატობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს თავისებურებას მკვეთრი სახასიათო ნიშან-თვისებებით აღბეჭდილი პიროვნული ტიპაჟის შექმნა წარმოადგენს. მის მიერ მაღალი სიტყვიერი ხელოვნებით გამოძერწილი ამგვარი ადამიანური სახეები წარუშლელი შთამბეჭდაობით ცოცხლდებიან მკითხველის წარმოსახვაში“ (გვ. 307).

დავასახელებ ამ პერსონაჟებს: აბიათარ მოშე — „იერუსალიმი-თბილისი“, აბრამ მოშიაშვილი — „დიდვაჭარი“, მოშე და მიხეილ ზონენაშვილები — „სიკვდილი“.

ა. ნიკოლეიშვილი მისთვის დამახასიათებელი ჩვეული ოსტატობით აანალიზებს იმ მხატვრულ პერიპეტეებს მიშველადის ნოველებში რომ არის დახატული. ამდენად მე მათ აღარ გავიმეორებ და ვიტყვი მხოლოდ იმას, რაც, ჩემი აზრით, უნებურად გამორჩა ცნობილ კრტიკოსს და მის წიგნში ერთგვარად თავისუფალ ფურცელს წარმოადგენს.

საკითხი ეხება ნოველას „იერუსალიმი-თბილისი“. თითქოსდა პრობლემა აქ თვით სათაურშივე დომინირებს: გამჭრიახი ისრაელელი მკითხველი მისი წაკითხვისთანავე გაიფიქრებს: „აღბათ მწერალმა რევაზ მიშველადემ არ იცის, რომ იერუსალიმში არ არის აეროდრომი და აეროპორტი, და არც არასოდეს ყოფილა“. ეს შენიშვნა სამართლანია, რამეთუ ეს სანავიგაციო ატრიბუტები იყო და არის თელ-ავივის რაიონში და მას ლუდის აეროდრომი და აეროპორტი ჰქვია. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ იერუსალიმი მთა-გორიანი ქალაქია, ასეთი გრანდიოზული ნაგებობების არქიტექტურული გადაწყვეტა გარკვეულ სირთულეებთან იქნება დაკავშირებული. მაგრამ ქართველ

ბელეტრისტს, აქ, კერძო შემთხვევაში, სრულებით არ აინტერესებს სამშენებლო პრობლემატიკა, რამეთუ მისი, როგორც მწერალი-ჰუმანისტის სარკმლიდან მოჩანს იერუსალიმი, როგორც ისრაელის სრულფასოვანი დედაქალაქი, აღიარებული საერთაშორისო სტატუსით — თავისი აეროდრომით და აეროპორტით, სადაც მსოფლიოს სამი წამყვანი კონფესია: იუდაიზმი, ქრისტიანობა და მუსულმანობა შეძლებს მშვიდობიან, თანასწორუფლებიან თანაარსებობას.

რაც შეეხება აეროდრომს და აეროპორტს ისრაელის სახელმწიფოს დედაქალაქში — იერუსალიმში, აუცილებლად განახორციელებს ამ ებრაული სახელმწიფოს შრომისმოყვარე ხალხი, მიუხედავად გარკვეული სირთულეებისა.

ეს არის მწერალ რევაზ მიშველადის რწმენის სიმბოლო.

დასასრულს მინდა ხაზგასმით ავლნიშნო რევაზ მიშველადის, როგორც პროზაიკოსის მდიდარი ლექსიკა, მდიდარი ქართული ენა. კითხულობ მის ნოველებს და ხშირად ფიქრობ თუ რომელი ჭიდან იღებს იგი ისეთ სიტყვებს, რაც ზოგჯერ შეუძლებელია მონახო ქართული ენის განმარტებით და ორთოგრაფიულ ლექსიკონში. ამიტომაც, რომ მისი ნაწარმოებები რთული გადასათარგმნია. დიახ, ჩვენ, იგორ შალმანთან ერთად, მაგრად ვიმუშავეთ. ამ თვალსაზრისით უნდა დავასახელო ორი ნოველა: „დიდვაჭარი“ და „ნინიკო“. აქედან პირველი ამტიკცებს - ჰურიანი ქართველნი ვაჭართა კლასის წარმომადგენლები რომ იყვნენ ისტორიულ ქართლში. რაც შეეხება „ნინიკოს“. ეს ორგვერდიანი ნოველა მე რამდენჯერმე წავიკითხე. არ დავმაღავ, კითხვისას დიდი ტკივილით გულანათრთოლი ვიგონებდი იმ ტრაგიკულ ქაოსს რომელშიც აღმოჩნდა ჩემი უმშვენიერესი სამშობლო საქართველო 1989 წლის 9 აპრილიდან, რომლის მხილველი ბედისწერის ძალით ვიყავი. ამიტომ არ

არის გასაკვირი როცა ვფიქრობდი (კითხვის დროს, რატომღაც „ლალის მამალი“ მახსენდებოდა): „რა უცნაური არსებაა ეს პაწაწინა გოგონა ნინიკო!“ „რა უცნაურია ეს პაწაწინა ნოველა „ნინიკო!“

რეზიუმე: მოკურომა თერაპიამ ბევრი სიცოცხლე შეიწირა, ბევრი გადაიხვეწა. არავინ იცის რომელმა ქარიშხალმა სად მიმოფანტა ამ ბედშავი ქართველების ქონება და ცხოვრება. ქვეყანაში გაჩნდნენ მილიარდერები, რომელთა წინაშე თავმდაბლად იხრიან ქედს. ამასობაში ძველი ქართული მიწები ტაო-კლარჯეთი, აფხაზეთი და სამაჩაბლო გადამთიილები ხელში აღმოჩნდა. ზარალი აუნაზღაურებელია, ფასი არ აქვს. ეკონომიური ვითარება სავალალოა, უმუშევრობას და შიმშილს პატრიოტიზმი ჩირადაც არ უღირს, ქართველების ევაკუაცია სამშობლოდან გრძელდება, ქართულ მიწებზე მკვიდრებიან სხვადასხვა ეთნიკური დაჯგუფებები. არავის ანაღვლებს ის გარემოება, რომ საქართველოს გეოპოლიტიკური (სასიცოცხლო სივრცე) არე არცთუ დამამშვიდებელია. ამ საკითხში გათვითცნობიერებულები უცხოელი სპეციალისტები უფრო არიან, ვიდრე ქართველები:

„თანამედროვე საქართველოს ტერიტორიის 54 პროცენტს ქედები და მთები შეადგენს, 33 პროცენტი გორაკები, ბორცვები და პლატოა, და მხოლოდ 13 პროცენტი არის დაბლობი, ბარი, ვაკე და ხეობები“.

იაკობ პაპიაშვილი,
ივანე მაჩაბლის პრემიის ლაურეატი

შენიშვნა:

1996 წ. იაკობ პაპიაშვილი ისრაელის მოქალაქეა.
2010 წ. 16 ივლისს მას საქართველოს მოქალაქეობა
აღუდგინეს. 1998 წ. ისრაელში გამოიცა მისი ახალი რომანი
„გაგრა“ („ორი სურათი სასტუმრო „გაგრიფის“
ცხოვრებიდან“). მწერალმა ამ წიგნისათვის მიიღო
ისრაელის პრეზიდენტის (ყუზერ ვაიცმანი) ფულადი
ჯილდო-პრემია, აგრეთვე ისრაელის აბსორბციის
სამინისტროს სპეციალური პრემია. იაკობ პაპიაშვილი 12-
ი წიგნის ავტორია ქართულ და რუსულ ენებზე, მათ შორის
სამი პოეტური კრებულია.

Реваз Мишвеладзе

Новеллы

Перевод с грузинского
Якова Папиашвили

Иерусалим – Тбилиси

*Посвящаю грузинским евреям,
приехавшим в Израиль из Грузии*

Гражданин Израиля с тысяча девятьсот семьдесят пятого года – Абиатар Моше, в тысяча девятьсот восемьдесят «энном» году, двадцать восьмого февраля вылетел из аэропорта Иерусалима самолетом «Боинг-777», принадлежавшим компании «Air France». Самолет сначала приземлился на Кипре, потом в Вене, из Вены – в Варшаве, из Варшавы – в Москве и в среду, четвёртого марта 1987 года, гражданин Израиля с тысяча девятьсот семьдесят пятого года Абиатар Моше прилетел в Тбилиси.

Когда самолет перелетал через хребет Кавкасион, у Моше дрогнуло сердце, что, конечно, естественно: он же родился и вырос в городе Сачхере, а затем успешно окончил факультет востоковедения в Тбилиском университете, а после окончания вуза, в начале семидесятых годов репатриировался в Израиль, и теперь с деловым визитом летел в родную Грузию, уже «эн» лет не видя эту прекрасную страну.

Осматривая из иллюминатора родные края, Моше убедился, что в Грузии не произошли большие перемены. Почти всё выглядело по-прежнему: реки, наполовину разрушенные древние крепости на холмах, церкви, храмы, много лет бездействовавшие, но теперь восстановленные... Моше знал, что там же, где-то

рядом, были могилы, как старые, так и новые. Суровая зима уже осталась позади, и в окрестностях Тбилиси и на горах снега не было видно.

Сойдя с трапа самолета и увидев в вестибюле аэропорта своего двоюродного брата, Михаила Даварашвили, Моше растрогался. Позади него энергично шагал молодой человек с видеокамерой.

Двоюродные братья крепко обнялись. Они рыдали от счастья.

Я долго уже наблюдаю за тем, как представители разных народов, родственники по крови, встречаются по-разному.

Привожу несколько примеров.

Итальянцы, широко расставив руки, сначала отходят назад на несколько шагов, а потом с криком «О, Санта Мария!» бросаются навстречу друг другу.

Англичане обычно при встрече по-джентльменски похлопывают друг друга по плечу.

Встреча армян проходит по-деловому, они обмениваются мимолетным поцелуем и сразу идут за багажом.

Русские же обнимаются несколько раз, затем внимательно рассматривают друг друга и снова обнимаются.

Евреи и грузины в этом вопросе слишком схожи, они с далекого расстояния ищут в толпе своих родных со слезами на глазах.

Почему это так происходит, я не понимаю. Появление слез на глазах при встрече близких людей –

для меня одно из семи чудес, которому я не могу найти объяснение по сей день.

Как только просохли глаза у Моше и Михаила, тут же перед ними оказался микрофон тележурналиста.

– Добро пожаловать, батано¹ Моше.

– Я рад, что снова вижу мою родину, прекрасную Грузию.

– Как мне известно, батано Моше, Вы у нас находитесь с деловым визитом.

– Действительно, с деловым... Я прибыл как представитель компании «Ицхак». Наша компания, как правило, работает на прибыль, но Грузия для нас как исключение, мы не будем качать с вас деньги. Как общеизвестно, еврей всегда думают о выигрыше, но поймите меня правильно, я приехал на мою родину и, вынимая из одного кармана, я вкладываю в другой.

– Конкретно?

– Заключим деловые контракты. Мы отлично понимаем, что сегодня Грузия в трудном положении. Мы постараемся вывести её из этого тупика. Я уверен, жизнь в Грузии постепенно будет процветать.

– Спасибо, батано Моше.

В тот вечер по всей Грузии стало известно о доброй миссии Абиатара Моше. Во время передачи сюжета красивая ведущая с изящным макияжем сделала примерно следующие комментарии: под небом

1. Батано – господин (груз.), это слово употребляют во время разговора в знак уважения.

Грузии проживают не менее ста национальностей, из них евреи – единственный народ, который не имеет претензий на наши территории, наоборот, они всеми силами пытаются помочь своей родине, где они родились, выросли и учились.

На второй день Абиатара Моше принял премьер-министр Грузии.

Когда Моше вошел в большой, прекрасный кабинет и увидел, как премьер-министр энергично приподнялся со своего стула и большими шагами направился к гостю, он подумал: если бы я не репатриировался в Израиль, мне, жиду, даже не снилась бы такая встреча, в таком роскошном кабинете.

Моше поблагодарил хозяина положения за теплый прием и раздал всем присутствующим еврейские кипы в качестве сувенира.

Премьер-министр, улыбаясь, смотрел на представителя делового партнера, компании «Ицхак», и говорил с хорошим грузинским акцентом, в котором гость из Израйля уловил старую, коммунистическую одухотворенность:

«Когда товарищи поставили меня в известность о Вашем прибытии, я очень обрадовался. Я сказал товарищам, что если он, то есть Вы, найдет время, пусть придет ко мне, наверное, Вам сообщили об этом. Товарищам известно мое отношение к деловому партнерству. Мы не так уж давно свернули со старой, прогнившей линии, но всё, с этим покончено, об этом я категорически предупредил товарищей».

Далее председатель правительства с высоким пафосом говорил о хозяйственно-политических успехах республики и представил деловому представителю компании «Ицхак» всё в цифрах и процентах.

Внимательно слушая премьер-министра, Моше приоткрыл рот от удивления.

«Если эти цифры и проценты правдоподобны, они в нашей помощи не нуждаются, – думал Абиатар Моше, – может быть, я для «бедного Израиля» попрошу у них помощь?»

– Если у Вас возникнут проблемы, не стесняйтесь. Я объяснил товарищам, они хорошо осведомлены о моем отношении к деловому партнерству, оно должно быть чистосердечным, как кристальная вода. Подобные деловые отношения, я думаю, может продвинуть лишь кристально чистый человек, с кристальной душой, каковым и является наш Абиатар Моше. Его поступок – новое доказательство нашей дружбы.

Эта похвала совсем не смутила Моше, он взял «Боржоми» и налил в стакан, чуть-чуть выпил – нет, ему не хотелось пить, он просто хотел выиграть время. Он сосредоточился.

«Стоит ли с этим большим чиновником обсуждать мелкие торговые отношения? Он так доволен своими «успехами», что вряд ли меня поймет. Лучше будет, если я ему предложу оформление крупного контракта, а остальные проблемы я улажу в нужных инстанциях».

– Будут ли у Вас дополнительные вопросы? – обратился к нему премьер-министр.

– Господин председатель, я из Израиля два дня ехал и очень рад Вас видеть. Поймите меня правильно, трудно приехать в Грузию из Израиля. Прибыть в Грузию на хорошем самолете можно лишь за пару часов, мне же потребовалось более двух дней. Вы же знаете поговорку: время дороже денег. Наш самолет, «Боинг 777» сначала приземлился на Кипре, потом в Вене, из Вены – в Варшаве, из Варшавы – в Москве... Этот последний рейс... для чего, не понимаю. В Тбилиси, когда я сошел с трапа, я с трудом пришел в себя. Пассажиры проклинали свой день рождения. Помогите нам решить этот вопрос.

– Конечно, нет никаких проблем. Товарищи знают об этом. Я всегда говорю конкретно и прямо, товарищи уже привыкли подобно мыслить. У нас другого пути нет. Я сказал вам об этом. Вашу просьбу я принимаю во внимание, и товарищи тоже принимают! Есть ли у Вас конкретные предложения?

– Вопрос очень простой, назначим прямой рейс «Иерусалим – Тбилиси», сначала, допустим, в неделю два раза, самолет будет наш. Восемьдесят процентов затрат возьмет израильская сторона. «Ицхак» - очень влиятельная компания.

Сказав это, Моше уже представил, как председатель правительства и рядом сидящие деловые люди начнут задавать вопросы: как, когда это произойдет, чем мы можем оказать вам помощь? Но ничего подобного не произошло.

Премьер-министр посмотрел на гостя из Израиля с привлекательной улыбкой.

– Примите к сведению, что этот вопрос уже решен. Знают товарищи, я моментально решаю подобные важные вопросы. Я умею налаживать отношения с деловыми людьми. Так вот, прямой рейс Иерусалим – Тбилиси непременно осуществится.

По тому, как восторженно говорил премьер-министр, Моше подумал, что дело в шляпе.

– Господин премьер-министр, я завтра же представлю Вам все расчеты для заключения договора.

– Никаких проблем у нас нет и не будет, – председатель встал, улыбка на его губах не изменилась, оставалась прежней, – товарищи, как сами видите, в курсе дела, подготовка соответствующего проекта займет время, но, самое главное, вопрос решен. Большое Вам спасибо, что посетили нашу общую родину, желаю успехов.

Как было сказано, Моше последние «эн» лет жил в Израиле, но он родился и вырос в Грузии, поэтому во время прощания он заинтересовался, к кому обратиться в дальнейшем.

– В том случае, если Вы не найдете время, кто продолжит начатое вами дело и кто подпишет расчет и договор? К кому обратиться конкретно?

Конкретно заданный вопрос не понравился премьер-министру, но он не подал вида.

– Конкретно? Да, конечно, – он посмотрел вглубь длинного стола налево и направо, где сидели важные чиновники и деловые люди, – каждый здесь присутствующий поможет Вам заключить договор, но

конкретно я назову министра иностранных дел. Вы довольны?

Лицо Моше засияло от радости.

– Вполне, господин председатель, – ответил представитель компании «Ицхак» и встал, сердечно попрощавшись со всеми.

Когда Моше вышел, замминистра заговорил подомашнему.

– Может быть, и вправду поставим этот вопрос выше, а? Самолет – их, они оплачивают восемьдесят процентов затрат, почему бы не назначить прямой рейс? Всего лишь полтора-два часа нужно до Израиля.

Премьер-министр покачал головой в знак несогласия и, опираясь руками на стол, сказал:

– Бесхитростный ты человек, Джансуг. Во-первых, откуда мы достанем валюту на сумму в двадцать процентов затрат, во-вторых, поставить этот вопрос в Москве не имеет абсолютно никакого смысла, назовут нас шутами гороховыми, скажут: «Ишь ты, какие умные, прямой рейс захотели – «Иерусалим – Тбилиси».

Замминистра замолчал, не промолвив больше ни слова.

А Моше, выйдя из кабинета премьер-министра, уже начал действовать, наладил по телефону связь с компанией «Ицхак», и через два дня у него всё было наготове: затраты со стороны Израиля, затраты со стороны Грузии и договора, но из министерства иностранных дел ему никто не позвонил. Он ждал в течение пяти дней и, когда его не вызвали, решил сам наведаться к министру иностранных дел.

Важный чиновник оказался вежливым человеком, принял его ласково, обрадовался, когда узнал о согласии компании «Ицхак», своими жирными руками стал перелистывать расчеты и договора, внимательно рассматривал бумаги, которые Моше вежливо положил на стол.

– Когда Вы возвращаетесь в Израиль?

– Примерно через месяц.

– Очень хорошо. Я уже отдал приказ товарищам. Они работают, готовят материалы. Вы сами понимаете, тут нужен точный анализ. Через пару дней всё будет готово, и я с Вами свяжусь.

С этими словами он встал и сам проводил гостя до двери.

– Говорят, Израиль – интересная страна, пока не удастся приехать, может быть, в будущем получится... Хочу посмотреть Стену плача, Крестовый монастырь...

Так они попрощались друг с другом.

Если бы Моше не был евреем, а был бы другого вероисповедания, он бы поверил словам министра, но он был евреем и легко догадался о том, что рейс «Иерусалим – Тбилиси» пока еще миф и в ближайшие несколько лет не состоится.

И все-таки, когда его не вызвали, он сам посетил великолепную резиденцию министра иностранных дел на проспекте Плеханова, но министра в кабинете не оказалось. Красивая, привлекательная секретарша с изящными ногтями сказала ему:

– Министр вчера улетел в Париж. Когда он вернется, мы не знаем.

Всё стало ясно, Моше не удивился.

Дорогой читатель, я понимаю, что никто не возьмется за перевод этой маленькой новеллы с грузинского на иврит, поэтому не буду вас утомлять теми подробностями, которые произошли с Абиатаром Моше. Кстати, об этом визите гражданина Израиля в Грузию все знают, а в Израиле без перевода вряд ли смогут вникнуть в существо дела, для чего я написал этот рассказ. Так вот, я вкратце изложу вам, как освещали тогдашние средства массовой информации этот визит гостя из Израиля.

Оказалось, что после неудачных попыток в министерстве иностранных дел, представитель компании «Ицхак» постарался реализовать и пустить в ход те «маленькие» контракты, которые он приготовил заранее, еще до приезда в Тбилиси. Для осуществления задуманного Моше посетил крупный сельскохозяйственный район «Коркимелаури», а также некоторые высокогорные местности, богатые водными источниками. Он намеревался закупить те фрукты и питьевую воду, которые в Грузии не пользуются особым спросом. Гостя везде встречали радушно, но когда дело доходило до конкретной сделки, то всё заканчивалось тем, что по распоряжению руководителей районов накрывались пышные столы, и Моше вынужден был поднимать бокал: «Гаумарджос Сакартвелос!» - «Да здравствует Грузия!» В результате пьяный Моше вместо контрактов получал дорогие подарки: белую бурку, грузинскую колыбель, фандуры

и другие, которые с трудом помещались в легком автомобиле Михаила Даварашвили.

...В день отъезда, в аэропорту города Тбилиси, гостя провожали его двоюродный брат и тот же тележурналист, который встречал его во время приезда.

– Вы уже возвращаетесь на вторую родину, – спросил его журналист с микрофоном, – покидаете нас?

– Да, возвращаюсь, – ответил Моше огорченно.

– Был ли полезным Ваш визит в нашу республику?

– Конечно, очень полезным, – в словах Моше промелькнула ирония, – я навестил родственников, повидал родные края, насладился грузинским воздухом... Воздухом, которым я дышал в моей молодости. Что же касается деловых отношений, то их не удалось наладить, даже не знаю, как буду оправдываться перед моим шефом.

– Какие препятствия Вам не удалось преодолеть?

– На Ваш вопрос мне трудно ответить, как будто никаких естественных барьеров нет, все соглашаются во всё, делают довольный вид, думаешь, что дело в шляпе, а на деле всё наоборот. Ответственные руководители при заключении договоров таинственно исчезают, остаются лишь те лица, чьи подписи не имеют никакого значения, а они согласны продать всё, даже собственный дом и собственное имущество... Жаль потраченного времени, ни одно дело повернуть не сумел, и вместо деловых контрактов о партнерстве везу в Израиль лишь замечательный тост: «Гаумарджос Сакартвелос!»

Видите ли, меня особенно беспокоит проблема, связанная с питьевой водой. В Израиле эта проблема еще не решена. Известное дело, когда наступает сухое лето, правительство Израиля вынуждено закупать воду из разных стран – из Италии, из Турции... Наша компания «Ицхак» была заинтересована в закупке воды из Грузии. Ведь знаете, бриллиантом чистой питьевой воды в мире является Грузия. Здесь имеются огромные запасы неприкосновенных вод. Кроме рек и ручьев, количество которых превышает пять тысяч единиц, тут находится кавказское водохранилище, грунтовые воды – золотой фонд, который в случае глобального потепления может обеспечить весь мир питьевой водой.

Сказав это, Моше грустно опустил голову.

Вдруг тележурналист в «вареных» джинсах отключил микрофон, огляделся вокруг и, как бы доверяя гостю важную тайну, прошептал:

– Батоно Моше, вы что думаете, что мы представляем собой государство? О каком деловом партнерстве идет речь? О каком контракте? О каком заключении договоров? О каком рейсе Иерусалим – Тбилиси?

Когда я впервые встретился с Вами во время Вашего приезда, и Вы сказали, что будете способствовать превращению Грузии в богатую и могущественную страну, я подумал, что Вы просто-напросто шутите. Говорю по секрету: взгляните наверх, над нашими головами парят птицы – это Москва! Было время – эта птица походила на белого голубя, сегодня же она превратилась в хищника. Не судьба Вам превращать

Грузию в богатую и могущественную страну. Этот проклятый вопрос, начатый с османского завоевания, продолжается по сей день.

...Неужели слова, сказанные тележурналистом по секрету, действительно таковым являлись?.. Об этом размышлял представитель компании «Ицхак», Абиатар Моше, когда самолет «Тбилиси – Иерусалим» взлетел с полосы и через Москву, Варшаву, Вену и Кипр направился в сторону Средиземного моря, где находится Государство Израиль, заново рожденное после многовекового отдыха в 1948 году, при содействии Божественной миссии Великого Патриарха.

Тележурналист свое дело довел до конца, то есть интервью с Абиатаром Моше запустил в эфир вечером, на второй день, в передаче «Моамбе» («Вести»), когда Моше, вероятно, находился в воздухе между Веной и Кипром.

Между прочим, некоторые фразы Моше, связанные с заключением договоров, конечно, были вырезаны. Интервью заканчивалось следующими словами гостя из Израиля:

«... Навестил родственников, повидал родные края, насладился грузинским воздухом... Воздухом, которым я дышал в моей молодости».

Нинико

Посвящаю Нине Торонджадзе

Нинико – девочка соседки.

Крошка, чистая роса небесная, птенчик, ласточка-щобетунья, как ручей лепечет.

Ей не еще и трех лет, а с ней уже знаком весь двор. Мама, папа, бабушка, дедушка, тётки – все ухаживают за ней, глаз не сводят с неё, но она как ртуть, как форель в ручье – бежит, куда глаза глядят.

В последнее время она привязалась ко мне.

Упрямая такая... «Хочу к дедушке Шио¹», – сюсюкает она и, если откажут ей в этом удовольствии, начнет плакать навзрыд.

Но как только она придет, сразу же исчезает мое ангельское терпение, бумаги со стола как птицы летят в комнате, она лезет на стул, садится ко мне на плечи, тянет своими маленькими пальчиками оставшиеся на голове волосинки, пищит «ну-ну», как цыплёнок, и заставляет скакать вокруг стола и на балконе.

Одно удовольствие поиграть с ней, но перемена климата во время работы, когда я пишу, меня совсем не устраивает, всё обстоит совсем не гладко, не сладко живется, трудно поладить с нервами, а с этой удивительной девочкой сладу нет.

1. Шио – имя приятеля девочки, внука рассказчика.

Иногда, по моему мнению, как-то чувствую, что я обязан писать, и для Нинико не остается времени. Что тут поделывать!

Нинико совсем нет дела до того, о чем я пишу, и до моего призвания «духовного отца нации». Её просто интересует, как забавляться с дедушкой Шио, и дело с концом (а до остального ей не дела).

Что делать, как укротить этот упрямый нрав девочки – думал я и вот что, наконец, придумал.

Недавно, когда защебетала она, войдя в мою комнату, я встал со стула и ударил себя по брюху.

– Нинико, видишь, как отвис мой живот?

Она остановилась, кивнула головой.

– А ты знаешь, почему у меня такой большой живот?

Нинико головой покачала – не знаю.

– Я маленьких детей пожираю (глотаю)!

Эта фраза изменила выражение её лица, как будто её карие, красивые глаза потемнели, страх обуял её.

– Аминда! ¹ – Нинико шепотом произнесла это слово, затем медленно подошла к двери и исчезла.

С тех пор Нинико у меня не появлялась

Сейчас я иду к ней в гости. Подхожу к ней с распахнутыми руками, говорю сладким, как мед, голосом: «Иди ко мне, ласточка, золотая девочка моя, жизнь моя, залезай ко мне на плечи, как это раньше делала...» Но напрасно.

1. В правильном произношении: «арминда», означает: «не хочу».

...И действительно, каждый раз, когда захожу к ней, я очень стараюсь, чтобы она поняла, что я тогда пошутил, что я никакой не людоед, но она моим сладким высказываниям уже никак не верит, со страхом смотрит на мой живот, медленно удаляется от меня, шепотом произнося «аминда», и прячется под подол маминого платья.

С тех пор у меня нет покоя, я не знаю, как поступить. Ей постоянно твердят все, что дедушка Шио – очень хороший дедушка, что он не людоед, и тому подобное, но она никому не верит и кричит «аминда». И дело с концом.

Вот такая девочка Нинико.

... А ты, по поводу каждого политический краха бесконечно и безответственно проговариваешь:

«Обманули, обманули, обманули...»

Почти на краю бездны поставили несчастную Грузию.

Видишь же, только раз я обманул девочку Нинико, и с тех пор никак не смог переубедить её в том, что тогдашний обман был шуткой и больше ничего.

Поэтому не верю, что человека такого возраста, с таким умственным багажом, мужа, поднявшегося по всем ступеням комсомольской и партийной иерархии, являющегося левой рукой архангела, опытного и испытанного защитника общественного порядка, знающего все закоулки грязной политической игры, – такой подонок как Ардзинба и такой полутруп как Ельцин, обманывают на каждом шагу.

Может быть, просто сам себя обманываешь?

Жаль, мы иногда забываем о народной мудрости.

Коммерсант

С утра идет дождь. О такой погоде обычно говорят: дождь льёт, как из ведра.

Дождевая туча появилась вечером, утром дождь моросил, а к полудню пошел проливной дождь. Казалось иногда, что дождь вдруг прекращается и вода в лужах идет на убыль, но не тут-то было: со стороны реки Риони начинает дуть низовой ветер, и проливной дождь с новой силой опускается на крыши домов промокнувшего поселка.

Говоря по правде, этот период года в Имеретии называют периодом дождей: ноябрь подходит к концу, вокруг властвуют темные цвета, контуры окрестности достойны сожаления, похожи на эскизы, исполненные черным карандашом. Улицы усыпаны пожелтевшими листьями, падающими с деревьев хурмы. Листья летят в разные стороны, собираясь грудками под заборами дворов. Из окон каждого дома торчат дымовые трубы комнатных печей, голубой дым медленно поднимается вверх к хмурому небу. На улице ни души, лишь иногда перебежит сосед к соседу с головой, покрытой мешком, а иногда, время от времени, промелькнет легковое такси.

В углу одной из улиц расположен одноэтажный магазин с надписью «Тысяча мелочей». Продавец, усатый мужчина, сидит и дремлет от безделья. На нем сатиновая рубашка, его жирные руки опираются на

прилавок, очевидно, нет у него большой надежды, что небо скоро прояснится и торговля пойдет на лад.

Но вдруг, наконец-то, появился клиент, пожилой человек, лет примерно шестидесяти, в черном костюме, мокрый с ног до головы – видно, он попал под сильный дождь. Его широко раскрытые глаза смотрят по сторонам, он сделал глубокий вздох, расслабился, затем направился к окну, снял с головы платок, завязанный во всех четырех углах, и выжал его в стоявшее в углу ведро. На груди у него блестела медаль «За боевые заслуги в обороне Кавказа». Он как-то вдруг успокоился и нечаянно подошел к витринам, рассматривая всё внимательно, как будто искал что-то.

Продавец даже не поднял головы, лишь чуть-чуть приоткрыл огромные глаза, наблюдая за покупателем. От этого пенсионера никакой выгоды не будет – подумал он – магазин хорошее прикрытие от дождя, или он просто интересуется как член комиссии общественного мнения, а может быть, такой товар попросит, которого у нас нет. В нашем Союзе покупатели очень часто ищут дефицитный товар.

В это время мужчина с медалью уже приблизился к работнику советской торговли, вежливо остановился рядом с прилавком, на который облокотился глазастый работник, и тихо спросил:

- Я бы хотел купить вату, один килограмм.
- Что? – Продавец посмотрел на почетного клиента снизу вверх и неохотно улыбнулся.
- Вата, – повторил незнакомец, и при этом его густые брови приподнялись таким образом, как бы

давая знак продавцу о том, что, если товар у него под лавкой, пусть не боится, я свой человек в доме.

– На что ты намекаешь? – приподнял голову глазастый – где ты видишь вату?

– Где вижу, да во сне. Сон обычно к утру приходит, на рассвете. – Тон участника обороны Кавказа изменился, он уже говорил с иронией.

– Нет у нас ваты, и всё! – Продавец грубо уставился на упрямого клиента.

– Если так, то почему магазин назван «Тысяча мелочей»? – Медалист не шутил.

– Из-за твоей ваты, хочешь, чтобы магазин был переименован в «Девятьсот мелочей»? – спросил его работник прилавка с лукавой улыбкой, при этом повеселевший и довольный заданным вопросом.

– Кацо¹, мне не до шуток, ты со своими детьми шути, у себя дома. Объясни, какой толк от названия «Тысяча мелочей», если в магазине не найдется даже ваты, понял?

– Ты же вату хочешь, да?... а это уже не твое дело! – повысил голос продавец.

– Со мной шутки плохи, – нахмурился покупатель, – лучше ответь мне, зачем тебе «Тысяча мелочей», а?

Ситуация накалилась, это напоминало поговорку: пришла беда – отвори ворота.

– Ты случайно не с левой ноги встал сегодня утром, у тебя что, спина чешется? – Продавец приподнялся

1. Кацо (груз.) – мужчина.

со стула, опустил руки по швам и прошелся взад и вперед.

– Эй ты, скотина, тебе не место в магазине, тебе бы ношу взвалить на плечи, булыжники таскать, это бы тебе больше подошло. – Эти слова тихо, но со злостью произнес медалист, не испугавшись угрозы.

– Не вынуждай меня выходить из себя, а то я покажу тебе, кто из нас скотина. – Выпучив глаза, продавец оперся о прилавок. Без сомнения, его медвежьи лапы не пощадили бы искателя ваты.

– Давай выходи, если ты не трус, я тебе покажу, где раки зимуют. – Гость перекинул свое небольшое тело через прилавок и оказался с глаз на глаз с продавцом, как петух.

Нужно было одно мгновение, лишь одно неприятное слово, чтобы эти два гражданина, у которых явно расходились нервы, оказались в смертельной схватке.

Очень трудно, почти невозможно объяснить, что с ними произошло. Только что, пятнадцать минут назад, они впервые увидели друг друга, и как случилось, что за такое короткое время успели превратиться во врагов, быть на ножах? Может быть, непрекращающийся дождь настроил их друг против друга? Понятия не имею о нравах людей.

Когда в магазине стали слышны громкие голоса и крики, старший продавец Абрам Мошиашвили выбежал со склада и, услышав непристойный разговор между клиентом и работником советской торговли, моментально разобрался в ситуации. Сосредоточив всё

свое внимание на странном происшествии, он без колебаний начал выполнять функции арбитра.

– Подождите, подождите! Что с вами происходит! Передохните чуть-чуть. Ежеминутно звонят к нам и милиции товарищи! – С этими словами он отодвинул своего сотрудника в сторону и сам оказался перед клиентом. – Ты прав, дагенацвле¹, так ему и надо! Но прекратите на минутку, я прошу вас, только минута, а потом продолжите. Разве я говорю, чтобы вы помирились?! Нет ни в коем случае.

Цель была достигнута, кулачный бой не состоялся – то, что нужно было Абраму, и он повернулся к коллеге, косо на него посмотрев.

– Иди на склад, там товарищи из милиции, с оружием. Эти ежеминутные звонки! Дешеша на столе лежит, не одна, а две. Прочти внимательно, разберись, а потом объясни, в чём дело. Мы здесь будем, некуда нам идти в такой дождь.

Пучеглазый подчинился товарищу, по правде говоря, он еще раз посмотрел в сторону соперника, покачал головой и... ушел.

Абрам же сразу схватил стул, перекинул через прилавок и вежливо попросил клиента, чтобы он сел.

– Садись, дагенацвле, я тебе сказал, что ты во всём прав? Я его поддерживать не стану, несмотря на то, что вместе работаем. А ты, вижу, человек мирового значения, откуда у вас время на такие мелочи?

1. Ласковое обращение, вроде «пожалуйста», распространено среди грузинских евреев

Незнакомец сел на стул, постучал пальцами по прилавку, как бы играя на пианино, и тихо сказал:

– Это разве жизнь? Скажи, нужно или нет на подобный случай холодное оружие в кармане, а? Пусти пулю в лоб такому болвану, и отдохнет страна.

– Удивлен я, дагенацвле, из-за кочоя¹ можно портить нервы? Сам видишь, на человека не похож.

Гость посмотрел на Абрама. Мошиашвили тоже не мог похвастаться внешностью Роберта Тейлора или Жана Маре: рыжеватая короткая борода, некрасивый нос и невнятный цвет глаз придавали ему не такой уж приятный вид.

– Как его фамилия?

– Фамилия? Не помню, я даже не смогу вспомнить, что я утром ел. Кстати, скажи по-братски, для чего тебе его фамилия, а? Он скоро без твоей помощи уйдет отсюда.

– Его надо выгнать. Скажи, прав я или нет? – незнакомец сердито взглянул на Абрама.

– Конечно, прав. Если по правде, он сам хочет, чтобы его выгнали. Когда он впервые сюда пришел, он думал, что деньги ему на подносе будет приносить, дурак несчастный ошибся – откуда здесь деньги?

– Дайте жалобную книгу.

На стене висела фотография капитана Гастелло. Незнакомец не сводил с нее глаз.

– Сию минуту, дагенацвле, запиши всё, так ему и надо. Ты думаешь, я попрошу тебя, чтоб ты пощадил

1. Молодой, неопытный грузин, обычно буйный.

четырёх его ребяташек – никак нет, пусть ходят голодные. Его старший сын в четвертом классе. Так и мы выросли.

– Такими же бандюгами вырастут его дети. Не бойся, Фрунзе не получится из них.

– Запиши, дагенацвле, ты прав, как часы, как они будут похожи на Фрунзе, его дети, как ангелочки, но сам он никуда не годится. Сию минуту принесу жалобную книгу. Сегодня никто его не боится. Этот дуралей, отец четырех сыновей, хвастает, что в тюрьме сидел за то, что какому-то типу нос разорвал... Это произошло на Мцванеквавила¹. Нет, дагенацвле, никто никого не боится. Кто может укрыться от милиции?

Сюжеты, пересказанные Абрамом, – о четырех сыновьях кочоя, о драке, происшедшей в районе Мцванеквавила¹, и о том, что от милиции никто не может укрыться, так подействовали на незнакомца, что он мгновенно позабыл о жалобной книге и уже заговорил почти дружелюбно.

– Если сказать по-человечески, не понимаю, что он от меня хотел. Я его не оскорблял. Шел мимо, вижу – дождь усиливается, рядом магазин, решил зайти. Зашел... И попросил у него вату, один килограмм. У меня семья, не из леса вышел я... – сказал гость и снова заиграл пальцами по поверхности прилавка.

– Что ты говоришь, из-за ваты поссорились? Дурак же он, почему не сказал, что послезавтра мы получим один вагон ваты, клянусь, я припрячу тебе три кило

1. Один из районов города Кутаиси.

ваты, один килограмм – ерунда.

– Столько не хочу, – промолвил покупатель.

– Ты не хочешь – соседу понадобится, пусть валяется эта вата на чердаке, никак не мешает, – не отступал Абрам.

Клиент встал, еще раз посмотрел в сторону, куда исчез кочоя, помахал рукой и направился к двери.

– Я пошел, до свидания, сказано: заставь дурака богу молиться, он и лоб расшибет. Так с ним произойдет.

– Подожди, дагенацвле, куда в такой дождь пойдешь?

Гость улыбнулся.

– Не растаю же я. Как пришел, так и уйду.

Абрам вышел из-за прилавка, подошел к нему и сказал:

– Послезавтра придешь. Но до послезавтра? Клянусь Имануэлом, моим сыном, нигде не найдешь такую вату, как у меня. Я одну вещь тебе скажу: купи удочку, хорошие они, только что из России получил.

– Для чего мне удочка?

Покупатель ваты удивленно посмотрел на Абрама.

– Ты мне говоришь, для чего тебе удочка? Ты, который четыре года воевал с немцами, говоришь мне это? Риони полна рыбой. Скоро прояснится, до послезавтра посидишь под белым мостом, порыбачишь... А послезавтра у меня будет вата.

Абрам взял гостя под руку, довел его до прилавка, взял с витрины коробку, полную удочек, и открыл.

– Смотри, какие удочки, одна лучше другой, только что получил, целый год ожидали. Осталась лишь одна

коробка. Больше такого не будет, скоро в Америку на валюту продадут, говорят, уже оформили соглашение.

– Сколько стоит?

– Ерунда, рубль и тридцать восемь копеек, даром отдаю, ничего не надо.

– О чем вы говорите, – сказал покупатель и вынул из кармана трехрублевую купюру.

– Пусть у тебя будет, не надо, – говорит Абрам, – даром даю, сию минуту сдачу дам, но, может быть, палку тоже возьмешь, удочка без палки не бывает, хорошие бамбуковые тростинки у меня.

– Покажи.

Абрам быстро направился на склад, вынес оттуда две длинные бамбуковые палки и подал покупателю.

– Они не дорогие, каждая стоит два рубля, клянусь Имануэлом, за удочки деньги не возьму, – сказал Абрам и, пока покупатель доставал из кармана бумажник, снова побежал на склад и вынес высокие резиновые сапоги.

– Какой размер ноги у тебя?

– Сорок второй, – ответил покупатель с растерянным видом.

– Точно попал, удачливый ты человек, эти сапоги я припрятал для начальника Союза охотников, его фамилия Схиладзе, я думаю, ты знаешь его, он меня об этом попросил, но пока не пришел. Но ничего, я его в обиду не дам, в другом месте достану... А эти сапоги как раз на тебя, понадобятся во время рыбачества, чтобы ноги у тебя не промокли. Мы же взрослые, простуда от переохлаждения ног начинается, вот и на

здоровье, – сказал и перекинул сапоги на плечи клиента, затем добавил: «Такие сапоги во время войны тебе за двадцать семь рублей никто не дал бы. За удочки я с тебя деньги не беру, я же Имануэлом поклялся».

Одеревеневший, покрасневший до ушей гость отсчитал продавцу деньги, поблагодарил его и собрался уже уходить, но тот опять остановил его.

– Дагенацвле!

– В чем дело?

– Я спрашиваю тебя, неужели в такую погоду можно идти без дождевого плаща? Я хочу сделать тебе еще одно одолжение. Понравился ты мне как человек, и поэтому... Подожди минуту, и я окажу тебе хорошую услугу.

И действительно, через минуту он вышел со склада с желтоватым брезентовым плащом.

– Давай накинь, как раз на тебя, этот плащ предназначен для одного уважаемого начальника из нашей торговой сети, но пусть снимет меня с работы – я его тебе отдаю, иди с Богом.

– Зеркало найдется у вас?

Абрам услышал хриплый голос.

– Для чего тебе зеркало? Ты мне не доверяешь? За сорок семь рублей кто тебе pošьет такой плащ? Это же советское производство, материал из Англии получают, а здесь у нас в Хашури шьют. Такие же плащи бывают немецкого производства, но в них вода проникает. Снимать не надо, но каждому, кто спросит, скажи, что племянник из Москвы привез, ничего не поделаешь – нет больше, дефицит.

– Ладно.

...Через двадцать минут «купец первой гильдии» проводил нагруженного покупками клиента, на котором был накинут только что купленный плащ, на улицу. У Мошиашвили в руках были резиновые сапоги и бамбуковые палки, а гость держал красиво упакованный рыбачий шалаш.

«Купец» говорил без остановки.

– Ты меня долго будешь вспоминать за этот шалаш. На рыбалке время проходит быстро, раз-два – и стемнеет, а тут у тебя шалаш, раскроешь, и всё в порядке, уснешь спокойно, а на второй день продолжишь ловить золотых рыбок... Шалаш обязательно нужен, не только рыбаку, но и каждому человеку, как в дождливую, так и в солнечную погоду.

– Да, ты прав, но очень много потратил..., боюсь, что в дом не пустят..., шалаш очень дорогой, всю мою пенсию у тебя на прилавке оставил. Но ничего, ничего, надоело мне всё время сидеть дома и смотреть на женщин. Ты прав, иногда надо порыбачить. Как ты думаешь, такси скоро появится?

– Не беспокойся, придет, конечно, но если, между нами, тебе нужна собственная машина – ты это заслужил, кровь проливал на войне! У моего начальника имеется старый «Москвич», хочет его продать, уступит по дешевке. Машина хорошо ухоженная, десять лет без отказа послужит тебе. Послезавтра, когда придешь за ватой, напомним, и этот вопрос тоже урегулирую, потому что ты мне очень понравился.

– За сколько он продает?

– По-моему, три тысячи уже предлагали, но он не продал. Ему срочно нужны деньги, дочку он замуж выдает.

В это время перед ними остановилось такси. Советский пенсионер быстро сел в него, удобно устроился, а купец первой гильдии сунул на заднее сиденье сапоги и палки.

Когда Мошиашвили вернулся в магазин, кочоя, снова перекинувшись через прилавок, спросил его:

– Как ты думаешь, где ты достанешь три кило ваты, если он вернется послезавтра?

Абрам ему сразу не ответил. Он взял с полки «Боржоми», залил в рот, затем подошел к окну, посмотрел в сторону поселка, контуры которого были похожи на эскизы, исполненные черным карандашом, и убедительно произнес:

– Он сюда больше не придет.

Сказав это, пару минут он о чем-то размышлял и, наконец, проговорил про себя: «Если по правде, почему у нас не должно быть ваты? Пенсионер прав, наш магазин же называется «Тысяча мелочей». Туркмения в вате тонет, после нового года выпишем, и уже в третьем квартале будет у нас вата».

Кавалер ордена царицы Тамар

Меня, уважаемый писатель, зовут Чичико Таргамадзе. Историю экспедиции апреля 1917 года помните, наверно. Нет, не знаете? 17 апреля 1917 года группа в составе одиннадцати грузин привезла из Германии оружие, согласно распоряжению комитета независимой Грузии. Это оружие необходимо было для объявления независимости Грузии, и оно было использовано именно для этой цели. Я был участником этой экспедиции. Да, это была действительно историческая экспедиция. Два её участника, Михако Церетели и Константин Саля, позже написали об этом свои воспоминания, но ни один из этих господ меня не упоминает. Забыли, как видно, о нас так же, как и я сейчас не помню фамилии всех одиннадцати участников. Вполне возможно, что тогда Михако Церетели тоже не знал мою фамилию. О чем тут говорить, поганое было время... Впрочем, это было так.

1917 год. Петроград горел, разрушалось гнездо империи. Февральская революция миновала. Россия проигрывает войну. Я живу в Берлине, извозчик я, имею свою колесницу и лошадей, этим ремеслом прокармливаю семью. Однажды вечером пришел ко мне Мелитон Карцивадзе и сказал: «Ты же мечтаешь о свободной, независимой Грузии, чтобы русские не вмешивались в наши дела». «Конечно, - ответил я – о чем идет речь?» «Тогда поедем на две недели в Грузию.

Немцы нам оружие дают, в Грузию надо отвезти». Я не стал колебаться, сразу согласился. «Три грузина возглавили это дело: Георгий Мачабели, Михако Церетели и я» – добавил он. Я не был знаком ни с Георгием Мачабели, ни с Михако Церетели, но с Мелитоном были дружеские отношения, я верил ему и, как говорят, до гроба мог доверять.

До Стамбула ехали поездом, а из Стамбула до Трапизона доехали на корабле. С нами семь немцев, парни что надо.

В Трапизоне остановились на два дня. Еду и питье запасли, припрятали в подводную лодку оружие, загрузили, как положено, и настало время попрощаться с Трапизоном. Первым в подводную лодку зашел Мелитон Карцивадзе. Корабль вдаль и вперед плавает по воде. Мне придется зайти последним, так как я помогаю экипажу, должен снять веревки с якоря. Лишь три человека остались наверху, и вдруг Михако Церетели зашевелился, подошел к лестнице, но в лодку не спускается, что-то назад тянет, другим место уступает, очевидно, что ехать передумал. Что с тобой – спрашивает его Георгий Мачабели, а он ему отвечает: «Поверь, Георгий, мне нельзя ехать. Я вынужден остаться, мое место здесь. Если на рабочем заседании Брест-Литовского соглашения станут искать грузинского представителя, из комитета должен кто-то присутствовать. Кроме того, оружие – это грязное дело, чёрным пахнет, не вмешивайте меня в это, ты же сам понимаешь, на меня возложены другие функции. А что если сами немцы будут доносить на нас, продадут

шпагу русским и в Потти всех нас арестуют? В этом случае от виселицы сам Христос не спасёт». Мачабели револьвер из кармана достал, пальцем курок нашел, спокойным голосом, тихо говорит: «Михако, дорогой, сейчас не время дрова ломать. О том, что ты тут проболтал, надо было во время заседания комитета сказать. Скажу тебе откровенно: если ты останешься, история осудит, трусом и шпионом обзовут. Я же знаю – ты не шпик и не трус, поэтому вали отсюда, а то пущу эти пули в тебя». «Спятил ты, Георгий, спрячь наган, удались от меня» - как будто шутливым голосом произнес Церетели и зашел в лодку. Но тут же скажу: Михако Церетели оказался прав.

В дни работы Брест-Литовского мира, представитель с грузинской стороны отсутствовал. Русские о Грузии даже не вспомнили, им тогда не до этого было, половину империи уступили противникам, а немцы о Тао-Кларджети и в помине не слышали. В итоге получилось так, что интересы Грузии никто не защищал. Немцы же, чтобы турки не выразили неудовольствие, поддержали своих старых союзников. Таким образом, турки присвоили древнейшие земли Грузии, и со временем возвращение Тао почти потеряно. Ведь совсем недавно наше правительство успокоило турок, подписав: Грузия не имеет к вам территориальных претензий.

Однако, возвратимся к нашей подводной лодке. Шесть дней и ночей плавали и, наконец, доехали до Потти. К берегу приблизились на рассвете, выгрузили оружие, попрощались с немцами и, когда корабль

окунулся в воду, растерялись, страх овладел нами, мы не знали, что делать, как припрятать такое огромное количество оружия: пистолеты, автоматы, пули разных калибров, упакованные в ящики.

Нужда, как говорят, заставляет найти выход из безвыходного положения. Оглянувшись, в суматохе перенесли оружейный арсенал в тростниковые луга и после того, как передохнули, договорились с арсенала глаз не сводить, а я с Мелитоном направился к ближайшему населенному пункту, чтобы подобрать надежного попутчика, который помог бы нам довести оружие до места назначения.

На окраине города увидели избу, перекрытую камышом. Имеретинцы часто употребляют этот материал для крыш домов. Подошли поближе к двору. Видим: выходит мужчина, борода у него белая, на голове и на плечах «кабалах» (груз. - круглая шапка из сукна). Испугался, конечно, не узнал нас. Затем, когда овладел собой, поздоровался с мегрельским акцентом, но скоро понял, что мы имеретинцы, и начал говорить обычным, вежливым грузинским языком. Сперва он пригласил нас домой, но Мелитон отказался. Во дворе цвела широколистная липа, мы присели под деревом.

Хозяин оказался верным грузином. Его звали Нико Хорава.

«Нико батоно, мы из Берлина приехали. Эмигранты мы. Настало время, как видишь... Освободим нашу страну от русских оккупантов. Финляндия уже вышла из опеки русских, независимой стала, вам тоже известно, наверно. И мы должны попытаться.

Поддержка нужна от народа – добавил в конце Мелитон.

Хорава задумчиво рассматривал свои длинные, мозолистые руки.

«Я в политике профан, в этой отрасли не разбираюсь, но для Грузии, баба (мегр. – отец), сию минуту положу свою старую голову на эшафот. Вы грамотные люди, вы взвесили, как видно. Вот вам батона, правая рука Нико Хорава, и благодарным буду, если объясните, что мне лично надо делать, как поступать».

Мы этого и хотели.

«Из Трапизона приплыли, немцы оружие дали и привезли. Помогите нам, чтоб в надежное место закопать, а затем стой на карауле, береги арсенал, как зеницу ока. Через неделю придут наши ребята и заберут».

«Нет проблем. Одну неделю глаз не сомкну, караулить буду. Волков бояться – в лес не ходить. Своей судьбе покорюсь, изменником не стану».

Он говорил тихо и убедительно. Мы доверились ему. Видно было, что он был честным и преданным человеком и хотел вложить свою долю в освобождение Грузии.

Что тут сказать, ударили по рукам и решили до ночи оставаться в доме хозяина. Позже, как стемнело, мы втроем вернулись к нашим соучастникам заговора и более тщательно перепрятали привезенное нами из Германии оружие: 1000 автоматов и 500 пистолетов со своими пулями, замурованными в 20 ящиках.

Уважаемый писатель, доставка этого арсенала для добровольцев грузинского национального войска тогда

была непростым делом. 21 февраля наши храбрые, молодые юнкера, по подступам Коджори, с этим арсеналом как орлы боролись против Красной армии, и некоторые ваши коллеги даже поэмы посвятили им и назвали эту борьбу «освободительной».

Спустя месяц Георги Мачабели, Михако Церетели и Мелитон Карцивадзе наградили Нико Хорава орденом Царицы Тамары, в связи с активным участием в борьбе за независимость Грузии. Я хочу, чтобы вы знали: орден царицы Тамары был основан в берлине в 1915 году комитетом независимой Грузии.

После этого, через некоторое время, 26 мая 1918 года, Грузия была объявлена независимым государством.

Содержание

	Стр.
<i>Яков Патиашвили. О создании грузинской письменности хуцури (асомтаврули и нусхури) XIV – XIII вв. до н.э.</i>	
на русском языке	3
на грузинском языке	21
От главного редактора	
на русском языке	8
на грузинском языке.....	27
Реваз Мишвеладзе. Новеллы	
Иерусалим – Тбилиси	40
Нинико	53
Коммерсант	56
Кавалер ордена царицы Тамар	68

Корректор: Игорь Шальман

Графика обложки: Виталий Шальман

תוכן העניינים :

עמ'	
3	מידע ביוגרפי אודות רוואז מישוולאדזה יעקב פפיאשוילי . אודות יצירתו של הכתב הגרזיני "חוצורי" ("אסומטברולי" ו"נסחורי")
4	במאות ה-14 – 13 לפנה"ס
8	דבר העורך הראשי
	רוואז מישוולאדזה. נובלות
19	ירושלים – תבליסי
30	ניניקו
33	הסוחר
44	בעל עיטור "מלכת תמר"
49	מוות

עריכה והגהה : איגור שלמן

עיצוב העטיפה : ויטלי שלמן

בבוקר, קרוב-רחוק מקולאשי, סוחר זעיר בשם איסינקה
ציציאשוילי הגיע. לפני שעלה למרפסת, הבחין כבר מלמטה
במשה ועלה במדרגות תוך כדי דיבור. הזקן לא ענה. האורח
חשב שהוא ישן, ונקש על כיסאו מאחור. הסתובב לפניו
והביט בעיניו. העיניים הפקוחות והקשות של המת הביטו
הרחק בצימאון.

התרגום מהשפה כרתולידן נעשה בשנת 2003
ע"י ד"ר גרשון בן-אורן

...משה זוננאשוילי עמד זמן ארוך על רציף הרכבת כאילו היה פסל שצריך לארוז, והביט על הרכבת שהתקדמה בצפירה רמה לכיוון היער. הוא נשאר לבד.

בתחנה הסתובבו הרבה קרובים, אבל לאחר שהרכבת התרחקה, מצא כל אחד את דרכו. אף אחד לא נזכר במשה כדי לשלב עמו זרוע וללוות את הזקן המיואש עד הבית. הוא התקדם ברחוב בנקישות מקל, כסהרורי.

"עכשיו יש לי הרבה זמן לחשוב. אולי גם אני הייתי צריך לנסוע. למי אני זקוק כאן? מי צריך את משה זוננאשוילי הזקן! לא, אלוהיי, אתה לא כיוונת ולא דחפת אותי לכיוון זה. הצדק איתך. נטל כבוד הטלת עלי! איך סמכת עלי שאסחב את הנטל הזה, אלוהים אדירים! אולי לא אוכל? אולי יהיה לי קשה? זהו, נגמר. בחיים לא אוכל לראות את ילדיי ואת נכדיי. עבור מה הענקת לי את הכאב הזה, אלי הטוב? עבור השמים האלה והאדמה הזאת? עבור המחיר של **סכרתולו** שלי? עבור גשר השרשרת הישן הזה? עבור השוק הירוק שגדל איתי ביחד, ורחובות מלאים בפניהם של אנשים מוכרים? הרי גם שם יש שמים וארץ, רחובות ושוק, אבל שם לא הייתי יכול להיות אותו משה: עוזר לקונים ולמוכרים, מפריד בין הנצים, מורה נבוכים. גם שם מצליחים אנשים ששם משה, אבל הם אחרים. את השם הזה ואת ההשפעה שיש לי בעיר הזאת, לא אוכל לרכוש שם, אפילו בעוד ארבעים שנה, אם אחיה. אינני רוטן כלפיך. עשית טוב, מה שעשית. באמת. אני רגב של האדמה הזאת, אלוהיי, נכון, כאן אני צריך למות!"

נכנס לבית הכנסת. יהודים שעמדו ליד השער המעוטר בפיתוחי עץ יפים, והיו מזמזמים כדבורים, השתתקו פתאום. נסוגו לאחור ונתנו למשה לעבור. גם השתיקה וההתנהגות הזאת של באי בית הכנסת נראו למשה כסימן רע.

- ספרי ילדים.
- מה?
- ספרים.
- תוציאי מיד, אני אומר לך. אני צריך ספרים עכשיו?
אני לא משאיר פה שום דבר חוץ מספרים?
- מה אתה צועק? בוא ותסדר אתה. לא מספיק שאתה גדלת בלי השכלה ובלי ספרים? אני משאיר את הילדים בלי השכלה, בחיך!
- הלימודים שם שונים, לא הבנת. מי צריך שם היסטוריה שלומדים כאן בבית הספר, ועוד "מדעי החברה"? – מיכאל עצמו הוציא את הספרים האלה והחזיק אותם בידו, בפעם הראשונה.
- לבת הבכורה, גיולייטה, נמאס כבר מן ההכנות האינסופיות האלה, והיא התהלכה בין הכיסאות והחתול על ידיה. מננה הצעירה, תלמידת כיתה ח', עמדה ליד השער של הבית מחובקת עם שתי חברות מהכיתה, ובכתה.
- משה ישב במקומו הרגיל על המרפסת, נשען על המקל והתבונן באוויר בעיניים פתוחות למחצה. רק פעם אחת הרים את ראשו, סימן לגיולייטה שתתקרב ואמר בשקט, בקול נרעד:
- אמרי לאביך המבולבל שיסדר את אלבום התמונות. שישאיר את התמונות שלכם. אני לא רוצה שום דבר אחר.
- מיכאל הפסיק פתאום לארוז מזוודות. ישב על מזוודה והסתכל לכיוון אביב. במזוודות לא היה מספיק מקום. רצו לקחת הכול, אבל זה היה בלתי אפשרי. את קערת הנחושת הוציא הבעל שלוש פעמים, אך חווה הכניסה אותה שלוש פעמים בחזרה.

האורח עזב את הבית. עזב במחשבה שלא יבוא להיפרד
לשלום ממיכאל ומבני משפחתו.

**

יום הפרידה היה קשה הרבה יותר ממה ששיערו. צצו
מיליון ואחד דברים, שאפילו שנה לא הייתה מספיקה כדי
להסדיר את כולם.

מיכאל סידר כבר את פינתו במפעל הכובעים, שלמעשה
היה גם חנות. מה שהיה שלו, עד המחט האחרונה, שם
בילקוט, נפרד לשלום מכולם והלך. בבית הביע משה פליאה
על מעשיו.

- בשביל מה אתה צריך את המיטלטלין האלה,
לישראל הרי לא תיקח. אימומים ומחטים תמצא שם כמה
שאתה רוצה, אולי היה עדיף לחלק בין החברים?

- אולי תצטרך משהו, אבא. למה לזרוק סתם?

- למה אני אצטרך? יש לי שני כובעים והם יספיקו לי
עד סוף חיי. אתה חושב שאלמד עכשיו את המקצוע?

בבוקר הלך מיכאל למקום עבודתו לשעבר, מבויש משהו.
הוציא את כלי העבודה מהילקוט וחילק לחבריו, אחד-אחד.
למי שהתקרב, לחץ את היד. הניח מתנה על השולחן והמשיך
הלאה. במפעל שרר שקט מוחלט, כאילו השתתפו בניחום
אבלים. מיכאל לא עמד בלחץ, הדמעות מצאו את דרכן. שם
את הממחטה המשובצת על העיניים ויצא מן הדלת.

בבית הייתה ערבוביה שלמה.

להתרוצצויות שלפני הנסיעה לא היה סוף.

אשתו של מיכאל, גברת חווה, הייתה אישה מסודרת
וחסכנית, אבל עכשיו, בגלל הלחץ והעצבים התנפחו כלי
הדם בגרונה ולעתים קרובות הייתה סוטרת לעצמה על
לחיה.

- מה יש פה? – שאל מיכאל.

- למי תחסר אתה, מי ייפגע בגללך. אלף כובענים כמוך יש בעיר כותאיסי.
- שחקן כמוך לא יימצא בסכרתוולו!
- אתה לא יודע אפילו, מה אני עושה בתאטרון. אני שחקן?
- אדרבא!
- דוד, תגיד לו משהו שלא ישגע אותי!
- משה לא התערב בשיחה. שמע את הכול, אבל ניסה להיראות כאילו האנשים ברחוב מעניינים אותו יותר.
- בגלל אנשים כמוך אנחנו מפגרים במאה שנים! כובען כמוני שמר את היהדות. כל חיידך אתה עסוק בעניינים של מישהו אחר. אתה לא יודע אפילו, למען מה אתה חי בעולם הזה, תאטרון של מי אתה משרת.
- אל תזכיר תאטרון, כובען מטומטם! – חזקיה רעד כולו.
- מצאת מחסה בתאטרון בגלל הפחד. בחיים שלך לא סיכנת רובל אחד אפילו. אם יהיה לך קשה, לא רק את התאטרון, אפילו את אביך תמכור!
- זה היה יותר מדי. חזקיה הרים את הכיסא, אבל מיכאל קפץ כמו חתול אל מאחורי הדלת.
- אתם הורגים אחד את השני? בני דודים?! – קונן משה והתחנן לפני חזקיה – תחזיר את הכיסא למקומו, שלא יישבר. הוא כבר מכר אותו, הקונה ייקח אותו הערב.
- חזקיה הוריד את הכיסא, הסתובב, נשא את ידיו למעלה וצעק: "אלוהים, מי שאשם בינינו..." , אבל משה התנפל עליו בצעקה והוריד את ידיו למטה בכוח.
- אל תקלל. ממילא בלב לך אלוהים את השכל. צריך לנסוע המסכן. סלח לו, חזקיה שלי, סלח לו, אני כפרה עליך, הרי אתה חכם.

- מה גם אני? – שאל חזקיה ברוגז.
- לא החלטת?
- מה?
- לעלות.
- לאן?
- לישראל.
- אין מה להחליט. החלטתי מזמן וגמרתי עם זה.
- חזקיה, אתה חושב שאתה יותר חכם מאלה שהחליטו לעלות? – לא ויתר לו מיכאל.
- כל אחד חי לפי השכל שלו.
- מה אתה מתעקש, מדוע אתה קשה-עורף כזה? הרי אתה לא בן שמונים כמו אבי.
- מדוע אתה מדבר על גיל שמונים?
- כי אתה מוליך לאבדון את משפחתך. אנחנו, כל קרוביך, נהיה שם. אתה לא תצטער?
- הלוואי שכל אחד יצליח בדרכו. אני לא יכול ללכת! – אמר חזקיה בהחלטיות.
- מה לא יכול? למי אתה חושב את עצמך? לא רק אנשים כמוך, אפילו הפרופסורים הולכים.
- דוד, תשתיק את הגור הזה!.. – אמר בהתמרמרות לאביב של מיכאל. איש לא ראה אותו עצבני כל כך מעולם.
- גור?! מי הגור, מסכן שכמוך! אמור לי, מה השגת בחיים? אילו מדליות תשאיר כאן?
- דוד! – נחיריו של חזקיה התרחבו מרוב עצבנות. – אמור לדביל הזה לשתוק, מה הוא יודע על התאטרון, על האמנות?
- רק אתה יודע! – אמר מיכאל באופן מתגרה.

- מה אין לכם? – מיכאל זוננאשוילי כיפתר את החולצה. לחץ את ידו של חזקיה והתיישב ליד אביו.

- דיברתי על המחזה, – אמר חזקיה בטון נמוך. חזקיה זוננאשוילי הוא מנהל הלהקה בתאטרון הדרמטי מזה ארבעים שנה. את התאטרון אהב באופן פנטי. בעיר היה לו שם של אדם ישר. גבותיו שחורות וארוכות, שיבה בשיערו, עיניו גדולות ומלאות הבעה, קולו חלוש ועניו. אם יש לך כישרון לגילוי האישיות, היית מגלה שחזקיה לא היה מסוג הטיפוסים המרימים את קולם ולא היה נוהג לכפות את דעתו על אחרים. למרות שתפקידו בתאטרון היה די צנוע, כולם ידעו שבלעדיו קיום התאטרון היה בספק רב. חזקיה היה לעזר לכולם. רק הוא ידע מה יעלה בגורלה של כל הצגת בכורה. רק חזקיה ידע היכן הניח אתמול השחקן אביזר כלשהו של ההצגה, שכל הצוות חיפש אותו היום. אפילו אם הייתם מחפשים בנרות, לא הייתם מוצאים אדם יותר נאמן לתאטרון, מאשר חזקיה. שעות העבודה בשבילו לא היו קיימות. אדם שהקריב את עצמו לתאטרון, הסתובב בו במשך ארבעים שנה כמו שמש זקן במקדש ולא ביקש מאיתנו בתמורה דבר עבור החיים שהוא בזבז בשקט, עבור האהבה שהעניק בחינם.

- מה העניינים בתאטרון? – שאל מיכאל ללא חשק, ככה, כי היה צריך לומר משהו. התאטרון בכלל לא עניין את בנו של משה. יסלח לי אלוהים, אבל הכובען לא חיבב כל כך את חזקיה. בעיניו הוא היה אדם לא מעשי, לא יוצלח.

- שמעתי שכבר קיבלת אשרת יציאה, – אמר חזקיה בקול רם, כאילו מספר חדשות.

- כן, בעוד שבוע מיכאל שלכם יהיה שם.

- שלנו? אתה גמרת איתנו, אבא שלך ואני נשארים

פה.

- גם אתה?

- לפחות קצת. בשאר העניינים אני אעזור לעצמי. אעבוד בכל מרצי, יומם ולילה. רק שלא יורו לי להרוג בן אדם. חוץ מזה אעשה הכל.

- לא תוכל להימנע מזה. את בנו של יעקב גייסו.

- מי הוא בכלל, שלא יגייסו אותו לצבא. מה, הקומיסר פצ'ואשוילי ילווה אותו כדי לעשות לו פרוטקציה? שירות חובה יש גם פה וגם שם. אל תחשוב על זה. לבן חמישים עם מוס הלב לא יתנו רובה. הבנות שלי יחויבו לעשות שירות לאומי.

משה הלך והתיישב במקומו. רעש העיר המתעוררת מילא את אוזניו בבת אחת.

"אז הוא הולך למען הילדים?" – חשב משה, ואז, כמו רוח הנושבת בין עליו העדינים של עץ שזיפים צעיר, נישאו אליו מחשבותיו של הבן: "כן, אבא, גם אתה היית צריך לבוא איתנו למען בנד".

*

קול נשמע מן המדרגות. מיכאל קם מיד, לקח את המזוודה והכניסה לתוך הבית. כעבור זמן-מה הזיז את הווילון והתבונן באורח של אביו. משה שוחח עם אחיינו חזקיה זוננאשוילי.

- מציגים בתאטרון משהו חדש, לא יודע. לא חשוב. איפה התאטרון שהיה פעם! אני חושב שגם האנשים כבר לא מחפשים תאטרון טוב. שחקנים ותיקים הזדקנו, והצעירים, אם יש מישהו כישרוני, בורחים לתביליסי. אני עייף, אני תשוש מכל כך הרבה אורחים. המנהל, המלחין, המחזאי – כולם אורחים. כולם טובים, אבל הרי לא יישאר כאן אף אחד! תאטרון הוא בעיקר מחזה טוב, אבל אין לנו מחזה.

- כל הכבוד! לעיתון לא להאמין, ולבנו של יצחק
להאמין?! לבן של יצחק היו פרפרים בראש כאן, ויש לו
פרפרים בראש שם!

- הניגון הזה כבר מיושן, אבא. הרוח יכולה לנשוב גם
לכאן וגם לכאן. את עצמי כבר הספדתי, – מיכאל דיבר
בשלווה, בקול יבש, – אבל אני נוסע. כל העדה בדרך לשם,
אז גם אני הולך. אני לא הולך בשבילי. הכובע צריך אימום
וחוט גם שם. אם כאן משלמים לי חמישה רובלים לכובע,
שם לא ישלמו יותר. אבל אני, כמו שאתה יודע, הולך למען
הילדים שלי.

- למען הילדים?

באופן פתאום נגה האור הראשון.

- כן, למען הילדים. צאצאיי יהיו בארצם. אם יהיה
להם שכל, יודו לי. זה אני, אני משיב אותם הביתה לאחר
אלפי שנות נדודים.

- לאיזה בית?

- לישראל, אבא. מולדת היא בית גדול. מה זה חשוב,
אם פקיד של איזשהו משרד יחבק אותי. מה זה חשוב, אם
באופן זמני יאכסנו אותי באוהל או בבית הארחה של אנשי
עסקים. אלוהים לא יוליד שולל את מי שהוא ברא.

- סבא שלך היה אומר: לא תוכל להיכנס פעמיים
לאותו נהר. המולדת שעזבנו, אינה קיימת עוד. בוא לא
נרמה את עצמנו!

- קיימת. אנחנו נביא אותה. בגלל התקווה שנשוב
לשם, שמרנו על אמונתנו ועל לשוננו. מי יודע זאת יותר טוב
ממך, אבא? אנחנו הולכים לשם בשם התפילות שאתה
אישית לימדת אותנו.

- התפילה תעזור לך?!

- אינך יודע לשונם ודרכיהם. אם תצטרך, לא תוכל לקנות אפילו תחתונים.
- לשון המסחר היא אותה לשון בכל מקום. שמעתי שאת המספרים כותבים שם על פתק. אשים בכיס נייר ועיפרון. אסתדר איכשהו.
- מה?
- כן, אני נשבע לך, אכנס לחנות, אקח זוג תחתונים ואדחוף את הנייר לידו של המוכר.
- ומה אחר כך?
- אם הוא ירשום לי עשרה דולר, ארשום לו חמישה. כשהוא יירד לשמונה, ארשום לו שישה. הוא יירד עד שבעה, ואני לא אוסיף כלום.
- לא תוסיף ותישאר בלי תחתונים.
- לא אשאר. אלך לחנות אחרת.
- כל הכבוד. אתה מסתדר טוב! – נאנח משה.
- מיכאל זוננאשוילי עודד את רוחו, אבל למעשה גם הוא לא ידע מה מצפה לו בארץ החדשה. הוא פחד כמו תלמיד סקי, שלא הספיקו ללמד אותו להסתובב ולעצור ושלחו אותו היישר למסלול הגולשים. או שישרוד, או שלא. או שישבור את רגלו או (במקרה הטוב) שיידרדר באופן מביש. אבל זה מה שיש. אין לו דרך חזרה.
- אמרתי לך גם בשבת שעברה: אתה צריך לצפות למשהו טוב יותר, כשאתה מסכן את רכושך. הלא ראית מה כתוב בעיתון הכפר – העולים שנשארו ללא דיור וללא טיפול, יושבים על מזוודותיהם ובוכים.
- אתה מאמין לזה? הלא קראת את מכתבו של בנו של יצחק. אנחנו בגן עדן, הוא אומר.

- ועצמותיי? – רטט נשמע בקולו. כך קורה למשה זוננאשוילי בעת התרגשות גדולה.
- מיכאל שתק.
- משה יצא מן הכלים. עד היום עוד קיווה למשהו. אולי הוויזה תגיע באיחור, אולי יתחרט. אולי תפריע לו העובדה שגיסו נשפט. עכשיו אבדה גם התקווה הזאת. נוסעים!
- ועצמותיי, בני? – חזר ושאל האב.
- הרי זה מה שרצית, אבי היקר, להישאר כאן. כל המשפחה בוכה על זה. אתה זה שלא רוצה להיות איתנו. ממך למדנו: כשמאה אנשים רוצים ואחד לא רוצה, אז הוא משוגע. וכשמאה אנשים לא רוצים ואחד רוצה, גם במקרה הזה הוא משוגע.
- טוב, אני משוגע, אבל לא קבצן שעומד בצמתים ועל גשרים, בני, אני אביך, משוגע או שפוי. אתה עוזב אותו?
- לא.
- צריך לטפל בו ולדאוג לו, ככה זה.
- עכשיו מאוחר מידי. – והביט אל החלונות של הבית ממול. הצללים רקדו בחלונות.
- האם תצליח שם?
- מי יודע...
- אתה ניסע לשם בשביל "מי יודע" ולוקח איתך את חוס הבית? – נשמע כעס בקולו של הזקן היהודי.
- גם כאן לא יבנו לי מאוזולאון. מה שהייתי כאן, הוא שאהיה שם. גם שם יש בני אדם. יתחלקו איתי באוויר לנשימה. כאן הייתי תופר כובעים? זה מה שאהיה גם שם.
- מי צריך את הכובעים שלך בישראל?
- מי שאין לו כובע וקר לו בראש.

מוות

הכובען הראשי של העיר, מיכאל בן משה זוננאשוילי, עלה על מרפסת ביתו בשקט, כגנב. את המזוודה השאיר על המדרגות. את הכובע שמשום-מה החזיק עד כה בידו, שם על הראש. הזיז בשקט את הכיסא, התיישב והביט לתוך החושך.

באוקטובר השנה הגיעו הימים הקרים מוקדם. הרכבת הגיעה מתביליסי בשש וחצי בבוקר, ומיכאל לא רצה להעיר את בני משפחתו.

הכובען חשב שהוא לבד במרפסת, אבל טעות בידו. אביו, משה זוננאשוילי, ישב בקצה המרפסת על ספסל והבחין מיד בבוא בנו, אבל הניח לו להתיישב ולהשיב את נפשו.

- זה אתה? – הזקן היהודי לא הסיר את מבטו מן החושך.

- אני, אבא, אני.

- מה עשית? – קולו של משה, תחת מכבש השנים, היה סדוק.

- נתנו לי.

- את שלך?

- כן.

- ואת של חווה?

- גם של חווה, אבא.

- ושל הילדים?

- של כולם.

- אז אתם נוסעים לישראל, מה?

- נוסעים, אבי יקירי, נוסעים.

משה קם, וכמו צל תנ"כי, גבוה ומזוקן, התייצב מולו.

מה אפשר להגיד, סיכמנו והחלטנו להישאר עד הלילה בביתו. מאוחר יותר, כשהחשיך, שלושתנו חזרנו אל השותפים לקונספירציה שלנו והחבאנו מחדש את הנשק שהבאנו מגרמניה, בקפידה רבה יותר: 1000 תת מקלעים ו-500 אקדחים עם הכדורים שלהם, שנטמנו ב-20 ארגזים. אדוני הסופר היקר, המסירה של הארסנל הזה למתנדבי הצבא הלאומי הגרוזיני לא הייתה אז דבר פשוט. ב-21 בפברואר הצוערים האמיצים שלנו, במבואות קוג'ורי נלחמו עם ארסנל זה כנשרים נגד הצבא האדום, וכמה מעמיתך אפילו הקדישו להם את הפואמות שלהם וקראו למלחמה זו "מלחמת השחרור".

חודש לאחר מכן, גיאורגי מצ'אבלי, מיכאקו צריטלי ומליטון קרציוואדזה העניקו לניקו חוראווה את העיטור "מלכת תמר", עבור השתתפותו הפעילה במאבק על עצמאותה של **סכרתוולו**. אני רוצה שתדע, כי העיטור "מלכת תמר" נוסד בברלין בשנת 1915 על ידי הוועד של **סכרתוולו** העצמאית.

לאחר מכן, אחרי זמן מה, ב-26 במאי 1918, הוכרזה **סכרתוולו** כמדינה עצמאית.

וכתפיו "קבאלאך" (בגרוזינית - כובע עגול עשוי מבד צמר). הוא נבהל, כמובן, לא זיהה אותנו. לאחר מכן, כאשר השתלט על עצמו, בירך אותנו לשלום במבטא מגרלי, אך עד מהרה הבין שאנחנו תושבי אימרת, והחל לדבר בשפה הגרוזינית הרגילה המנומסת. תחילה הוא הזמין אותנו לביתו, אבל מליטון סירב. בחצר פרחה תרזה רחבת עלים, התיישבנו מתחת לעץ.

בעל הבית היה גרוזיני נאמן. שמו היה ניקו חוראוה. "ניקו באטונו, הגענו מברלין. אנחנו מהגרים. הגיע הזמן, כפי שאתה יכול לראות... נשחרר את ארצנו מפני הפולשים הרוסים. פינלנד כבר יצאה מחסות הרוסים, נעשתה עצמאית, אתה יודע את זה, אני מניח. גם אנחנו חייבים לנסות. יש צורך בתמיכה מצד האנשים" - הוסיף מליטון.

חוראוה התבונן מהורהר בידיו הארוכות המיובלות. "אני הדיוט בפוליטיקה, בענף הזה אני לא מבין, אבל למען **סכרתוולו**, באבא (בשפה המְגֶרְלִית - האב), ברגע זה אני מוכן לשים את הראש הזקן שלי על הגרדום. אתם אנשים משכילים, שקלתם, כנראה, הכול. הינה, באטונו, יד הימין של ניקו חוראוה, ואהיה אסיר תודה אם יסבירו מה אני באופן אישי צריך לעשות, איך לפעול".

בדיוק זאת רצינו.

"מטרבזון הפלגנו, הגרמנים נתנו את הנשק והבאנו אותו. תעזור לנו לקבור אותו במקום בטוח, ולאחר מכן תעמוד על משמר להגן על הנשקיה, כבבת העין. בעוד שבוע החברה שלנו יבואו וייקחו".

"אין בעיה. לא אעצום את העיניים במשך השבוע, אשמור. 'הירא מן העלים אל ילך ליער'. אכנע לגורלי, לא אהיה בוגד".

הוא דיבר בשקט ובצורה משכנעת. החלטנו לסמוך עליו. ניכר היה שהוא היה אדם ישר ונאמן ורצה לקחת את חלקו בשחרור של **סכרתוולו**.

לא מרגל ולא פחדן, אז תצא מכאן, אחרת אפלוט את הכדורים האלה עליך".

"השתגעת, גיאורגי, תסתיר את האקדח ותתרחק ממני," אמר צריטלי כאילו בקול מבודח ונכנס לצוללת. דרך אגב, אני חייב לומר: מיכאקו צריטלי צדק.

בימים של חתימת חוזה ברסט-ליטובסק, הנציג מהצד הגרוזיני היה נעדר. הרוסים אפילו לא נזכרו ב**סכרתוולו**, היו להם בעיות משלהם, הם ויתרו על המחצית מהאימפריה לטובת האויבים, והגרמנים בכלל לא שמעו על טאו קלארג'טי, ואז יצא שאף אחד לא הגן על האינטרסים של **סכרתוולו**. הגרמנים, על מנת שהתורכים לא יביעו מורת רוח, תמכו בבני בריתם הקודמים. לפיכך, התורכים לקחו לעצמם אדמות עתיקות של **סכרתוולו**, ועם הזמן, השבת טאו הפכה לדבר כמעט בלתי אפשרי. הרי לאחרונה הממשלה שלנו הרגיעה את התורכים, כאשר חתמה: **לסכרתוולו** אין תביעות טריטוריאליות אליכם.

עם זאת, נחזור לצוללת שלנו. שישה ימים ולילות שטנו ולבסוף הגענו לפוטי. אל החוף התקרבנו עם השחר, פרקנו את הנשק, נפרדנו מן הגרמנים וכאשר הספינה צללה לתוך המים, איבדנו את העשתונות, פחד השתלט עלינו, לא ידענו מה לעשות, איך להסתיר כמות כזו עצומה של כלי הנשק: אקדחים, תת מקלעים, כדורים של קליברים שונים, הארוזים בארגזים.

הצורך, כמו שאומרים, מכריח למצוא דרך לצאת מהמבוי הסתום. הבטנו לצדדים, טלטלנו את ארסנל הנשק לכרי קנה-סוף ואחרי שנחנו, החלטנו לא להסיט עיניים מן הארסנל, ומליטון ואני הלכנו ליישוב הקרוב כדי למצוא מלווה נאמן, שיעזור לנו להוביל את הנשק ליעד.

בפאתי העיר ראינו צריף מכוסה קנים. תושבי אימרתני משתמשים לעתים קרובות בחומר הזה לגגות בתייהם. התקרבנו לחצר וראינו: יוצא גבר, זקנו לבן, על ראשו

אני לא הכרתי את גיאורגי מצ'אבלי ולא את מיכאקו צריטלי, אך היו לי יחסים ידידותיים עם מליטון, האמנתי לו, וכמו שאומרים, עד סוף חיי הייתי יכול לסמוך עליו. נסענו ברכבת לאיסטנבול, ומאיסטנבול לטרבזון הגענו באוניה. איתנו שבעה גרמנים, חבר'ה ראויים לאמון. בטרבזון נשארנו במשך יומיים. הצטיידנו באוכל ושתייה, הסתרנו את הנשק בצוללת, הטענו כמו שצריך, והגיע הזמן לומר שלום לטרבזון. מליטון קרציוואדזה נכנס ראשון לצוללת. הספינה צפה קדימה ואחורה על פני המים. אני צריך להיכנס אחרון, כי אני עוזר לאנשי הצוות להסיר חבלים מין העוגן. רק שלושה אנשים נשאר למעלה, ופתאום מיכאקו צריטלי זו, ניגש למדרגות, אך לא יורד לצוללת, מושך משהו בחזרה, נותן לעבור לאחרים. כנראה שהוא שינה את דעתו ללכת.

"מה איתך," שואל אותו גיאורגי מצ'אבלי, והוא משיב לו:

"תאמין לי, גיאורגי, אני לא יכול ללכת. אני חייב להישאר, המקום שלי הוא כאן. אם בישיבת עבודה של הסכם ברסק-ליטובסק יחפשו נציג גרוזיני, מישהו מחברי הוועד צריך להיות נוכח. יתר על כן, עניין הנשק - הוא דבר מלוכלך, יש לו ריח שחור. אל תערבו אותי בזה, אתה יודע בעצמך, מוטלות עלי משימות אחרות. מה אם הגרמנים עצמם ילשינו עלינו, ימכרו חרב לרוסים, ואת כולנו יעצרו בפוטי? במקרה זה, גם ישו עצמו לא יציל אותנו מעמוד תלייה".

מצ'אבלי שלף אקדח מכיסו, האצבע על ההדק, ואמר בקול רגוע ושקט:

"מיכאקו, יקירי, עכשיו זה לא הזמן לשבור את העץ. את המילים שפלטת כאן מפיד, היית צריך להגיד במהלך ישיבת הוועד. אגיד לך בכנות שאם אתה נשאר, ההיסטוריה תשפוט אותך, יכנו אותך פחדן ומרגל. הרי אני יודע - אתה

בעל עיטור "מלכת תמר"

קוראים לי, אדוני הסופר היקר, צ'יצ'יקו טרגאמאדזה. אתה זוכר, בוודאי, את הסיפור של המסע באפריל 1917. לא, אתה לא יודע? ב-17 באפריל 1917 קבוצה של עשרה גרוזינים הביאה נשק מגרמניה, על פי הצו של ועד **סכרתוולו** העצמאית. היה צורך בנשק זה להכרזה על עצמאותה של **סכרתוולו**, והוא שימש למטרה זו בדיוק. הייתי בין המשתתפים באותו מסע. כן, זה אכן היה מסע היסטורי. שניים מן המשתתפים, מיכאקו צריטלי וקונסטנטין סאלא, כתבו מאוחר יותר את הזיכרונות שלהם, אבל אף אחד מהאדונים האלה אינו מזכיר אותי. הם שכחו אותנו, כנראה, כמו שאני לא זוכר כעת את השמות של כל אחד מאחד עשר המשתתפים. ייתכן מאוד שגם מיכאקו צריטלי לא ידע אז את שמי. מה אני יכול להגיד, זה היה זמן גרוע... ובכן, זה היה כך.

שנת 1917. העיר פטרוגרד בערה, קן האימפריה הלך והתמוטט. מהפכת פברואר חלפה. רוסיה מפסידה במלחמה. אני גר בברלין, אני עובד כעגלון, יש לי מרכבה וסוסים, במלאכה זו אני מפרנס את משפחתי. ערב אחד, בא אליי מליטון קרציוואדזה ואמר:

"אתה הרי חולם על **סכרתוולו** החופשית והעצמאית שהרוסים לא יתערבו בעניינים שלנו."
 "כמובן," אמרתי, "במה מדובר?"
 "אז בוא ניסע לשבועיים ל**סכרתוולו**. הגרמנים נותנים לנו נשק, צריך לקחת אותו ל**סכרתוולו**."
 אני לא היססתי, הסכמתי מיד.
 "שלושה גרוזינים עומדים בראשות העניין הזה: גיאורגי מצ'אבלי, מיכאקו צריטלי ואני," הוא הוסיף.

אברם לא ענה לו מיד. הוא לקח מהמדף את "בורג'ומיי", שפך לתוך הפה, אחר כך ניגש לחלון והביט לכיוון הכפר, אשר קווי המתאר שלו היו דומים לסקיצות שבוצעו בעיפרון שחור, ואמר באופן משכנע:
- הוא לא יבוא לכאן עוד.

אחרי שאמר את זה, הוא חשב על משהו כמה דקות, ולבסוף אמר לעצמו: "לאמיתו של דבר, למה שלא יהיה לנו צמר גפן? הפנסיונר צודק, החנות שלנו הרי נקראת 'אלף דברים קטנים'. טורקמניסטן טובעת בצמר גפן, לאחר תחילת השנה החדשה נזמין, וכבר ברבעון השלישי יהיה לנו צמר גפן."

- אתה תזכור אותי לזמן רב בזכות האוהל הזה. זמן הדיג עובר מהר, אחת שתיים – ויהיה חשוד, אבל כאן יש לך את האוהל, תפתח אותו והכל בסדר, תישן בשקט, וביום השני תמשיך לדוג זהב... חובה שיהיה אוהל, ולא רק לדייג, אלא לכל אדם, במזג אוויר גשום או שמשי.

- כן, אתה צודק, אבל הוצאתי הרבה כסף... אני מפחד שלא ירשו לי להיכנס הביתה... האוהל יקר מאוד, השארתי את כל הפנסיה שלי על הדלפק אצלך. אבל לא נורא, נמאס לי לשבת כל הזמן בבית ולהסתכל בנשים. אתה צודק, לפעמים כדאי ללכת לדוג. מה אתה חושב, תהיה מונית בקרוב?

- אל תדאג, מונית תבוא, כמובן, אבל בינינו, אתה צריך רכב פרטי - זה מגיע לך, שפכת את דמך במלחמה! לבוס שלי יש אוטו 'מוסקביץ' ישן, הוא רוצה למכור אותו, יסכים למכור בזול. המכונית שלו מטופחת, היא תשרת אותך עשר שנים ללא תקלות. מחרתיים, כשאתה תבוא לקחת צמר גפן, תזכיר לי, ואני אסדיר גם את העניין הזה, כי אתה מאוד מוצא חן בעיניי.

- בכמה הוא מוכר?

- נראה לי, שלושת אלפים כבר הציעו לו, אבל הוא לא מכר. הוא זקוק לכסף בדחיפות, הבת שלו מתחתנת. ברגע זה עצרה מונית לידם. הפנסיונר של ברית המועצות עלה במהירות לתוכה, התיישב בנוח, ו"הסוחר מהגילדה הראשונה" שם על המושב האחורי את המגפיים ואת המוטות.

כאשר מושיאשוילי חזר לחנות, ה"קוצויה" שהתכופף שוב מעל לדלפק, שאל אותו:
- מה אתה חושב, איפה תשיג שלושה קילו של צמר גפן, אם הוא יחזור מחרתיים?

האורח, "מאובן" ומסומק עד לאוזניו, ספר למוכר את הכסף, הודה לו וכבר עמד לעזוב, אבל המוכר עצר אותו שוב.

- דאגנאצבלה!

- מה קרה?

- אני שואל אותך, האם אפשר במזג אוויר כזה ללכת בלי מעיל גשם? אני רוצה לעשות לך עוד טובה אחת. אתה מצאת חן בעיניי כאדם, ולכן... חכה רגע, ואני אעניק לך שירות טוב.

ואכן, כעבור דקה הוא יצא מהמחסן עם מעיל גשם מברזנט בצבע צהבהב.

- בוא תמדוד, בדיוק בשבילך, מעיל הגשם הזה מיועד למנהל מכובד מרשת המסחר שלנו, אבל גם אם הוא יפטר אותי מהעבודה - אני נותן לך את זה, קח, ואלוהים איתך.

- יש פה מראה?

אברם שמע קול צרוד.

- מה אתה צריך את המראה? אתה לא סומך עליי? מי יתפור לך מעיל גשם כזה בארבעים ושבעה רובל? הרי זה לא תוצרת ברית המועצות, את הבד מקבלים מאנגליה, ותופרים כאן אצלנו בחשורי. יש אותם מעילי גשם מתוצרת גרמניה, אבל לתוכם חודרים מים. אתה לא צריך להוריד אותו, אבל לכל מי שישאל, תגיד שאחיינך הביא ממוסקבה, אין מה לעשות - אין יותר כאלה, הם במחסור.

- בסדר.

...עשרים דקות מאוחר יותר... "הסוחר מהגילדה הראשונה" ליווה החוצה את הלקוח עמוס הקניות, שהיה עליו מעיל הגשם שנקנה זה עתה. בידיים של מושיאשוילי היו מגפי הגומי ומוטות הבמבוק, והאורח החזיק את אוהל הדיג שהיה ארוז יפה.

"הסוחר" דיבר בלי הפסקה.

לא יהיה עוד דבר כזה, בקרוב ימכרו לאמריקה תמורת מטבע חוץ, אומרים, כבר ערכו הסכם.

- כמה עולה החכה?

- כלום, רובל שלושים ושמונה קופיקות, אני נותן לך בחינם, לא צריך כלום.

- על מה אתה מדבר – אמר הקונה ושלף מכיסו שטר של שלושה רובלים.

- שיישאר אצלך, אני לא צריך – אמר אברם – אני נותן בחינם, תיכף אתן לך את העודף, אבל אולי תיקח גם את המוט, אין חכה בלי מוט, יש לי קני במבוק טובים.
- תראה.

אברם הלך במהירות למחסן, הוציא משם שני מוטות במבוק ארוכים והגיש ללקוח.

- הם לא יקרים, כל אחד עולה שני רובל, אני נשבע בעמנואל, לא אקח כסף על החכות - אמר אברם, ובזמן שהקונה הוציא את הארנק שלו מכיסו, רץ שוב למחסן והוציא משם מגפי גומי גבוהים.

- מה המידה של כף הרגל שלך?

- ארבעים ושתיים, - ענה הקונה כשהבעת פניו נבוך.

- פגעת בול, אתה אדם בר מזל, שמרתי את המגפיים האלה בשביל מנהל אגודת הציידים, שמו סחילאדזה, אני חושב שאתה מכיר אותו, הוא ביקש שאשמור לו, אבל עדיין לא הגיע. אבל לא נורא, אני לא אפגע בו, אשיג בשבילו במקום אחר... והמגפיים האלה הם בדיוק מתאימים לך, אתה תצטרך אותם במהלך הדיג, שהרגליים שלך לא יירטבו. הרי אנחנו אנשים מבוגרים, הצטננות מתחילה מהרגליים, הנה, לבריאות – הוא אמר ותלה את המגפיים על כתפיו של הלקוח, ואז הוסיף: "בזמן המלחמה, מגפיים כאלה אף אחד לא היה מוכר לך בעשרים ושבעה רובל. עבור החכות אני לא לוקח ממך כסף, הרי נשבעתי בעמנואל".

- מה אתה אומר, רבתם בגלל צמר גפן? טיפש הוא, למה לא אמר שמחורתיים נקבל קרון של צמר גפן, אני נשבע שאשמור לך שלושה קילו של צמר גפן, קילו אחד – זה כלום.

- כל כך הרבה אני לא רוצה - אמר הקונה.

- אתה לא רוצה – השכן שלך יצטרך, כדאי שיהיה צמר הגפן הזה בעליית הגג, לא יפריע - אברם לא הפסיק לשכנע. הלקוח קם, הסתכל שוב לכיוון שבו נעלם ה"קוצויה", נופף בידו והלך אל הדלת.

- אני הולך, להתראות. נאמר: תאמר לטיפש להתפלל לאלוהים, והוא ירסק את מצחו. כך יקרה גם לו.

- חכה, דאגנאצבלה, לאן תלך בגשם כזה? האורח חייך.

- אני לא אתמוסס. כמו שבאתי, כך גם אלך.

אברם יצא מאחורי הדלפק, ניגש אליו ואמר:

- מחורתיים תבוא. אבל מה תעשה לפני מחורתיים? אני נשבע בעמנואל, הבן שלי, אתה לא תמצא בשום מקום צמר גפן כזה, כמו אצלי. אגיד לך דבר אחד: תקנה חכה, אצלי הן טובות, רק עכשיו קיבלתי מרוסיה.

- למה אני צריך חכה?

קונה צמר הגפן הסתכל בהפתעה באברם.

- אתה אומר לי למה אתה צריך את החכה? אתה, זה שנלחם בגרמנים במשך ארבע שנים, אתה אומר לי את זה? נהר הריוני מלא דגים. עוד מעט יתבהר, תשב עד מחורתיים מתחת לגשר הלבן, תדווג... ומחורתיים יהיה לי צמר גפן.

אברם לקח את זרועו של האורח, הביא אותו לדלפק, לקח מתוך מדף התצוגה קופסה מלאה של חכות ופתח אותה.

- תראה, איזה חכות, כל אחת טובה יותר מהשנייה, רק עכשיו קיבלתי, חיכינו שנה שלמה. נשארה רק קופסה אחת.

- תיכף, דאגנאצבלה, תרשום הכל, מגיע לו. אתה חושב שאני אבקש ממך, שתרחם על ארבעת הילדים שלו - לא ולא, שישתובבו רעבים. בנו הבכור בכיתה ד'. ככה גם אנחנו גדלנו.

- הילדים שלו, כשיגדלו, יהיו בנדיטים כמוהו. אל חשש, הם לא יהיו דומים לפרונזה¹.

- תרשום, דאגנאצבלה, אתה צודק כמו שעון, איך הם יהיו דומים לפרונזה, ילדיו דומים למלאכים קטנים, אבל הוא עצמו בכלל לא בסדר. תיכף אביא לך את פנקס התלונות. היום אף אחד לא מפחד ממנו. המטומטם הזה, אב לארבעה בנים, מתרברב שישב בכלא בגלל שקרע את האף לאיזה טיפוס... זה קרה במצבאנקבאווילה². לא, דאגנאצבלה, אף אחד לא מפחד מאף אחד. מי יכול להסתתר מהמשטרה?

העלילות שסיפר אברם - על ארבעת בניו של ה"קוצויה", על הקטטה שהתרחשה בשכונת מצבאנקבאווילה, ועל העובדה שאף אחד לא יכול להסתתר מהמשטרה, השפיעו כל כך על הזר, שהוא מיד שכח את פנקס התלונות וכבר התחיל לדבר באופן כמעט ידידותי.

- אם לומר בכנות, אני לא מבין מה הוא רצה ממני. לא העלבתי אותו. חלפתי על פני החנות, והנה אני רואה - הגשם גובר, ואני ליד החנות, החלטתי להיכנס. נכנסתי... וביקשתי שימכור לי צמר גפן, קילו אחד. יש לי משפחה, לא יצאתי מתוך היער... - אמר האורח ושוב "ניגן" באצבעותיו על פני הדלפק.

1. פרונזה - מהפכן, פעיל מדיני של ברה"מ

2. אחת מהשכונות של העיר כותאיסי.

רואה, בן אדם בעל חשיבות עולמית, מאיפה יש לך זמן לזוטות כאלה?

הזר התיישב על הכיסא, תופף באצבעותיו על הדלפק, כאילו ניגן בפסנתר, ואמר השקט:

- האם אלה החיים? תגיד, למקרה שכזה צריך שיהיה נשק בכיס, לא? תירה כדור במצח באידיוט כזה, והמדינה תנوح.

- אני מופתע, דאגנאצבלה, האם כדאי לקלקל את העצבים שלך בגלל קוציויה¹ אחד? אתה רואה בעצמך, הוא לא דומה לבן אדם.

האורח הסתכל על אברם. גם מושיאשוילי לא יכול להתגאות בהופעה של רוברט טיילור או ז'אן מארה: הזקן האדמוני הקצר, האף המכוער וצבע העיניים הלא ברור שיוו לו מראה לא כל כך נעים.

- מה שם המשפחה שלו?

- שם המשפחה? אני לא זוכר, אני אפילו לא אוכל לזכור מה אכלתי בבוקר. אגב, תגיד כדרך אחים, למה אתה צריך את שמו, אה? הוא בקרוב ילך מכאן גם בלי עזרתך.

- צריך לגרש אותו. תגיד לי אם אני צודק או לא? - הזר הביט באברם בכעס.

- כמובן, אתה צודק. האמת, הוא בעצמו רוצה שיגרשו אותו. כשהוא הגיע לכאן לראשונה, הוא חשב שאת הכסף יביאו לו על מגש, טיפש אומלל, הוא טעה - מאיפה הכסף פה?

- תן לי את פנקס התלונות.

על הקיר הייתה תלויה תמונתו של קפיטן גסטלו².

1. קוציויה - גרוזיני צעיר ולא מנוסה, בדרך כלל פרוע.
2. ניקולאי גסטלו - טייס, גיבור מלחמת העולם השנייה.

קשה מאוד, כמעט בלתי אפשרי להסביר מה קרה להם. רק לפני רבע שעה הם ראו אחד את השני בפעם הראשונה, ואיך זה שבתוך זמן כל כך קצר הצליחו להפוך לאויבים? אולי גשם בלתי פוסק הפנה אותם אחד נגד השני? אין לי מושג על אופיים של אנשים.

כאשר בחנות נשמעו קולות חזקים וצעקות, המוכר הבכיר, אברם מושיאשוילי, יצא בריצה מהמחסן וכששמע שיחה בוטה בין הלקוח והעובד של הסחר הסובייטי, הבין באופן מיידי את המצב. הוא מיקד את מלוא תשומת ליבו בהתרחשות המוזרה, והחל ללא היסוס לשמש כבורר.

- חכו, חכו! מה קורה לכם! תנוחו קצת. כל דקה מתקשרים אלינו מן המשטרה! – כשאמר את זה, הוא הזיז את העובד שלו הצידה ונקלע עצמו מול הלקוח. – אתה צודק, דאגנאצבלה¹, מגיע לו! אבל תפסיקו לרגע, אני מבקש, רק דקה, ואחר כך תמשיכו. האם אני אומר שאתם תתפייסו?! בשום פנים ואופן.

המטרה הושגה, האגרופנות לא התקיימה – הדבר בו היה צורך לאברם, והוא פנה לעמיתו, מסתכל עליו בעין עקומה.

- לך למחסן, שם נמצאים עובדי המשטרה עם נשק. נשבר לי מהטלפונים האלה בכל דקה! יש תלונה על השולחן, לא אחת, אלא שתיים. תקרא בעיון, תבין ואז תסביר במה העניין. אנחנו נהיה כאן, אין לנו לאן ללכת בגשם כזה.

בעל העיניים הלטושות ציית לעמיתו. לאמיתו של דבר, הוא הביט עוד פעם לעבר יריבו, הניד בראשו... והלך.

אברם תפס מיד כיסא, העביר אותו אל מעבר לדלפק וביקש באדיבות את הלקוח לשבת.

- שב, דאגנאצבלה, אמרתי לך שאתה צודק בהחלט? אני לא אתמוך בו, למרות שאנחנו עובדים יחד. ואתה, כפי שאני

1. דאגנאצבלה – פניית חיבה, כמו "בבקשה", נפוץ בקרב יהודים גרוזיניים

- בגלל צמר הגפן שלך, אתה רוצה שהחנות יחליף את שמו ל"תשעה מעות דברים קטנים"? - שאל עובד הדלפק בחיוך ערמומי, והוא נהיה שמח ומרוצה מן השאלה שלו.

- קאצו¹, אני לא מתבדח, תתבדח אתה עם הילדים שלך בבית. תסביר לי מה התועלת בשם "אלף דברים קטנים" אם בחנות אין אפילו צמר גפן, הבנת?

- הרי אתה רוצה צמר גפן, כן?.. וזה כבר לא עניין שלך! - המוכר הרים את קולו.

- לא כדאי להתלוצץ איתי - הקונה הזעוף את פניו - מוטב שתגיד לי למה לך "אלף דברים קטנים", אה?

המצב התחיל להיות מתוח, זה הזכיר את האימרה: פתח את השער - הצרה באה.

- אולי קמת הבוקר ברגל שמאל, מגרד לך הגב? - המוכר קם מכיסאו, הוריד את ידיו לאורך הגוף והלך קדימה ואחורה.

- היי, אתה, בהמה בצורת אדם, אין לך מקום בחנות, היית צריך לקחת משא על הכתפיים, לשאת אבנים, זה היה מתאים לך יותר. - מילים אלה אמר המדליסט בשקט אך בכעס, לא נרתע מאיומים.

- אל תגרום לי לצאת מגדרי, אחרת אני אראה לך מי מאיתנו הוא בהמה. - עם עיניים לטושות, המוכר נשען על הדלפק. ללא ספק, כפות הדוב שלו לא היו מרחמות על מחפש צמר הגפן.

- בוא תצא, אם אתה לא פחדן, אני אראה לך מה זה מה.

- האורח זרק את גופו הקטן אל מעבר לדלפק והיה פנים אל פנים עם המוכר, כמו תרנגול.

היה מספיק רגע אחד, רק מילה אחת לא נעימה, כדי ששני אזרחים אלה שהתעצבנו, באופן ברור, יתר על המידה, יהיו מוכנים לקרב המוות.

1. קאצו (גרוזינית) - גבר.

הלך אל החלון, הסיר מראשו את הממחטה שהייתה קשורה בכל ארבע פינותיה, וסחט אותה לתוך הדלי שעמד בפינה. על חזהו נצצה מדליה "עבור הצטיינות צבאית בהגנת קווקז". הוא נרגע איכשהו פתאום וניגש כאילו בלי כוונה לחלונות הראווה, מתבונן בכל הדברים בעיון, כאילו מחפש משהו.

המוכר אפילו לא הרים את ראשו, רק פקח מעט את עיניו הענקיות, מסתכל בקונה. לא תהיה שום תועלת מן הגמלאי הזה - הוא חשב - החנות היא מקלט טוב מפני הגשם, או שהוא רק מתעניין כחבר בוועדה של דעת הקהל, ואולי יבקש מצרך, שאין לנו. באיגוד הקונים שלנו מחפשים לעתים קרובות מאוד סחורה שבמחסור.

ברגע זה, האיש עם המדליה כבר התקרב לעובד הסחר של ברית המועצות, נעצר בנימוס ליד הדלפק, שעליו נשען העובד בעל העיניים הגדולות, ושעל בשקט:

- אני רוצה לקנות צמר גפן, קילו אחד.

- מה? - המוכר הסתכל מלמטה למעלה על הלקוח הנכבד וחיך בחוסר רצון.

- צמר גפן - אמר הזר שוב, והגבות העבות שלו עלו למעלה באופן מסוים כאילו נתנו רמז למוכר שאם הסחורה נמצאת אצלו "מתחת הדלפק", שלא יפחד, אני "משלנו" בבית.

- למה אתה רומז? - בעל העיניים הגדולות הרים את ראשו - איפה אתה רואה צמר גפן?

- איפה אני רואה - בחלום בזמן השינה. השינה בדרך כלל מגיעה בבוקר, עם עלות השחר. - טון הדיבור של משתתף הגנת הקווקז השתנה, הוא כבר דיבר באירוניה.

- אין לנו צמר גפן, וזהו! - המוכר נעץ בכעס את עיניו בלקוח העקשן.

- אם כך, מדוע החנות נקראת בשם "אלף דברים קטנים"? - בעל המדליה לא התכוון להתלוצץ.

הסוחר

מהבוקר יורד גשם. על מזג אוויר כזה אומרים בדרך כלל: הגשם נשפך כמים מן הדלי.

ענן הגשם הופיע אתמול בערב, בבוקר היה טפטוף גשם, ולקראת הצהריים החל לרדת גשם שוטף. לפעמים היה נראה שהגשם פסק פתאום וכמות המים בשלוליות פוחתת, אך זה היה מתעה: ממורד נהר הריוני מתחילה לנשוב רוח, והגשם השוטף נופל בעוצמה מחודשת על גגות הבתים של הכפר הרטוב.

לאמיתו של דבר, התקופה הזו של השנה באימקתי נקראת תקופת הגשמים: חודש נובמבר מתקרב לסופו, צבעים כהים שולטים מסביב, קווי המתאר של הסביבה נראים עלובים, דומים לסקיצות, שנעשו בעיפרון שחור. ברחובות מפוזרים עלים מוצהבים הנופלים מעצי אפרסמון. העלים עפים לכיוונים שונים, מתאספים בערימות תחת גדרות של החצרות. מתוך חלונות של כל בית מזדקרות ארובות של תנורי החדר, עשן כחול עולה לאט למעלה אל השמיים הקודרים. אין אף נשמה בחוץ, רק לפעמים שכן קופץ אל שכן וראשו מכוסה בשקית, ולפעמים, מפעם לפעם, מופיעה מונית חולפת.

בפינה של אחד הרחובות נמצאת חנות חד קומתית עם השלט "אלף דברים קטנים". המוכר, גבר משופם, יושב ומנמנם מחוסר עבודה. הוא לבוש חולצת סאטן, ידיו השמנות נשענות על הדלפק, כנראה, אין לו הרבה תקווה שהשמיים יתבהרו בקרוב והמסחר ילך בצורה חלקה.

אבל פתאום, סוף סוף הופיע לקוח, אדם מבוגר, בגיל כשישים, לבוש חליפה שחורה, רטוב מכף הרגל עד הראש - נראה שהוא נפגע מן הגשם החזק. עיניו הפקוחות לרווחה מביטות לצדדים, הוא לקח נשימה עמוקה, התרפה, ואז

לה כל הזמן שהסבא של שיאו הוא סבא טוב מאוד, שהוא לא קניבל, וכדומה, אבל היא לא מאמינה לאף אחד וצועקת "אמינדה". וזהו.

כזאת היא, הילדה בשם ניניקו.

... ואתה, בקשר לכל קריסה פוליטית אתה אומר בלי סוף ובחוסר אחריות:

"הם רמאים, רמאים, רמאים..."

כמעט בקצה התהום הציבו את **סכרתולו** האומללה. אתה רואה, פעם אחת בלבד רימיתי את הילדה ניניקו, ומאז לא הצלחתי לשכנע אותה שהמרמה של אז הייתה בדיחה ולא יותר.

לכן אינני מאמין שאדם כמוך בגיל כזה, בעל מטען רוחני כזה, גבר שעלה על כל השלבים של הסולם ההיררכי בקומסומול ובמפלגה הקומוניסטית, בהיותך היד השמאלית של המלאך הראשי והמגן המנוסה על הסדר החברתי, שמכיר את כל הפרטים של המשחק המלוכלך הפוליטי – אינני מאמין שעל כל צעד ושעל מרמים אותך אנשים כמו ארדזינבה – מין בן בלייעל, וכמו ילצין – חצי הגופה.

אולי אתה פשוט מרמה את עצמך?

חבל שלפעמים אנחנו שוכחים את החוכמה העממית.

להשתעשע עם סבא של שיאו, וזהו (ולכל השאר לא אכפת לה).

מה לעשות, איך לרסן את האופי העקשני של הילדה - אני חשבתי וסוף סוף המצאתי משהו. לא מזמן, כשהיא נכנסה מצייצת לחדרי, קמתי מהכיסא ודפקתי על בטני.

"ניניקו, את רואה את הבטן הגדולה שלי?"
היא נעצרה והנהנה בראשה.

"ואת יודעת למה יש לי בטן כזאת גדולה?"
ניניקו נדה בראשה - אני לא יודעת.

"אני זולל ילדים קטנים!"

משפט זה שינה את הבעת פניה, עיניה החומות והיפות כאילו התכהו, פחד אחז בה.

"אמינדה!"¹ - ניניקו אמרה את המילה הזאת בלחישה, אחר כך הלכה לאט אל הדלת ונעלמה.

מאז ניניקו לא הופיעה אצלי עוד.

עכשיו אני הולך לבקר אצלה. אני ניגש אליה בזרועות פתוחות לרווחה ואומר בקול מתוק כדבש: "בואי אליי, סנונית, ילדונת הזהב שלי, החיים שלי, תעלי על הכתפיים שלי, כמו שעשית את זה קודם לכן...". אך ללא הועיל.

...ובאמת, בכל פעם שאני ניגש אליה, אני משתדל מאוד לגרום לה להבין שאני רק התבדחתי אז, שאינני קניבל, אבל היא כבר בכלל לא מאמינה לאמרות המתקוות שלי, מסתכלת על הבטן שלי בפחד, מתרחקת לאט ממני, אומרת בלחישה "אמינדה" ומתחבאת מתחת לשולי שמלתה של אמה.

מאז, אין לי מנוחה, אינני יודע מה לעשות. כולם אומרים

1. בהגייה הנכונה: ארמינדה. הפירוש: "אני לא רוצה".

ניניקו

מוקדש לנינה טורונג'אדזה

ניניקו היא בתה של שכנתי.
פעוטה, טל טהור של גן עדן, אפרוח קטן, סנונית צייצנית,
קולה כמו פלג מפכפך.

עוד לא מלאו לה שלוש שנים, אך מכירה אותה כל חצר
ביתה. אמא, אבא, סבתא, סבא, הדודות - כולם מטפלים
בה, משגיחים עליה בשבע עיניים, אבל היא כמו כספית, כמו
פורל בנחל - מתרוצצת אל אשר יישאו אותה רגליה.
לאחרונה היא נקשרה אליי.

עקשנית כל כך ... "אני רוצה אל סבא של שיאו" - היא
מצפצפת, ואם יסרבו לה בתענוג הזה, היא תתחיל לבכות
במרירות.

אבל ברגע שהיא מגיעה, מיד נעלמת הסבלנות המלאכית
שלי, הדפים שלי עפים מהשולחן בחדר כציפורים, היא
מטפסת על הכיסא, מתיישבת על כתפיי, מושכת עם
אצבעותיה הקטנות את השערות שנותרו על ראשי, מצפצפת
"נו, נו", כמו אפרוח, ודורשת ממני לקפוץ סביב השולחן ועל
המרפסת.

זה תענוג לשחק איתה, אך אינני מרוצה כלל מן השינוי
באווירה בזמן עבודתי, כשאני כותב. הכל לא הולך לי חלק,
החיים שלי אינם מתוקים, קשה לי להסתדר עם העצבים,
ועם הילדה הנפלאה הזאת אי אפשר להיות רגוע.
לפעמים, לדעתי, משום מה אני מרגיש שאני חייב לכתוב,
ולא נשאר לי זמן לניניקו. מה אפשר לעשות!

לניניקו בכלל לא אכפת ממה שאני כותב, וגם מהשליחות
שלי כ"אביה הרוחני של האומה". פשוט מעניין אותה

מחדש בשנת 1948 לאחר מאות שנים של מנוחה, בסיוע של השליחות האלוהית של הפטריארך הגדול.

כתב הטלוויזיה הביא את המשימה שלו לסיומה, כלומר, הכניס את הריאיון עם אביאטר משה לשידור בערב, ביום השני, בתכנית "מואמבה" ("חדשות"), כאשר משה כנראה היה באוויר בין וינה לקפריסין.

אגב, התבטאויות אחדות של משה הקשורות לעריכת חוזים, כמובן, הושמטו... הריאיון הסתיים במילותיו הבאות של האורח מישראל:

"...ביקרתי את קרובי משפחתי, ראיתי את ארץ מולדתי, נהניתי מהאוויר של **סכרתוולו**... האוויר שאני נשמת בצעירותי".

תראה, אני מודאג במיוחד מהבעיה של מי שתייה. בישראל הבעיה לא נפתרה עדיין. כולם יודעים שכאשר מגיע קיץ יבש, ממשלת ישראל נאלצת לקנות מים ממדינות שונות - מאיטליה, מתורכיה... החברה שלנו, "יצחק", הייתה מעוניינת לקנות את המים מסכרתוולו. הרי אתה יודע, שסכרתוולו היא היהלום העולמי של מי שתייה נקיים. כאן נמצאות רזרבות עצומות של מים סמויים. חוץ מהנהרות והנחלים, שמספרם עולה על חמשת אלפים, יש פה מאגר מי תהום קווקזי - קרן הזהב, אשר במקרה של התחממות עולמית יכולה לספק מי שתייה לכל העולם.

אחרי שאמר את זה, משה הרכין את ראשו בעצב. לפתע, כתב הטלוויזיה בג'ינס "מבושל" כיבה את המיקרופון, הביט מסביב ואמר בלחישה כאילו גילה לאורח סוד חשוב:

- באטונו משה, מה אתה חושב שאנחנו מהווים מדינה? על איזה סוג של שותפות עסקית מדובר? על איזה סוג של חוזה? על איזו עריכת חוזים? על איזו טיסה ירושלים - תביליסי? כשפגשתי אותך לראשונה בזמן הגעתך, ואתה אמרת שתסייע להפוך את סכרתוולו למדינה עשירה וחזקה, חשבתי שאתה פשוט מתלוצץ. אני אומר לך מפה לאוזן: הסתכל למעלה, מעל ראשינו מרחף ציפור - זוהי מוסקבה! היו זמנים - ציפור זה הייתה דומה ליונה לבנה, אבל היום היא הפכה לעוף דורס. לא ייצא לכם להפוך את סכרתוולו למדינה עשירה וחזקה. השאלה הארוורה הזאת שהתחילה עם הכיבוש העות'מאני, נמשכת עד היום הזה.

...האם דבריו של עיתונאי הטלוויזיה שנאמרו כסוד, אכן היו סוד? ... על זה חשב הנציג של חברת "יצחק" אביאתר משה, כאשר המטוס "תביליסי - ירושלים" המריא ממסלול ההמראה וטס דרך מוסקבה, ורשה, וינה וקפריסין לכיוון הים התיכון, שלידו נמצאת מדינת ישראל, אשר נולדה

- "תחי גרוזיה!" כתוצאה מכך, משה השיכור קיבל, במקום חוזים, מתנות יקרות: חמילה לבנה, עריסה גרוזינית, פנדורות¹ ודברים אחרים שבקושי הוכנסו לאוטו הקטן של מיכאיל דווראשוילי.

...ביום העזיבה, בשדה התעופה בעיר תביליסי, את האורח ליוו בן דודו ואותו העיתונאי שפגש אותו בשעת הגעתו.

- אתה כבר חוזר למולדתך השנייה - שאל אותו העיתונאי עם מיקרופון, - אתה עוזב אותנו?

- כן, אני חוזר - השיב משה בקול מצטער.

- האם ביקורך ברפובליקה שלנו היה מועיל?

- כמובן, מועיל מאוד - בדבריו של משה נשמעה אירוניה

- ביקרתי את קרובי משפחתי, ראיתי את ארץ מולדתי, נהניתי מהאוויר של **סכרתולו**... האוויר שאני נשמתי בצעירותי. בנוגע להקמת שותפות עסקית, לא הצלחתי. אני אפילו לא יודע איך אצטדק בפני הבוס שלי.

- מהם המכשולים שעליהם לא הצלחת להתגבר?

- קשה לי לענות על השאלה שלך, כאילו אין מחסומים טבעיים, כולם מסכימים בכל עניין, מעמידים פנים שהם מרוצים, אני מתחיל לחשוב שהכל מסודר, אך למעשה הכל קורה להיפך. הממונים הבכירים נעדרים באורח מסתורי במועד עריכת חוזים, נוכחים רק פקידים שהחתימות שלהם חסרות ערך, והם מוכנים למכור כל דבר, אפילו את הבית ואת הרכוש שלהם... חבל על הזמן המבוזבז, לא הצלחתי לסדר אף עסקה אחת, ובמקום חוזי שותפות עסקית אני לוקח לישראל מילים נפלאות לשתיית לחיים: "גאומארגוס סכרתולוס!"

1. פנדורה - כלי מיתר עממי גרוזיני

אילו משה לא היה יהודי, אלא בעל דת אחרת, הוא היה מאמין לדבריו של השר, אבל הוא כן היה יהודי וניחש בקלות שהטיסה "ירושלים - תביליסי" היא עדיין מיתוס, ולא תתקיים בשנים הקרובות.

ובכל זאת, כאשר משה לא זומן לשר, הוא ביקר ביוזמת עצמו במשכן המפואר של שר החוץ ברחוב פלחאנוב, אבל השר לא היה במשרדו. מזכירה יפה ומושכת, עם ציפורניים עדינות, אמרה לו:

- השר טס אתמול לפריז. אנחנו לא יודעים מתי הוא חוזר.

הכל התברר, משה לא היה מופתע.

קורא יקר, אני מבין שאף אחד לא ירצה לתרגם את הנובלה הקטנה הזאת מגרוזינית לעברית, לכן אני לא אלאה אותך בפרטים שאירעו לאביאתר משה. אגב, על ביקורו זה של האזרח הישראלי, **בסכרתוולו** כולם יודעים, ואילו בישראל, ספק שיוכלו להבין ללא תרגום את מהותו של העניין, לשם מה כתבתי את הסיפור הזה. ובכן, אספר לכם בקצרה כיצד תיארו כלי התקשורת של אז את ביקורו של האורח מישראל.

התברר כי לאחר הניסיונות הכושלים במשרד החוץ, הנציג של חברת "יצחק" ניסה לממש ולהפעיל את החוזים ה"קטנים", שהוא הכין מראש, עוד לפני שהגיע לתביליסי. על מנת להגשים את המתוכנן, משה ביקר באזור חקלאי גדול "קורקימְּלאורי", כמו גם באזורים הרריים אחדים, העשירים במקורות מים. הוא התכוון לקנות פירות ומים לשתייה, אשר אינם מבוקשים במיוחד **בסכרתוולו**. האורח תמיד התקבל בחום, אך כאשר העניין הגיע לעסקה מסוימת, אז הכל הסתיים בכך שעל פי הוראת ראשי המחוזות, סידרו שולחנות ערוכים שופעי מאכלים, ומשה היה מוכרח להרים כוס לחיים: "גאומארג'וס סכרתוולוס!"

ראש הממשלה הניד בראשו כסימן לאי הסכמה ואמר
כשהוא נשען עם ידיו על השולחן :

- אדם תמים אתה, גיאנסוג. ראשית, איפה ניקח מטבע
חוץ על סכום של עשרים אחוזים מהעלויות, ושנית, להעלות
את הנושא במוסקבה - זה דבר חסר טעם לחלוטין, יקראו
לנו ליצנים, יאמרו: "אה, איזה חכמולוגים הם, רוצים
טיסה ישירה, ירושלים - תביליסי!"
סגן השר השתתק, בלי לומר מילה.

ומשה, עם צאתו ממשרד ראש הממשלה כבר החל לפעול,
יצר קשר טלפוני עם חברת "יצחק", ויומיים לאחר מכן הכין
כבר את כל הדברים: את ההוצאות מצד ישראל, את
ההוצאות מהצד הגרוזיני ואת החוזים, אך ממשרד החוץ אף
אחד לא התקשר אליו. הוא המתין במשך חמישה ימים,
וכאשר לא קראו לו, החליט לבקר בעצמו אצל שר החוץ.
הסתבר שהפקיד הבכיר היה אדם אדיב, הוא קיבל את
פני משה בחביבות, היה שמח כאשר נודע לו על הסכמתה של
חברת "יצחק", התחיל לדפדף בידיו השמנות בדפי
החישובים והחוזים, התבונן בניירות שמשה שם בנימוס על
השולחן.

- מתי תחזור לישראל?

- בעוד חודש בערך.

- טוב מאוד. אני כבר הוריתי לחברים. הם עובדים,
מכינים את החומר. אתה יודע, העניין דורש ניתוח מדויק.
בעוד כמה ימים הכל יהיה מוכן ואני אצור קשר איתך.
כשאמר זאת, הוא קם וליווה בעצמו את אורחו אל
הדלת.

- אומרים, ישראל היא מדינה מעניינת, עדיין לא יוצא לי
לבוא, אולי בעתיד אצליח... אני רוצה לראות את הכותל,
את מנזר הצלב הקדוש...
כך הם נפרדו זה מזה.

מכיוון שראש הממשלה דיבר בהתלהבות רבה, משה
חשב שהעניין מסודר.

- אדוני ראש הממשלה, אני אציג לך כבר מחר את כל
החשובים לעריכת החוזה.

- אין לנו ולא תהיה שם בעיה - היו"ר קם, החיוך על
שפתיו לא השתנה ונשאר כמו לפני כן, - החברים, כפי
שאתה יכול לראות, הם בעניינים, הכנתו של פרויקט
מתאים תיקח זמן, אבל העיקר שהבעיה נפתרה. תודה רבה
לך על ביקורך במולדתנו המשותפת, אני מאחל לך הצלחה.
כפי שנאמר, משה חי בישראל בשנים האחרונות, אבל
הוא נולד וגדל ב**סכרתולו**, ולכן במהלך הפרידה הוא
התעניין למי עליו לפנות בהמשך.

- במקרה שאתה לא תמצא את הזמן, מי ימשיך את מה
שהתחלת ומי יחתום על החשובים ועל החוזה? למי בדיוק
לפנות?

השאלה הקונקרטית לא מצאה חן בעיני ראש הממשלה,
אבל הוא לא גילה את זה.

- למי בדיוק? כן, כמובן - הוא הסתכל עמוק לאורך
השולחן הארוך, שלידו מימין ומשמאל ישבו פקידים
חשובים ואנשי עסקים - כל הנוכחים פה יעזרו לך לערוך
את החוזה, אבל באופן ספציפי אני אומר שזה שר החוץ.
האם אתה מרוצה?

פניו של משה זרח משמחה.

- בהחלט, אדוני היושב ראש, - ענה נציג חברת "יצחק",
קם ואמר שלום לכולם מקרב לב.

כאשר משה יצא, סגן השר החל לדבר "באופן ביתי".

- אולי באמת נעלה את השאלה הזאת למעלה, לא?
המטוס הוא שלהם, הם משלמים שמונים אחוז מהעלות,
למה לא לבצע טיסה ישירה? צריך רק שעה וחצי או שעתיים
להגיע לישראל.

מוטב אם אני אציע לו לערוך חוזה גדול, ואת שאר הבעיות אני אסדר באמצעות גופים רלוונטיים."

- האם יש לך שאלות נוספות? - פנה אליו ראש הממשלה.
 - אדוני היושב ראש, לקח לי יומיים להגיע מישראל, ואני שמח מאוד לראות אותך. תבין אותי נכון, קשה לבוא לסכרתוולו מישראל. כדי להגיע לסכרתוולו במטוס טוב צריך רק שעתיים, אך לי זה לקח יותר מיומיים, אתה הרי מכיר את הפתגם: זמן יקר מכסף... המטוס שלנו, "בואינג 777", נחת קודם בקפריסין, אחר כך בווינה, מווינה - בוורשה, מוורשה - במוסקבה... הטיסה האחרונה הזאת... בשביל מה, אני לא מבין. בתביליסי, כשירדתי מכבש המטוס, אני בקושי התאוששתי. הנוסעים קיללו את יום הולדתם. עזור לנו לפתור בעיה זו.

- כמובן, אין שום בעיה. החברים יודעים על כך. אני תמיד מדבר לעניין ובאופן ישיר, החברים כבר התרגלו לחשוב באופן כזה. אין לנו דרך אחרת. אמרתי לך על כך. אני לוקח את הבקשה שלך בחשבון, וגם החברים! האם יש לך הצעות קונקרטיות?

- העניין הוא פשוט מאוד, נקבע טיסה ישירה "ירושלים - תביליסי", בהתחלה, נניח, פעמיים בשבוע, המטוס יהיה שלנו. שמונים אחוז מהעלויות ייקח הצד הישראלי. "יצחק" היא חברה רבת השפעה.

אחרי שאמר זאת, משה כבר תיאר לעצמו שיו"ר הממשלה ואנשי עסקים היושבים לידו יתחילו לשאול שאלות: כיצד, מתי זה יקרה, במה אנחנו יכולים לעזור לכם? אבל שום דבר כזה לא קרה.

ראש הממשלה הביט באורחו מישראל בחיוך מושך.
 - אתה יכול להיות בטוח שהשאלה הזו כבר נפתרה. החברים יודעים, אני מיד פותר שאלות חשובות כאלה. אני יודע לבנות מערכות יחסים עם אנשי עסקים. ובכן, הטיסה הישירה ירושלים - תביליסי בהחלט תתקיים.

משה הודה למארחו על קבלת הפנים החמה וחילק לכל הנוכחים כיפות יהודיות למזכרת.

ראש הממשלה, מחייד, הסתכל על נציג השותף העסקי, חברת "יצחק", ודיבר במבטא הגרוזיני הטוב, שבו האורח מישראל קלט את ההתלהבות הקומוניסטית הישנה:

"כאשר החברים הביאו לידיעתי על הגעתך, שמחתי מאוד. אמרתי לחברים שאם הוא, כלומר אתה, ימצא את הזמן, שיבוא אליי. אולי הודיעו לך על כך. ידוע לחברים מהו היחס שלי לשותפות עסקות. אנחנו לא כל כך מזמן התרחקנו מן הכיוון הישן הרקוב, אבל כל זה נגמר, הזהרתי בעניין זה את החברים באופן חד משמעי".

בהמשך, יו"ר הממשלה דיבר בפתוס גבוה על הצלחות כלכליות ופוליטיות של הרפובליקה והציג לפני הנציג העסקי של חברת "יצחק" את הכל באמצעות מספרים ואחוזים. בהקשיבו בריכוז לראש הממשלה, משה פתח את פיו בהפתעה.

"אם הנתונים והאחוזים האלה סבירים, הם לא זקוקים לעזרתנו – חשב אביאטר משה – אולי אני אבקש מהם עזרה עבור "ישראל הענייה"?"

- אם יהיו לך בעיות, אל תהסס. הסברתי לחברים, הם מודעים היטב ליחס שלי לשותפות העסקית, היא חייבת להיות גלויית לב, כמו מים טהורים. קשרים עסקיים כאלה, אני חושב, יכול לקדם רק אדם ללא דופי, בעל נפש טהורה, כמו אביאטר משה שלנו. המעשה שלו מהווה הוכחה חדשה לידידות שלנו.

שבח זה בכלל לא הביך את משה, הוא לקח בקבוק "בורג'ומי" ומזג לכוס, שתה קצת - לא, הוא לא רצה לשתות, הוא פשוט רצה להרוויח זמן. הוא התמקד.

"האם כדאי לדון עם הבכיר הזה ביחסי מסחר קטנים? הוא כל כך מרוצה מן ה"הישגים" שלו שספק שיבין אותי.

- אני שמח שאני יכול לראות שוב את המולדת שלי,
את **סכרתוולו** היפה.

- כפי שידוע לי, באטונו משה, אתה בא אלינו לביקור
עסקי.

- אכן, הביקור הוא עסקי... אני בא כנציג של חברת
"יצחק". החברה שלנו פועלת בדרך כלל למטרת רווחים,
אבל **סכרתוולו** היא כיוצאת מן הכלל בשבילנו, אנחנו לא
נשאף כסף מכס. כידוע, היהודים תמיד חושבים על רווח,
אבל תבין אותי נכון, הגעתי לבית שלי ולכן אני לוקח מכיס
אחד ומכניס לכיס אחר.
- בבקשה לפרט.

- נערוך חוזים עסקיים. אנו מבינים היטב כי היום
סכרתוולו במצב קשה. ננסה להוציא את **סכרתוולו** מן
המבוי הסתום הזה. אני בטוח שהחיים ב**סכרתוולו** יגיעו
בהדרגה לשגשוג.
- תודה לך, באטונו משה.

באותו הערב, בכל רחבי **סכרתוולו** התפשט המידע על
שליחותו הטובה של אביאתר משה. במהלך השידור על כך,
המגישה היפה בעלת איפור אלגנטי הביאה את הפרשנות
הבאה: מתחת לשמי **סכרתוולו** חיים לפחות מאה לאומים,
ביניהם היהודים הם העם היחיד שאין לו כל טענה על
השטח שלנו, להיפך, הם מנסים בכל כוחם לעזור למולדתם,
שבה הם נולדו, גדלו ולמדו.

ביום השני של שהותו ב**סכרתוולו**, קיבל את אביאתר
משה ראש ממשלת **סכרתוולו**.

כאשר משה נכנס לחדר הגדול והמהודר וראה את ראש
הממשלה עולה נמרצות מכיסאו והולך בצעדים ארוכים
לעבר האורח, הוא חשב: אילו לא עליתי לישראל, אני,
"היהודון", אפילו לא הייתי חולם על קבלת פנים כזו,
במשרד מפואר כזה.

המקום היו קברים הן ישנים והן חדשים. החורף הקשה כבר נשאר מאחור, ומסביב לתביליסי ובהרים לא נראה שלג. כאשר משה ירד מכבש המטוס וראה בלובי של נמל התעופה את בן דודו, מיכאיל דוואראשוילי, הוא התרגש. מאחוריו פסע נמרצות גבר צעיר עם מצלמת וידאו. בני הדודים התחבקו חזק. הם בכו מרוב אושר. אני כבר מזמן שם לב, כמה שונה אופן פגישתם של אנשים בני עמים שונים, קרובי הדם. אני מביא כאן כמה דוגמאות. האיטלקים, בזרועות פרושות לרווחה, מתרחקים קודם כמה צעדים לאחור, ואז, בצעקה של "הו, סנטה מריה!" מזנקים זה לקראת זה. האנגלים נפגשים בדרך כלל עם טפיחה על הכתף, כגינטלמנים. הארמנים מקיימים פגישה באופן ענייני, הם מחליפים נשיקה חטופה ומיד הולכים לקחת מזוודות. הרוסים מתחבקים כמה פעמים, אחר כך מתבוננים זה בזה בתשומת לבם ומתחבקים שוב. היהודים והגרזינים דומים מדי בעניין זה, הם מחפשים מרחוק בתוך המון אנשים את קרוביהם, עם דמעות בעיניים. מדוע זה קורה כך, אינני מבין. הופעת דמעות בעיניים בעת מפגש הקרובים - בשבילי זה אחד משבעת הפלאים, ואני לא יכול למצוא את ההסבר לכך עד היום הזה. ברגע שהתייבשו הדמעות של משה ומיכאיל, מיד הופיע מולם מיקרופון של עיתונאי טלוויזיה. - ברוך הבא, באטונו¹ משה.

1. אדון (גרזינית), מילה זו משמשת במהלך שיחה כסימן של הכבוד.

ירושלים - תביליסי

מוקדש ליהודי גרוזיה
אשר עלו לארץ

אזרח ישראלי מאז שנת אלף תשע מאות שבעים וחמש - אביאטר משה, ביום עשרים ושמונה בפברואר אלף תשע מאה שמונים "ומשהו", המריא משדה תעופה בירושלים במטוס "בואינג 777" של חברת «אייר פראנס». המטוס נחת קודם בקפריסין, לאחר מכן בווינה, אחרי וינה - בוורשה, אחרי ורשה - במוסקבה וביום רביעי, בארבעה במרס 1987, אזרח ישראלי מאז אלף תשע מאות שבעים וחמש - אביאטר משה הגיע לתביליסי.

כשהמטוס טס מעל רכס קווקסיוני, לבו של משה נרעד, וזה היה, כמובן, באופן טבעי, הרי הוא נולד וגדל בעיר סאצ'קרה, ולאחר מכן סיים בהצלחה את הפקולטה למזרחנות באוניברסיטת תביליסי, ולאחר סיום לימודיו, בתחילת שנות השבעים עלה לישראל, ועכשיו טס לביקור עסקי לסכרתוולו¹ מולדתו כאשר לא ראה כבר "מי יודע כמה שנים" את הארץ היפה הזאת.

כשמשה הביט מצוהר המטוס על אזורי מולדתו, הוא נוכח לדעת שבסכרתוולו לא קרו שינויים גדולים. כמעט הכל נראה כמו קודם: הנהרות, המבצרים העתיקים ההרוסים למחצה בגבעות, הכנסיות, המקדשים שלא פעלו במשך שנים רבות, אבל כעת משוחזרים... משה ידע כי שם, בקרבת

1. סִפְרַתְוֹלוֹ (בגרוזינית) – גרוזיה (גאורגיה)

רוואז מישוולאדזה

נובלות

וחשבתי: כמה מדהימה הילדונת הזאת, ניניקו! כמה מדהימה הנובלה הקטנה הזאת "ניניקו"!

סיכום

ה"טיפול בהלם" לקח את חייהם של רבים, רבים הפכו לפליטים. איש לא יודע, עם איזו רוח חלף עושרם ורכושם. במדינה הופיעו מיליארדרים, שבפניהם משתחווים ביראת כבוד. בתוך כך, הנזק שנגרם הוא גדול מאוד: לדורות רבים אבודות אדמות שמאז ומעולם היו שייכות לגרוזיה - טאו קלארג'י, אבחזיה וקמאצ'בלו – נזק שאין לו שום תמורה כספית. לפיכך, המצב הגיאופוליטי של גרוזיה נשאר מאוד מאכזב, ומומחים זרים מודעים לכך יותר ממומחים גרוזיניים:

"שטחה של גרוזיה המודרנית מורכב ב-54 אחוזים מהרים, 33 אחוזים הם גבעות ורמות, ורק 13 אחוזים הם מישורים ועמקים" (2004).

יעקב פפיאשוילי,

חתן פרס ע"ש איוואנה מצ'אבלי

הערה:

יעקב פפיאשוילי עלה לישראל בשנת 1996, בעל אזרחות כפולה, בשנת 1998 פרסם את ספרו "גאגרה" - "שתי תמונות מחייו של מלון "גאגריפשי", בתמיכתו של קרן הנשיא (הנשיא עזר ויצמן) "עמוס" ע"ש זלמן שז"ר למדענים וסופרים. ספר זה קיבל גם פרס מהמשרד לקליטת עלייה. יעקב פפיאשוילי חיבר 12 ספרים בשפות הגרוזינית והרוסית, כולל שלושה לקטים של שירה.

ועם מרכזי שלוש הדתות המובילות שלה: היהדות, הנצרות והאסלאם, אשר כמובן, מתקיימות בשלום זו עם זו. זהו ה"אני מאמין" של הסופר רוואז מישוולאדזה. השאר - שדה התעופה ונמל התעופה בעיר הבירה הבלתי מחולקת של ישראל - ירושלים - ייבנה בהכרח על ידי האנשים החרוצים של המדינה היהודית, בעזרת השם, למרות מכשולים מסוימים.

יש לציין גם את אוצר המילים העשיר ואת השפה הגרוזינית העשירה של רוואז מישוולאדזה. לפעמים אתה חושב: מהי הבאר ממנה הוא שואף מילים אלה או אחרות שלא ניתן למצוא במילון המפרש או במילון הכתיב הנכון של השפה הגרוזינית. לפיכך, קשה לתרגם את יצירותיו. כן, איגור שלמן ואני עשינו עבודה משותפת נהדרת. בהיבט הזה יש להדגיש את הנובלות "הסוחר" ו"ניניקו". הראשונה שבהן היא האימות הישיר של המסקנה שעולה מן המחקר שלי כי בכארטלי (בגרוזיה), במשך מספר אלפי שנים לפנינו, היו שייכים העמים "הוריאני כארטוולני" ו"כְּאֶלְיָבִים" למעמד של בעלי מלאכה וסוחרים. הדבר מפריך את הדעה של חוקרים אחדים שכביכול בגרוזיה ההיסטורית, היו עסוקים בפעילות זו קבוצות אתניות אחרות ש"בתוכן היו יוונים, ארמנים, יהודים, פרסים וזרים אחרים".

ברצוני לומר כמה מילים על "ניניקו". את הנובלה הקטנה הזאת, רק שני עמודים, קראתי מחדש מספר פעמים. אגיד בכנות, בעת הקריאה לעתים קרובות עלו לי דמעות בעיניים, כשנזכרתי בעידן שבו המולדת שלי, המקום הנפלא ביופיו - גרוזיה, מ-9 באפריל 1989 הושלכה למצב הטרגי של תוהו ובוהו.

...כן, עם דמעות בעיניים העליתי בזיכרוני את אותם הימים הנוראים, אשר הייתי עד להם כרצונו של הגורל,

היהודים הגרוזינים, וגם מצייר בצבעים יוצאי דופן את אופיים, את החום האנושי ואת האהבה שקישרה אותם לנצח לגרוזיה" (עמ' 300).

"האמצעים האמנותיים בהם משתמש הסופר, הם מגוונים ומרשימים למדי. גיבורי יצירותיו מכוירים על ידי שימוש באותו כלי עבודה ססגוני אשר משתמשים בו מזמן הפסלים המפורסמים. מנקודת מבט זו, עבודתו היצירתית הופכת לאמנות בעלת כוח רב שבאמצעותו מופיעים בפני הקוראים אנשים אמיתיים, דמויות בלתי רגילות, שלא ניתן לשוכם" (עמ' 307).

אזכיר את הדמויות האלה: אביאתר משה מהנובלה "ירושלים - תביליסי", אברם מושיאשוילי - "הסוחר", משה ומיכאל זוננאשוילי - "מוות".

אני לא מתכוון להתעמק בתכנים של הספר הנ"ל מאת אבטנדיל ניקוליאשוילי, ואני רק רוצה להזכיר דבר אחד בו לא הבחין, שלא בכוונה, המבקר הידוע. השאלה בנוגע לנובלה של רוואז מישוולאדזה "ירושלים - תביליסי", טמונה בכותרת שלה. הקורא הקפדני הישראלי, המתאפיין במהירות תפיסה, יחשוב, כנראה, לאחר קריאת יצירה זו: הסופר הגרוזיני רוואז מישוולאדזה לא יודע שאין נמל תעופה ושדה התעופה בירושלים ומעולם לא היה. האטריבוטים האלה של התחבורה האווירית ישנם באזור תל אביב ושם - שדה התעופה לוד.

ואכן, בניית מבני ענק כמו שדה תעופה בירושלים, באזור המכוסה הרים ומישורים, היא בלתי סבירה. קשה אפילו לדמין את המימוש של תכנית זו, אשר קשורה לפתרון בעיות בנייה מורכבות. אך הסופר הגרוזיני, בשלב זה לא מתעניין בכלל בנושאי הבנייה, כיוון שמן החלון של רוואז מישוולאדזה - אדם חולמני שכמותו - ירושלים נתפסת כעיר הבירה האמיתית של מדינת ישראל, עם שדה התעופה שלה

קונסטנטינופול לאיסטנבול, התורכים העות'מאנים היו בונים בסבלנות באנטוליה מסגדים וצריחים לאורך כמה מאות שנים. היסטוריה זו ממש מדהימה, ועל הרקע שלה לא נראה מושך כל כך הגורל של רוסיה וגם של גרוזיה. בשתי המדינות האלה נבנים בקצב מוגבר מסגדים וצריחים, והשוויון, הן קונפסיונלי והן אתני, בתוך מדינות אלה מופר, והן מידרדרות על מישור משופע לאיסלאמיזציה.

חלק שני

כפי שהוזכר כבר, אני תרגמתי מגרוזינית לרוסית ארבע נובלות של רוואז מישוולאדזה: "ירושלים - תביליסי", "הסוחר", "בעל עיטור" מלכת תמר" ו-"ניניקו" - שתי הנובלות על הנושא היהודי ושתי הנובלות על הנושא הגרוזיני. על שום שהנובלה החמישית "מוות" כבר תורגמה לעברית, היא לא מופיעה בחלק הרוסי של הספר "ירושלים - תביליסי", כיוון שלא תרגמתי אותה. אגב, הנובלה הזו נגישה בקלות לקוראים דוברי גרוזינית, הוא פורסמה בכתב-עת "הנוסטלגיה" (מס' 4, 2008). כתב העת מופץ גם בגרוזיה וגם בישראל. עורכו הוא הרקטור לשעבר של האוניברסיטה הממלכתית בעיר כותאיסי, כיום ראש אגף הספרות הגרוזינית, חבר האקדמיה, פרופסור אבטנדיל ניקוליאשוילי. אגב, כל הנובלות המוזכרות על הנושא היהודי, נדונות בספרו של ניקוליאשוילי "הנושא היהודי בספרות הגרוזינית" ("כותאיסי", 2008). אני מציע לקורא קטעים מהספר הזה.

"בין סופרים שעבודתם והישגיהם הם משמעותיים ורבי ערך, רוואז מישוולאדזה הוא אחד מגדולי הספרות הגרוזינית. הדבר מאומת ע"י יצירותיו, הן האמנותיות והן הפובליציסטיות.

ביצירות, שהקדיש לנושא היהודי, מתאר רוואז מישוולאדזה בכישרון ספרותי רב את חיי היומיום של

והאימפריה הסובייטית, במיוחד כאשר האימפריה הזאת החלה להתפורר.

אבל לאחרונה הורגשה מצד תורכיה רוח קרירה ונעימה, ובתבליסי חגגו את היובל של הסופר התורכי המפורסם, חתן פרס נובל, אורהאן פארוק. עם זאת המתנה הייתה מאוד משמעותית, מדובר בהעברת מספר אתרים היסטוריים הגרוזיניים, כולל אושקי ואישחאני לשיפוטה של הכנסייה האורתודוקסית הגרוזינית. כדי להפריך את הטענות של הארמנים על האתרים האלה, נציין כי במקדשים אלה השתמרו מקורות הכתיבה הגרוזינית, ולא ארמנית. לדוגמא, התנ"ך שנמצא במנזר אושקי, מתוארך לשנת 978, אם כי הטקסטים שבוצעו ב"חנמטים" (הדיאלקטים של השפה הגרוזינית) מתוארכים למאות ה-5–7. כעת התנ"ך מאוחסן במנזר האיברי בהר אתונה.

איך שלא יהיה, הפסימיות שהביע רוואז מישוולאדזה בנושא זה, נשאר.

"בימים של חתימת חוזה ברסט-ליטובסק, הנציג מהצד הגרוזיני היה נעדר. הרוסים אפילו לא נזכרו ב**סכרתוולו**, היו להם בעיות משלהם, הם ויתרו על המחצית מהאימפריה לטובת האויבים, והגרמנים בכלל לא שמעו על טאו קלארְגִ'תי, ואז יצא שאף אחד לא הגן על האינטרסים של **סכרתוולו**. הגרמנים, על מנת שהתורכים לא יביעו מורת רוח, תמכו בבני בריתם הקודמים. לפיכך, התורכים לקחו לעצמם אדמות עתיקות של **סכרתוולו**, ועם הזמן, השבת טאו הפכה לדבר כמעט בלתי אפשרי. הרי לאחרונה הממשלה שלנו הרגיעה את התורכים, כאשר חתמה: **לסכרתוולו** אין תביעות טריטוריאליות אליכם. (יאל תבכה, בבקשה", הוצאת "הגפן (הפנינה)", תבליסי, 2003, עמ' 313 - 314).

למרבה הצער, הגורלות של האימפריה לא נקבעים במשך עשרות או מאות השנים הקרובות. כדי להפוך את

בממלכה הגרוזינית, ובשום אופן לא בממלכה הרוסית, גם באותם הימים הרחוקים מאיתנו, כאשר במערב גרוזיה הגיעה שושלת האבחזים לשלטון (לאון השני, סוף המאה השביעית), אם כי מקורות רומיים אחדים מכנים אותה שוב ממלכת אגריסי. לפיכך, יישומו של האלפבית הקירילי לסימון הכתב שנקרא כתב אבחזי, הינו, כמובן, בלתי טבעי (1862). בשנות 1926 – 1954, באבחזיה היה בשימוש הכתב הגרוזיני, כפי שזה היה לפני הצטרפות גרוזיה לרוסיה.

אל לנו לשכוח כי המצביאים הגרוזינים, מאז 1122 (רי קרב דידגורי) תרמו רבות לעובדה שהרוסים נמצאו בחצי האי קרים. אף היסטוריון רוסי אחד לא שם לב למאבק זה של הגרוזינים, אשר למעשה הגנו בדמם על הרוסים. אדרבא, המדיניות הקולוניאלית של רוסיה מאז ימי קתרנה השנייה הייתה מכוונת בכוונה תחילה לרוסיפיקציה של האדמות הגרוזיניות: אבחזיה, סְמֶגְרֶלו ואימרת. מאז סוף המאה ה-18, פעילי ההשכלה הרוסים והכנסייה הרוסית היו מתייחסים בשנאה לשפה הגרוזינית, מעליבים אותה בכל האמצעים, ולפני המהפכה הוטל עליה איסור. כאן מובאים דברי פרופ' לוקה דבלישוילי על כך:

"אפילו בתחילת המאה העשרים, כאשר המנהיגים האידיאולוגיים של העם הגרוזיני - איליה, אקאקי ונֶזֶ'ה היו עוסקים בפעילות ציבורית, השפה הגרוזינית הייתה השפה "לשימוש ביתי" בלבד, בעוד שכל העבודה המשרדית במוסדות הרוחניים, החינוכיים והמדעיים ובארגונים הכפופים להם, התנהלה באופן בלעדי בשפה הרוסית" ("ירשת למילים", "איליה צ'קוניה והשפה הגרוזינית", כותאיסי, 2009, עמ' 145, 146).

"השאלה האבחזית" תמיד הייתה מכאיבה לגרוזינים, הן בימי כיבושי התורכים העות'מאנים ופרסים והן בשל המדיניות השואפת לכיבושים של האימפריה הרוסית

הרפורמה של הכתב הגרוזיני, מצידה, שבוצעה ע"י פרנוואז הראשון (המאות ה-4 – 3 לפנה"ס) והתבטאה בקביעת האלפבית "מחדרולי" עם כיוון הכתיבה משמאל לימין, יכלה להיות התוצאה של חידוש פעולת גומלין אינטלקטואלית בין המדענים-הסופרים של אריאן - כארתלי וה"הוריאני כארתולני", אשר לקחו בחשבון, מן הסתם, את רפורמת הכתב היווני במאה החמישי לפני הספירה.

החוקרים, ביניהם החוקרים הגרוזיניים, התעניינו מאוחר מדי בשאלה, מתי בדיוק היה יכול להיווצר הכתב הפרוטו-גרוזיני "חוצורי". הסיבות לכך, הן הפנימיות והן החיצוניות, כמובן, היו משמעותיות. האדם הראשון שנגע בנושא, היה הקתוליקוס אנטון השני, אחד מבניו של המלך אירקלי השני. בספרו "הספר (הכרוניקה) של השכנוע", הוא כותב שלפני הרפורמה של הכתב הגרוזיני ע"י פרנוואז הראשון, הכומרים הגרוזינים (עובדי אלילים) הידועים כ"זקני הגיא", היו משתמשים במכתביהם ב"חוצורי", ושהכתב הזה נוצר בתקופת מערכת היחסים עם הכתב הפניקי-עברי.

את הנסח שנעשה ב-1822 ע"י תאימורז בְּגֶרְטִיוֹנִי מן הספר, אשר היה בבעלותו, מאת הקתוליקוס אנטון השני "הספר (הכרוניקה) של השכנוע", פרסם מארי ברוֹסָה בשנת 1836 בשפה הצרפתית; אותו גילה פרופ' גוֹרְם שראדזה ב-1972.

ברור, שאבולוציה כזאת של מערכת הכתב הפניקי-עברי והכתב הגרוזיני-יווני מבטלת לחלוטין את המסקנות הסנסציוניות של הארכיאולוג ג. טורצ'יאנינוב בקשר ל"לוח מייקופ" שהוא מצא במקרה (1960): סימנים פסאודו-הירוגליפים בלתי מובנים על האבן בצורת משולש מהווים כביכול קודמו של הכתב הפניקי. על מה מדובר כאן, הרי ההתפתחות ההיסטורית של אבחיזה קשורה לחלוטין

מאות שנים השתמשו בה היוונים בעת יצירתו של הכתב היווני (המאה התשיעית לפנה"ס). אגב, ה"הוריאני כארתולני", שגורשו בידי נבוכדנצר (המאה השישית לפנה"ס), שבו לכארטלי כמה מאות שנים מוקדם יותר מן המסע של אזו¹. ה"כארטלוסיאני" מאריאן-כארטלי², היו צריכים, במשך תקופה ארוכה, לשמור על כתב היתדות החתי, כי הם היוו את החלק מהממלכה החיתית, אשר עמד רק הוא בפני הסתערותם של עמי הים (המאות ה-11 – 10 לפנה"ס). בהתחשב בחופש היחסי של הבחירה בכיוון הכתיבה בכתב יתדות - מלמעלה למטה, מימין לשמאל או משמאל לימין - ניתן להניח כי הקשרים התרבותיים של אריאן כארתלי עם ממלכת פריגיה והעולם היווני (המאות ה-9 – 5 לפנה"ס) גרמו לרפורמה של הכתב היווני במאה השביעית לפנה"ס, שהתבטאה במעבר ל"בוסטרוֹפִידוֹן", במיוחד בימי סולון³ (אחד מכללי הכתיבה, כאשר השורה הראשונה נכתבת מימין לשמאל, השורה השנייה הולכת משמאל לימין, השורה השלישית - שוב מימין לשמאל, וכו'). לאחר מכן, רק במאה החמישית לפנה"ס, מתבצעת רפורמה חדשה של הכתב היווני – קביעת כיוון הכתיבה החד משמעי משמאל לימין.

-
1. אזו (אזוני) - מצביא יווני, ממוצא גרוזיני, עלה על כס המלוכה בכארטלי בשנת 333 לפנה"ס בעזרת חילות המצב של אלכסנדר מוקדון.
 2. יעקב פפיאשוילי, "הבה נגילה", "המדע", "לגבי הבהרת הנושא של ארץ אריאן כארתלי", הוצאת "כותאיסי", עמ' 85 - 88, בשפה הגרוזינית.
 3. סולון - פוליטיקאי יווני (מאתונה), משורר ורפורמטור (640/635 - 560/559 לפנה"ס).

לידיעת הקורא, כל הנובלות הכלולות בספר זה, תורגמו בפעם הראשונה, הן לעברית והן לרוסית. הנובלות תורגמו לעברית ע"י איגור שלמן, המורה והמתרגם המוכשר, מחברו של שני ספרי העזר המעולים ללומדי עברית ("עברית מאת שלמן"). מגרוזינית לרוסית תורגמו הנובלות על ידי, ולאחר מכן הן תורגמו לעברית ע"י איגור שלמן כיוון שהמתרגם אינו שולט בשפה הגרוזינית.

ברצוני לציין כי לצורך תרגום נכון הייתי צריך להסביר למתרגם תכונות אחדות של הכתב הגרוזיני ולהדגיש את מקורו הקדום במקביל לכתב העברי. היה לי מזל במובן זה שעל בסיס ההיסטוריוגרפיה הגרוזינית העתיקה, הגעתי לראשונה למסקנה שהכתב הפיניקי-עברי והכתב הגרוזיני נולדו בו זמנית. אין משמעות מיוחדת בעובדה שהכתב העברי, כמו גם הכתב הפיניקי, מהווה כתב עיצורי. כנראה, לפיכך כותבים ומבטאים את השם הגיאוגרפי **סְכֶרְתָּלוּ** (גרוזיה) בעברית בדיוק כמו בגרוזינית, כלומר ללא עיוות: "საქართველო". כמובן, הכתבים כאן שונים, אך ההגייה זהה. התאמה שכזו אפשרה לנו להשתמש בתוך התרגום לעברית במילה "סכרתולו", ולא "גרוזיה" או "גאורגיה" או "גורג'יסטן"... לאחר שהמתרגם איגור שלמן למד את הנושא, הוא הסכים איתי, והדבר נלקח בחשבון בעת תרגום הנובלות של רוואז מישוולאדזה לעברית.

תקדים שכזה חסר בשפות אחרות, הדבר מאמת שוב את המסקנות של המאמרים המדעיים שלי על המוצא של הכתב הגרוזיני במקביל לכתב הפיניקי-עברי (ראה "גנטיאדי" מס' 2, 1989 ו"גנטיאדי" מס' 7 – 8, 2010, 2011 בשפה הגרוזינית, וכן הרומן "גאגרה", יעקב פפיאשוילי, 2013, תבליסי, עמ' 293 - 15).

דרך אגב, אציין כאן: ייתכן כי אסומטברולי כמערכת הכתב, יושם לראשונה לכתיבה מימין לשמאל (המאות ה-14 - 13 לפנה"ס). זוהי השיטה שכעבור יותר משלוש

דבר העורך הראשי

חלק ראשון

היבטים אחדים של מוצא הכתב הגרוזיני "חוצורי"
("אסומטברולי" ו"נוסחורי") בקשר לתרגום
הנובלות של רוואז מישוולאדזה לשפה העברית

פרטים ביוגרפיים תמציתיים

הסופר הגרוזיני הידוע, רוואז מישוולאדזה נולד בעיר כותאיסי בשנת 1940, סיים את הפקולטה לפילולוגיה באוניברסיטה הממלכתית בעיר תביליסי (1963), דוקטור לפילולוגיה (1976), פרופסור (1978). עבד באוניברסיטת תביליסי. את הספר הראשון, "המבצר שנכבש מבפנים", פרסם בשנת 1964. חתן פרס שותא רוסתוולי.

קעת הוא יו"ר מועצת המערכת של "עיתון הסופר" וראש החוג לקולטורולוגיה באוניברסיטה הטכנית. כמו כן הוא יו"ר הנהלת איגוד הסופרים של גרוזיה.

יצירותיו של קלאסיקון הספרות הגרוזינית המודרנית, חתן פרס שותא רוסתוולי, שייכות כבר מזמן לאוצר הספרות העולמי. הוא כתב יותר מארבעים ספרים. יצירותיו הספרותיות של רוואז מישוולאדזה תורגמו לשפות רבות בעולם, ולא רק משום שהן מעניינות לקורא, אלא גם משום שביצירות של הסופר הגרוזיני הזה מתוארות הן הבעיות של המדינה שלו, והן הבעיות הנפוצות של העולם, כמו גם פשעים המתרחשים בעולם מתוך מניעים של רדיפת בצע. העדות לכך היא ספרו החדש של רוואז מישוולאדזה "ירושלים - תביליסי", שפורסם לאחרונה בישראל בשתי שפות - רוסיות ועברית. הוא מכיל חמש נובלות¹ של הסופר בעברית וארבע נובלות בשפה הרוסית.

1. הערת העורך: אחת הנובלות תורגמה ע"י ד"ר בן-אורן (גרשון ציצואשוילי)

העברי מהשפה שהייתה מדוברת ל"הוריאטה כרתוולתה"
(יהודים גרוזינים).

כידוע, בטקסטים הראשונים שקיבל משה רבנו בהר סיני –
עשרת הדיברות – מופיעה האות "עין" פעמים רבות.
ואותו היום בהיסטוריוגרפיה של האנושות מתוארך במאות
ה-14 - 13 לפנה"ס.

כך או אחרת, הכתב הכארטלי הוא מושלם, כי לכל
פונמה מתאים הגה יחיד וגרפמה יחידה. בסך הכול, ישנם
33 פונמות, 33 הגאים, ובהתאם - 33 גרפמות, בעוד
שהכתובות בפרספוליס ועל סלע ביסותון מכילות 43
סימנים, וכתב היתדות האכדי מכיל מעל 600 יחידות
גרפיות. בסופו של דבר, כל זה מעיד על ההתפתחות
ההדרגתית של הכתיבה.

יעקב פפיאשוילי,
חתן פרס ע"ש איוואנה מצ'אפלי

מתבססים ושאותה הם מנצלים. למשל, הפרסים טוענים כי לפני זרתוסטרה (אווסטה) לא הייתה שום ציביליזציה; הפילוסוף היהודי בראמן צ'אטרג'י מבטל בתודעה שלו כל עקרון יסודי, כי זה מהווה, כביכול, ברהמה (בודהיזם); וכי וכי'.

כדי להפריך את האבסורד של צרות אופק כזאת לגבי "שאלות לא נעימות", אזכיר את המזרחן הצרפתי פרנסואה לנורמאן. הוא ליווה את שמפוליון הגיוניור במצרים, היה פרופסור באתונה. ב-1874 - 1883 פרסם לנורמאן בפריז כשמונה מחקרים מדעיים בהם "ניסה להוכיח כי השפה השומרית-אכדית לא הייתה קיימת כלל, והטקסטים אשר האשורולוגים מניחים שנכתבו בשפה זו, היו, לדעתו, בניב השמי, אך לכתיבתם השתמשו בכתב ההיראטי, הכפוף לכללים מיוחדים" (מספרו, "ההיסטוריה העתיקה של עמי המזרח", מוסקבה, 1903, עמ' 131).

ייתכן שהקורא יתעניין במוצא של תהפוכות האות הגרוזינית y (q'ar) והאות העברית "ע" (עין), המציינות את העיצורים. דוד צ'ובינאשוילי נותן את ההסבר הבא: "y - היא אות חסרת קול". הלקסיקולוג הגדול נתן הסבר כזה, כנראה, כיוון שבלשון הרוסית חסר הגה כזה, ולפיכך, לא קיימת גם הגרפמה המתאימה. אולם בדיבור הגרוזיני יש לאות y ביטוי קולי די ברור – זה עיצור וילוני עמוק. האות הזאת נקבעה היטב בכל שלושת הסוגים של הכתב הגרוזיני: אסומטברולי, נוסחורי ומחדרולי. באשר לאות העברית "ע", היא גם נקבעה היטב בכתב העברי ומייצגת את העיצור הגרוני אשר בעברית המודרנית נהגה רק בפי יוצאי ארצות מזרח, ואילו לאשכנזים האות הזאת היא גם "חסרת קול" ולא ניתנת להגייה. הדמיון הגרפי בין שתי אותיות אלה מפליא, לפיכך עלה בדעתי שאולי האות "ע" הגיעה לאלפבית

האנגלי המפורסם, סר הנרי קרסוויק רולינסון, על תגלת-פלאסר הראשון, שפורסם בלונדון בשנת 1857. סוד הקריאה של כתב היתדות התגלה.

בבלשנות הגרוזינית יש ניסיונות ללמוד את הקשרים המערכתיים בין הכתב הגרוזיני-השומרי לבין הכתב הגרוזיני-החתי, על מנת לגלות קשרים כלשהם ביניהם. אם מבחינה זו לוקחים בחשבון את המחקר שלי על היחסים ההיסטוריים בין השבטים הגרוזיניים לבין העמים של מסופוטמיה, המזרח התיכון, אסיה הקטנה, חצי האי הבלקני והציביליזציה של מצרים, יהיה ניתן לשער כי תחת השפעתו של כתב היתדות נוצר הן הכתב הפניקי-עברי והן הכתב הכארתי.

מלבד העובדה שהיו מתנהלות מלחמות, היו מתקיימים גם חיים של שלום: אנשים היו חיים, סוחרים, קוראים וכותבים, היו ביניהם קשרים תרבותיים וכלכליים. החדירה של מילים זרות לתוך הדיבור של כל שפה שהיא הינה תופעה מסובכת. הדבר לוקח אלפי שנים. על רקע זה, השפה הגרוזינית היא בולטת במיוחד, לתוך האוצר שלה נכנסו בכמות מספקת מילים מהשפות של העמים השכנים: השומרים, האכדים, הפרסים, הבבלים, היהודים, הכשדים, היוונים, הערבים, וכו'. כן, אנשים היו חיים, הרי כל הדברים לא יכולים ליפול מהשמיים.

מקובל להניח ששומר היא המדינה התרבותית הראשונה. כתבי היתדות של השומרים מתוארכים ב-3200 לפנה"ס. ישנם שלושה סוגים של כתב היתדות: במאונך, מימין לשמאל ומשמאל לימין. חוקר השומרים האמריקאי המפורסם, סמואל קרמר, בספרו "ההיסטוריה מתחילה בשומר" (פרק 2) טוען כי "שם של המתישבים הקדם-שומרים" במסופוטמיה אינו ידוע. הדבר, כמובן, שנוי במחלוקת. הכובשים "בעלי ראש שחור" פלשו לפתע. והכובשים תמיד שוללים את הציביליזציה שעליה הם

אודות יצירתו של הכתב הגרוזיני "חצורי" ("אסומטברולי" ו"נוסחורי") במאות ה-14 – 13 לפנה"ס

ירדה מן השמיים של גרוזיה בין הרים ורכסים,
בעלת קול קטיפתי, בעלת שפה של האלים!

לאדו אסאטיאני
(תרגום מילולי מגרוזינית מאת
יעקב פפיאשוילי)

השפה הגרוזינית היא כושר הדיבור הגרוזיני. העובדה שהדיבור הגרוזיני היה קיים בתקופתם של האתנארכים הכארתליים (ראשי השבטים הכארתלים): תרגמוס, כארתלוס, מצחתוס, גרדאבוס, קאחוס, ג'אוואחוס וכו' - אני סבור כי עובדה זו מתקבלת על הדעת ואינה אגדית.

תולדות הכתב הכארתלי נותנות לנו מושג שהכתב הכארתלי הוא הביטוי של השפה הכארתלית (כושר הדיבור הגרוזיני), שתועד על ידי מערכות תווי האלפבית הכארתלי על אבן, לוחות חרס, על ברזל, על קלף.

על פי הממצאים של המחקרים שלי, האתנארכים הכארתליים חיו בקפדוקיה ההיסטורית ובגרוזיה העכשווית לפני שהופיעו השומרים במסופוטמיה (המאה השישית לפנה"ס), ואף קודם לכן.

כעיקרון, הכתב משמש לרישום הדיבור ולהעברת מידע בזמן (לצורך שימורו) ולמרחקים.

ה"מושפים" וה"תובלסאים" (משך ותובל מן התנ"ך) הם שבטים פרוטו-גרוזיניים. למרות חילוקי דעות מסוימים, הופעתם על הבמה ההיסטורית ניתן לתארך לאלף ה-4 - 3 לפני הספירה. זה אומת על ידי ספרו של הדיפלומט והמזרחן

קְוּוּאז מִישׁוֹלֵאדָזָה

סופר גרוזיני, חתן פרס שותא רוסתוולי (הפרס הגדול ביותר בגרוזיה בתחום הספרות), קְוּוּאז מִישׁוֹלֵאדָזָה נולד בשנת 1940 בעיר כותאיסי.

את לימודיו בבית הספר התיכון סיים בכותאיסי. למד לשון וספרות באוניברסיטה הממלכתית בתביליסי בשנים 1958 – 1963. היה תלמיד מחקר של אותה אוניברסיטה וקיבל תואר שלישי ב-1973.

את הספר הראשון ("המבצר שנכבש מבפנים") פרסם ב-1963. עד היום פרסם 61 ספרים. כותב נובלות, סיפורים, מחזות ומאמרי ביקורת. ספריו תורגמו ויצאו לאור באנגלית, ברוסית, ביפנית, בספרדית, בווייטנאמית, בפרסית, בבולגרית, בארמנית, באזרבייג'נית, באבחאזית ועוד.

המחבר מתגורר כעת בתביליסי הבירה. הוא ראש איגוד הסופרים "היכל סופרי גרוזיה", ומוציא לאור עיתון ספרותי בשם "עיתון הסופר" וכתב-עת ספרותי בשם "נחמה". הינו נשיא האקדמיה המדעית "פנומן גרוזיני" וראש החוג לספרות גרוזינית מודרנית של האוניברסיטה הממלכתית בתביליסי.

כל הזכויות שמורות לעורך הראשי, יעקב פפיאשווילי

© Copyright Iakob Papiashvili, 2016, Israel

העורך הראשי: יעקב פפיאשווילי,
הסופר והפובליציסט,
חתן פרס ע"ש איוואנה מצ'אפלי

העורך: איגור שלמן,
המורה לעברית והמתורגמן

מסת"ב 978-965-555-984-2 - ISBN

הוצאת A.B.C.
נתניה

100

ח²/464

רוואז מישוולאדזה

ירושלים – תביליסי

נובלות

תורגם מהשפה כרתולידן (הגרזינית)
ע"י איגור שלמן, באמצעות התרגום לרוסית
מאת יעקב פפיאשוילי ותוך התייעצות עמו

ישראל

2016

Այս գրքը հանձնվել է

համապատասխան

գրադատության

համաձայն

Ս. Ս. Ս.

2017 թ.

T 14. 106
הינענעטע
לעבנסגעשיכטע
3

רוואז מיטוולאדזה

ירושלים-תביליסי